

TÜRK HALK HİKÂYELERİNDE AŞK MOTİFİ

YASEMİN BÜŞRA AY

**YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

HAZİRAN 2015

TÜRK HALK HİKÂYELERİNDE AŞK MOTİFİ

YASEMİN BÜŞRA AY

**YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. M. Mete TAŞLIOVA

HAZİRAN 2015

KABUL ve ONAY

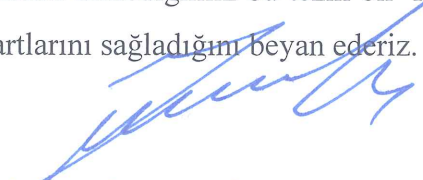
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Başkanı
Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve 17 Haziran 2015 tarihinde savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

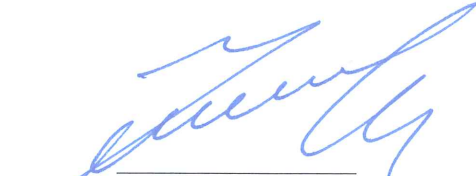
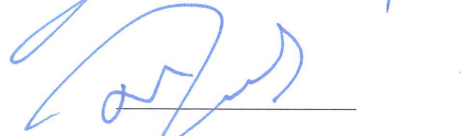
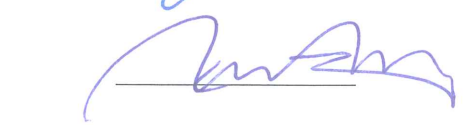

Doç. Dr. Mete TAŞLIOVA
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. M. Mete Taşlıova

Yrd. Doç. Dr. Seyfullah Yıldırım

Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan

YEMİN

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Yasemin Büşra AY

ÖZET

TÜRK HALK HİKÂYELERİNDE AŞK MOTİFİ

Yasemin Büşra AY

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. M. Mete TAŞLIOVA

Haziran 2015, XII+200 sayfa

Bu çalışmada Kars, Erzurum, Sivas ve Adana âşıklık geleneği içinde yetişen âşıklardan derlenen otuz dört hikâye incelenmiş; hikâyelerde aşk motifi ele alınmıştır. Aşk motifi, aşkın doğuşu, seven-sevilen, yardımcı unsurlar, engelleyici unsurlar, rakip, mücadeleler, imtihanlar ve vuslat bağlamında ayrıntılı olarak tahlil edilmiştir.

Çalışmanın Giriş kısmında halk hikâyeleri hakkında genel bilgi verilmiş, halk hikâyeleri inceleme yöntemleri ele alınmış, hikâyecilik konusunda bugüne kadar yapılmış çalışmalar özetlenmiştir.

Birinci Bölümde halk hikâyelerinin şekil ve muhteva özellikleri ile icra yapısının genel özellikleri anlatılmış; halk hikâyelerinin diğer anlatmaya dayalı türlerle olan ilişkisi incelenmiştir.

İkinci Bölümde incelenen otuz dört hikâyenin epizot ve motif tahlilleri gerçekleştirilmiştir. Yine bu bölümde aşk temasının Türk edebiyatında, Türk halk edebiyatında ve Türk halk hikâyelerinde nasıl işlendiği hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın Üçüncü Bölümünde hikâyelerde aşk motifi ele alınmıştır. Hikâyelerde aşkın nasıl doğduğu, iki kahraman arasındaki aşkın nasıl desteklendiği ya da nasıl engellendiği, rakip unsuru, kahramanın sevgiliye ulaşma yolunda karşılaştığı imtihanlar ve yaşadığı mücadeleler ile hikâyenin sonunda vuslata erip erememeleri incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: halk hikâyesi, epizot, motif, aşk motifi

ABSTRACT

LOVE MOTIF OF TURKISH FOLK STORY

Yasemin Büşra AY

M.A. Thesis, Department of Turkish Language Literature

Supervisor: Doç. Dr. M. Mete TAŞLIOVA

June 2015, XII+200 pages

This study examined thirty four stories were compiled from the love that grows in minstrelsy tradition of Kars, Erzurum, Sivas and Adana. Love motif, emergence over, lover-loved, helping factors, inhibiting factors, competitors, barriers, were analyzed in detail.

In the introduction to the study provides general information about the folk tales, folk tales investigation methods were discussed, studies conducted to date are summarized in the storytelling.

The execution of the form and content features of folk tales described in the first chapter; based on the type of relationship with other types.

In the second part of our study it was switched to the main subject headings and examined the patterns and motifs and episodes tests were performed thirty-four stories. It was focused on the subject of love in the same part; the love theme of Turkish literature, in Turkish Folk Literature and given information on how people handled the story.

Love motif in the story in the third part of the study were discussed. In the stories, how love was born, how love is supported between two heroes or how is blocked, trial and struggles was examined.

Keywords: folk tales, episodes, motifs, love motif

TEŞEKKÜR

Maddî ve manevî her türlü destekleriyle bu çalışmayı yürütmemi sağlayan aileme; yıllardır her konuda sabırla yanımda bulunan kıymetli dostum Tuğba Yariz'e teşekkür ederim.

Çalışmaya başladığımız ilk günden bu yana her konuda yardım ve desteğini gördüğüm, tecrübesiyle çalışmamı olgunlaştıran danışman hocam Sayın Doç. Dr. M. Mete Taşlıova'ya teőekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

YEMİN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
ÖNSÖZ	x

GİRİŞ

1. Hikâye ve Halk Hikâyesi Nedir?.....	1
2. Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri.....	3
2.1. Tarihi Coğrafi Fin Yöntemi	3
2.2. Yapısalcı Halk Bilimi Yöntemi.....	6
2.2.1. Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı	7
2.2.2. Eric Hobsbawm'ın Halk Kahramanı Kalıbı	8
2.2.3. Vladimir Propp'un Yapısalcılık Yöntemi	9
2.3. İdeolojik Halk Bilimi Kuramı	10
2.4. Bağlam Merkezli Halk Bilimi Kuramı	10
2.4.1. Performans Teori	10
2.4.2. Sözlü Kompozisyon Teorisi	11
2.4.3. İşlevsel Halkbilimi Kuramı	11
3. Halk Hikâyeleri Üzerine Yapılan Çalışmalar	12

BİRİNCİ BÖLÜM HALK HİKÂYELERİ

1. Halk Hikâyelerinin Özellikleri.....	20
1.1. Şekil Özellikleri	20
1.2. Muhteva Özellikleri.....	24
1.3. İşlev Özellikleri.....	25

2. Halk Hikâyelerinin Yapısı ve İcrası	26
3. Halk Hikâyelerinin Sınıflandırılması.....	27
4. Halk Hikâyelerinin Kaynakları	30
5. Halk Hikâyelerinin Anlatmaya Dayalı Türlerle İlişkisi.....	31
5.1. Halk Hikâyesi ve Destan İlişkisi	32
5.2. Halk Hikâyesi ve Efsane İlişkisi	33
5.3. Halk Hikâyesi ve Masal İlişkisi	34
5.4. Halk Hikâyesi ve Roman İlişkisi.....	35
6. Geçmişten Bugüne Âşıklık Geleneği	35

İKİNCİ BÖLÜM

AŞK

1. Epizot ve Motif.....	39
1.1. Hikâyelerin Epizot Yapıları	45
1.2. Hikâyelerin Motif Yapıları	64
2. Bir Motif Olarak Aşk.....	77
2.1. Türk Edebiyatında Aşk.....	77
2.2. Türk Halk Edebiyatında Aşk	80
2.3. Halk Hikâyelerinde Aşk	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK HİKÂYELERİNDE AŞK

1. Hikâyelerde Aşk Motifi	87
1.1. Aşkın Doğuşu.....	88
1.2. Destekleyici Unsurlar	93
1.3. Güzellik Tarifleri.....	95
1.4. Rakip.....	98
1.5. Engelleme Unsurları.....	99
1.6. Mücadeleler ve İmtihanlar	103
1.7. Vuslat.....	105

SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA.....	114
İNCELENEN HİKÂYELER	120
EK: METİNLER.....	122
1. Uzakelli Garip Şah Hikâyesi	122
2. Tahir ile Zühre Hikâyesi	173

KISALTMALAR

a.g.h : Adı geçen hikâye

b.k.z : Bakınız

TDK: Türk Dil Kurumu

TTK: Türk Tarih Kurumu

y.e.y. : Yayın evi yok

y.y. : Yıl yok

ÖNSÖZ

Halk hikâyeleri geçmişten bugüne nesilden nesile aktararak Türk kültürünün önemli bir parçası olma özelliğini sürdürmüştür. Hikâyeci âşıklar, gelenekte usta çırak ilişkisi içinde yetişmiş; bu sanatı çeşitli icra ortamlarında yaşatmışlardır. Geleneğin en kuvvetli olduğu bölgeler Kars-Ardahan, Erzurum, Sivas ve Çukurova olarak görülmektedir.

Bu çalışma giriş, üç bölüm ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde halk hikâyeleri hakkında genel bilgi verilmiş, halk hikâyeleri inceleme yöntemleri ele alınmış, hikâyecilik konusunda bugüne kadar yapılmış çalışmalar özetlenmiştir.

Birinci bölümde halk hikâyelerinin şekil ve muhteva özellikleri ile icrası detaylı olarak anlatılmıştır. Halk hikâyelerini konularına, uzunluklarına ve şekillerine göre sınıflandıran tasnifler aktarılmıştır. Hikâyelerin kaynakları konusunda çeşitli araştırmacıların görüşleri verilmiş; konu hakkında farklı fikirlerin bir arada gösterilmesi amaçlanmıştır. Halk hikâyelerinin masal, destan, efsane ve roman türleri ile olan benzer ve farklı yönleri ele alınmıştır. Âşıklık geleneğinin geçmişten bugüne nasıl geldiği ve bugünkü durumu hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde çalışmamızın asıl konusu olan “motif” başlığına geçilmiş; “epizot” ve “motif” terimlerine değinildikten sonra incelediğimiz otuz dört hikâyenin epizot ve motif tahlillerine yer verilmiştir. Konunun bütünlüğü açısından hikâyelerin önce epizot örgüleri ortaya çıkarılmış daha sonra da motif yapıları sıralanmıştır. Bu bölümün ikinci ana başlığında aşk konusuna geçilmiş; aşk temasının Türk edebiyatında, Türk halk edebiyatında ve halk hikâyelerinde nasıl işlendiği örnekleri ile ele alınmıştır. “Halk Hikâyelerinde Aşk” başlığında ise, hikâyelerde karşımıza çıkan dört tip âşık olma türü açıklanmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde, epizot ve motif yapıları ortaya konulmuş olan hikâyelerde aşk motifi ele alınmıştır. Bu bölümde önce Stith Thompson’ın “Motif Index of Folk Literature” isimli eseri incelenmiş, bu katalogda aşk motifinin nasıl tasnif

edildiği ve hangi alt başlıklara ayrıldığı hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra hikâyelerde aşkın nasıl doğduğu, iki genç arasındaki aşkın nasıl desteklendiği ya da nasıl engellendiği, rakip unsuru, kahramanın sevgiliye ulaşma yolunda karşılaştığı imtihanlar ve yaşadığı mücadeleler ile hikâyenin sonunda vuslata erip erememeleri incelenmiştir.

Sonuç bölümünde, incelenen hikâyelerin derlendiği yöre ve âşıkları hakkında bilgilendirilme yapılmış; görülen âşık olma tipleri, âşık olunan mekan, engeller, mutlu sona ulaşıp ulaşılamama durumları maddeler halinde belirtilmiştir.

Halk hikâyelerinde çeşitli motifler, bugüne kadar bir çok tez çalışmasına konu olmuş ancak aşk motifi ayrıntılı şekilde çalışılmamıştır. Bu çalışmanın, hikâyelerde aşk motifini çeşitli bağlamlarda inceleyen bütüncül bir çalışma olması amaçlanmıştır.

GİRİŞ

1. HİKÂYE VE HALK HİKÂYESİ NEDİR?

Hikâye kelimesi, kökeni Arapçaya dayanan ve bir sözü ya da durumu nakletmek, rivayet etmek anlamlarında kullanılan bir terimdir. Kelime esas anlamıyla “anlatma, rivayet, kıssa¹” anlamlarına gelir. Hikâye ile aynı anlamda olan “kıssa” ise yine Arapça kökenli olup bir şeyin arkasından gitmek onu taklit etmek gibi anlamlara gelmektedir. Türkçede başlangıçta bu anlamları içeren hikâye kelimesi daha sonra anlam genişlemesine uğrayarak tahkiyeye dayalı bir çok tür için kullanılır olmuştur. Ancak daha sonra türlerin özelliklerine göre ayrımları yapılmış ve artık hikâye kelimesi modern anlamıyla gerçek veya tasarlanmış durum ve olayları anlatan tür olarak kullanılmaya başlamıştır (Albayrak 1993: 7).²

Tarihi çok eskiye dayanan hikâye anlatma geleneği, çeşitli coğrafyalarda çeşitli geleneklerde olduğu gibi Türk yaşantısında da önemli bir yer tutmuştur. Türklerin ilk törenlerinden olan “sığır, şölen, yuğ” toplantılarında “ozan, baksı, şaman” adını alan halk ozanlarının törenin içeriğine uygun olarak hikâyeler anlattığı; belli müzik aletleriyle ayıni düzenlediği bilinmektedir. Bu geleneği Özdemir Nutku, kitabında şöyle anlatır:

Hikâye anlatmanın kaynağına gidersek, eski Türk boylarının av törenlerinde şiir ve ozanın ne kadar önemli bir yeri olduğunu saptarız. Eski dönemlerde, bu avların mutluluk ve bolluk getirmesi için büyücülükle ilgili şiir söyleyen din adamı-ozan görünümünde şiirler söyleyen kişiler vardı. (Nutku 1976: 88)

Halk hikâyeleri, Türk edebiyatında anlatmaya dayalı türler içinde kabul edilen; kültürün geçmişten bugüne bir çok parçasını bünyesinde barındıran; Âşık edebiyatı nazım

---

¹ Kıssa, günümüzde, didaktik nitelikli hikâyelere verilen isim olarak tanımlanır (Kaya 2010: 440). Kıssalar peygamberler, halifeler ya da başka din büyüklerinin hayatları etrafında teşekkül etmiş hikmet özelliği gösteren anlatılardır.

² Hikâye terimi kimi zaman menakıb ile karıştırılmıştır. Menakıb “Allah’ın dostluğunu kazanmış kişilerin kerametlerine anlatan küçük hikâyeler.” olarak tanımlanabilir. (Kaya 2010: 518). İki erim arasındaki fark da menakıpların keramet içeren ve kutsiyet özelliği olan olayları anlatması; hikâyelerin ise kutsallık hüviyetlerinin olmamasıdır.

türüdür. Farklı araştırmacılar halk hikâyesinin ne olduğu konusunda farklı tanımlar ortaya koymuştur. Burada önce çeşitli tanımlara yer verilecektir.

Alman Türkolog Otto Spies, daha çok sevgi konulu halk hikâyelerinden yola çıkarak halk hikâyesini, “Bir sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan masal.” olarak tanımlamıştır (Sakaoğlu 2011: 4).

şükrü Elçin, halk hikâyesinin tanımını yaparken hikâye kelimesinin kökenine değinmiş ve halk hikâyesini kapsamlı şekilde tarif etmiştir.

Arap dilinde başlangıçta ‘kıssa’ ve ‘rivayet’ olarak düşünölen, sonraları ‘eğlendirmek’ maksadı ile ‘taklid’ mânâsında kullanılan ‘hikâye’ deyimini, gerçek ve hayalî bir takım vakaların, maceraların hususî bir üslupla, sözle nakil ve tekrarı demektir. Bu tarif, az bir farkla bugün anladığımız ‘halk’ ve ‘modern’ hikâye türü için de kabul edilir. Türk halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde ‘efsane, masal, menkabe, destan vb.’ mahsullerle beslenerek, dinî, içtimaî, hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir. (Elçin 1986: 444)

Pertev Naili Boratav, halk hikâyesiyle destan türünü kıyaslamış ve tanımını da bu iki tür arasındaki farklılıktan hareketle ortaya koymuştur:

...Bütün bunlardan şunu anlıyoruz ki, yeni ve orijinal bir nev’î karakteri olarak meydana gelen halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hâlâ taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Süratle yeni bir nev’e gidiş vakıası karşısında bulunuyoruz: Destanî anane gittikçe zayıflıyor, çünkü destanın aslî karakterini tayin eden sosyal şartlar gittikçe ortadan kayboluyor. (Boratav 2012: 46)

Ali Berat Alptekin, halk hikâyelerinin genel özelliklerinden hareketle daha yalın bir tanım yapmıştır:

Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslam ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatmalardır. (Alptekin 2005: 18)

Verilen bu tanımların ortak noktalarına bakıldığında, halk hikâyeleri, Türk edebiyatının anlatmaya dayalı türleri içerisinde yer alan; ilk örneklerinde daha çok destanî özellikler

göstermesine rağmen bu özelliği zamanla zayıflamış; nazım nesir karışık bir yapıya sahip genel olarak uzun anlatımlardır. Konusu genelde kahramanlık ve aşk olup “âşık” adı verilen anlatıcılar tarafından icra edilir.

Halk hikâyeleri Türk dünyasının hemen her bölgesinde anlatılmış ve farklı coğrafyalarda farklı isimler almıştır: Türkiye’de halk hikâyesi; Azerbaycan’da dastan, hekâye; Türkmenistan’da dattan, epos, gahrımançılık epos; Özbekistan’da dattan, halk dattan; Kazakistan’da epos, cır, anız; Kırgızistan’da comok, epos; Tataristan’da dattan, kıssa; Irak Türkleri’nde destan; Başkurtlar’da kobayır, yır, cır; Gagauzlar’da annatmak; Altay Türkleri’nde kay çörçök; Tuva Türkleri’nde tool; Hakas Türkleri’nde nımah gibi adlar almıştır (Alptekin 2005: 20-21).

2. HALK HİKÂYELERİNİ İNCELEME YÖNTEMLERİ

Türk halk hikâyeleriyle ilgili çalışmaların metodik olarak ele alınması oldukça yeni bir tarihte olmuştur. Çeşitli metotların halk hikâyeleri araştırmalarına uygulanması ancak elli yıllık bir geçmişe sahiptir (Sakaoğlu 2011: 4).

Çalışmanın bu kısmında halk hikâyelerinin incelenme yöntemlerine yer verilecektir. Halk hikâyeleri çeşitli kuramlara göre incelenmiş, farklı araştırmacılar kullanılan kuramlar için farklı tasnifler yapmıştır. Biz burada genel olarak kabul gören dört inceleme metoduna yer vereceğiz:

- Tarihî Coğrafi Fin Yöntemi
- Yapısalcı Halk Bilimi Yöntemi
- İdeolojik Halk Bilimi Kuramı
- Bağlam Merkezli Halk Bilimi Kuramı

2.1. Tarihî Coğrafi Fin Yöntemi

“Fin Folklor Kuramı”, “Karşılaştırmalı Folklor Kuramı” da denilen bu kuram, metinlerin varyantlarının hem aynı tarihsel dönem içinde hem de coğrafi dağılımında araştırarak; ilk metne <ur-form> ulaşmayı amaçlar (Sakaoğlu 2011: 4). Yönteme göre, bir metin belli bir zaman ve yerde yaratılmış daha sonra bu metin varyantlaşarak

yayılmıştır. İşte bu varyantlar toplanmalı, bir tanesi asıl metin olarak kabul edilmeli ve diğer eş metinler arasında karşılaştırmalar yapılarak anlatmanın ilk formu bulunmalıdır. Böylece metnin ilk şekli belirlenmiş olacak; ayrıca bu ilk şeklin nerede ne zaman oluşturulduğu ve hangi yollarla yayıldığı da ortaya çıkacaktır (Ekici 2004: 86-111).

Yöntem başlangıçta sadece masal incelemelerinde kullanılırken daha sonra çeşitli araştırmacılar tarafından halk hikâyesi incelemelerinde de kullanılmaya başlanmıştır. Yöntem ilk kurulduğu zamandan bugüne kadar bazı yönlerden de eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin başında ana amaç olan “ilk form”un bulunmasının imkansızlığı gelir. Yine eleştiri alan bir diğer konu ise bu metodun kurucularının folklor unsurlarını bitmiş, üretilmiş bir şey olarak gördükleri ve ürünleri ölü olarak kabul etmeleri yönündendir. Eleştirenlere göre folklor sosyal bir olaydır ve anlatıldığı sürece anlatan ile dinleyenler arasındaki iletişikle yeniden oluşmaktadır (Çobanoğlu 2012: 152-155).

Fin folklor kuramına göre takip edilen iki inceleme yöntemi mevcuttur: Epizot ve motiflerine göre inceleme.

Epizotlarına göre inceleme yapılırken hikâyenin ana motifleri esas alınır. Hikâyenin akışında temel şemayı oluşturan olaylar dizisi epizotlar olarak kabul edilir; incelenecek ürün bu epizotlar çerçevesinde bölümlere ayrılır. (Alptekin 2005: 92)

Epizotlar

1. Kahramanın Ailesi: Genelde sadece erkeğin ailesinden bahsedilir, bazen kızın ailesine de yer verilir. Baba, padişah ya da beydir; çocuk özlemi yaşar ve derdine derman aramak amacıyla veziriyle birlikte yola çıkar.
2. Kahramanın Doğumu: Çocuğu olmayan padişah ve veziri çıktıkları yolda bir müddet sonra çeşme başında (bazen akarsu başında) Hz. Hızır ile karşılaşır (Hz. Hızır, Pir, üçler, yediler, aksakallı ihtiyar, nuranî derviş). Bu zat onlara bir elma verir ve bu elmayı yedikten sonra çocukları olur. Böylece kahraman dünyaya gelir.
3. Kahramanlara Ad Verilmesi: Elmayı veren kişi doğacak çocuğa kendisi gelmeden isim verilmemesini söyler. Bir zaman sonra aynı derviş gelir ve çocuğa isim koyar. Çocuk genellikle yedi yaşına kadar isimsiz kalır.

4. Kahramanın Eğitimi: Aşk konulu hikâyelerde genellikle birbirlerini kardeş sanan iki çocuk birlikte okula gider.
5. Kahramanların Âşık Olmaları: Kahramanlar rüyalarında Hz. Hızır ya da aksakallı ihtiyarın elinden bade içer.
6. Kahramanın Sevgiliyle Karşılaşması: Badeyi içen kahraman uzun süre baygın yatar, başucunda saz çalınmasından sonra kendine gelir ve kendisi de saz çalıp türkü söylemeye başlar. Uzun süren gurbet yolculuğu yaptıktan sonra sevgiliyle karşılaşır ve birbirlerini tanırlar.
7. Kahramanın Gurbete Çıkması: Sevgilisini bulan kahraman tekrar baba ocağına döner ve kız isteme için hazırlıklar yapılır. Ancak kızın babası sevgilinin ağırlığında altın isteyerek büyük bir engel koyunca kahraman bu parayı kazanmak için gurbete çıkar.
8. Sevgilinin Bir Başkasıyla Evlendirilmek İstenmesi: İki âşık birbirlerini severken kızın babası onu zengin birine verir, tam düğün günü kahraman gurbetten döner ve düğün meydanındaki âşıklarla atışır. Damat adayıyla da atıştıktan sonra iki âşık kavuşurlar.
9. Kahramanın Memlekete Dönüşü: İki sevgili kavuştuktan sonra kahraman kendi memleketine gitmeyi teklif eder ve eşiyle birlikte memleketine döner.
10. Sonuç: Memlekete dönen kahramana kırk gün kırk gece düğün yaparlar ve murada ermiş olunur.

Bazı hikâyeler mutlu sonla bitmez. Aşıkların tam kavuşacağı sırada ya kötü kalpli birinin bedduası ya da kahramanların duası sonucu tam kavuşacakları sırada iki kahraman da ölür. Sevgililerin mezarları yan yana yapılır (Alptekin 2005: 92-94).

Motiflerine göre inceleme Stith Thompson'un masallar için geliştirdiği motif kataloğuna göre yapılır. Tam adı "The Motif-Index of Folk Literature" olan altı ciltlik bu eserde Thompson, çeşitli motifleri yirmi üç maddeye ayırır ve bu maddeleri incelediği anlatılara tatbik eder. Yirmi üç madde şöyledir:

- A. Mitolojik Motifler
- B. Hayvanlar
- C. Yasak (Tabu)
- D. Sihir (Büyü)

- E. Ölüm
- F. Olağanüstülük
- G. Devler
- H. Denemeler (Test etme)
- I. Akıllı ve Aptal
- K. Aldatmalar
- L. Talihin Tersine Çevrilmesi
- M. Geleceği Belirleme
- N. Şans ve Kader
- P. Toplum
- Q. Ödüller ve Cezalar
- R. Tutsaklar ve Kaçaklar
- S. Anormal Zulümler
- T. Cinsiyet-Evlilik
- U. Hayatın Tabiatı
- V. Din
- W. Karakter Özellikleri
- X. Mizah
- Z. Çeşitli Motifler (Çobanoğlu 2012: 128-131)

Thompson, yirmi üç maddede topladığı motifleri kendi içlerinde alt başlıklar halinde tasnif etmiştir. Tasniflerine numara aralıkları vererek sonraki yıllarda yeni motif gruplarının bu tasniflerin içine yerleştirilebilmesini amaçlamıştır. Eser altı cilt olup, ilk beş cildinde yirmi üç madde gösterilmiş; altıncı ciltte ise konuların alfabetik indeksi oluşturulmuştur.

2.2. Yapısalcı Halk Bilimi Yöntemi

Halkbilimi araştırmalarında metni merkeze alan yöntemlerin ortak amacı, türleri belli modellere ve formülere indirgeyerek evrensel formlara ulaşmaktır. Esas mantığı metin yapılarının temel özelliklerinden hareketle bir sonuca varma düşüncesidir. Yapısalcılık teorisinin kabul görmüş birkaç ekolü vardır. Tüm yapısalcı ekollerin amacı belli bir bölge ya da anlatı türü üzerinde incelemeler yaparak ortaya çıkan yapıyı

formülleştirmek ve sonraki incelemelerde de uygulanabilir olmasını beklemektir (Artun. E. 2001: 79-80).

Yapısal çözümlemenin problemi tüm türlerde hemen hemen aynıdır. Amaçları, en küçük yapısal birimin ne olduğunu keşfetmek ve bu yapıların geleneksel modelleri oluştururken nasıl birleştiklerini anlamaktır. Yapısalcı kuramlara göre anlatı türleri belirli yapı birimlerinin formülleşmiş şekillerde bir araya gelmesi ile oluşmuştur (Çobanoğlu 2012: 206).

2.2.1. Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı

Lord Raglan'ın geliştirdiği bu kalıp yirmi iki maddeden oluşur ve kahramanların hayatının genellemeden ibaret olduğunu ispat etme amacı taşır. Raglan'a göre bir kahramanın hayatı en fazla bu yirmi iki madde ile anlatılabilir.³

- i. Kahramanın annesi soylu bir bakiredir.
- ii. Babası bir kraldır.
- iii. Babası çoğunlukla kahramanın annesinin yakın bir akrabasıdır.
- iv. Kahramanın ana rahmine düşüş şartları olağandışıdır.
- v. Kahraman aynı zamanda bir tanrının oğlu olarak kabul edilir.
- vi. Kahramanın doğumu anında babası ya da dedesi kahramanı öldürme girişiminde bulunur.
- vii. Kahraman gizlice bir yere gönderilir.
- viii. Kahraman uzak bir yerde kendisini evlat edinen bir aile tarafından büyütülür.
- ix. Kahramanın çocukluğu hakkında hiçbir şey anlatılmaz.
- x. Kahraman yetişkinlik çağına geldiğinde gelecekte kral olacağı yere gider.
- xi. Kahraman, kral, dev ya da yırtıcı bir hayvana karşı zafer kazanır.
- xii. Kahraman çoğu zaman selefi olduğu kralın kızı ile evlenir.
- xiii. Kahraman kral olur.
- xiv. Bir süre herhangi bir olay olmaksızın hüküm sürer.
- xv. Yeni kanunlar çıkarır.

---

³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. (Çobanoğlu 2012: 210-211)

- xvi. Daha sonra kahraman tanrıların veya halkın sevgisini kaybeder.
- xvii. Tahttan ve şehirden uzaklaştırılır.
- xviii. Kahraman ölümle tanışır.
- xix. Çoğunlukla bir tepenin üzerinde ölür.
- xx. Eğer varsa, çocuklarından hiçbiri onun tahtına geçemez.
- xxi. Kahramanın vücudu gömülmez.
- xxii. Gömülmemesine rağmen birden fazla mezarı olduğu kabul edilir (Çobanoğlu 2012: 211).

Lord Raglan'ın geleneksel kalıbı Türk araştırmacılar tarafından da çeşitli metinlere uygulanmıştır. Özkul Çobanoğlu, Oğuz Kağan ve Er Töştük destan kahramanları üzerinde kalıbı tatbik etmiş ve bu kalıbın Türk kahramanlarına uymadığını; yeni bir "Türk Kahraman Kalıbı" oluşturulması gerektiğini söylemiştir. Bundan başka Öcal Oğuz, kalıbı Dede Korkut Hikâyeleri'nin kahramanlarından olan Boğaç Han ve Basat üzerinde; Nerin Köse de Kırgız Kococaş ve Kurmanbek Destanları'nın kahramanları üzerinde denemiştir.⁴

2.2.2. Eric Hobsbawm'ın Halk Kahramanı Kalıbı

Köylü haydut veya eşkıyaların maceralarını ele alan ve onlar hakkında oluşturulmuş türlerde haydutluktan halk kahramanı statüsüne yükselmelerini bütünsel olarak değerlendiren kahraman kalıbıdır (Çobanoğlu 2012: 212).

Eric Hobsbawm'ın ele aldığı kahramanların neredeyse tamamı köylü haydutlardan oluşmakta ve yine hemen hepsi gerçekten yaşamış kişilerin hikâyeleridir. Bu özelliği, kahramanlarının tamamının gerçek olmadığını iddia eden Lord Raglan'ın geliştirdiği kahraman kalıbıyla tamamen zıttır. (Çobanoğlu 2012: 212)

---

⁴ Nerin Köse, bu kalıbı destanlardan başka halk hikâyelerinde de uygulamıştır. Yirmi halk hikâyesinin toplam iki yüz dokuz varyantında gerçekleştirdiği bu çalışma oldukça kapsamlıdır. Raglan'ın yirmi iki maddesini her hikâyede tek tek inceleyen Nerin Köse, makalesinin sonuç kısmında maddelerin hangi hikâyelerde görüldüğünü anlatmış ve bir tablo aracılığı ile bütüncül olarak göstermiştir. (Köse 2000)

Hobsbawm, köylü haydutların başkaldırı süreçleri sonunda bir halk kahramanına dönüştüğünü ileri sürer. Yapısal olarak yaşanan bu değişimi dokuz maddelik genel bir şemayla ortaya koyar.⁵ (Çobanoğlu 2012: 212)

- i. Kahraman, kanun dışılık kariyerine adaletsizliğin kurbanı olarak başlar.
- ii. Kahraman, yanlışlıkları düzeltir.
- iii. Kahraman, zenginden alır fakire verir; ihtiyaç sahiplerine yardım eder.
- iv. Kahraman, meşru müdafaa ve intikam dışında asla adam öldürmez.
- v. Kahraman halkın arasında saygıdeğer bir vatandaş olarak görülür.
- vi. Kahraman, ona hayran halk tarafından desteklenir.
- vii. Kahraman ancak kalleslik ya da kurulan tuzaklar sonucu öldürülebilir.
- viii. Kahraman görülemez ve ele geçirilemez.
- ix. Kahraman, kralın düşmanı değil fakat onların yerel idarecilerinin ve adaletsiz bürokratlarının düşmanıdır (Çobanoğlu 2012: 213).

2.2.3. Vladimir Propp'un Yapısalcılık Yöntemi

Yapısalcı halk bilimi yöntemlerinden son olarak değinilecek olan Vladimir Propp'un metodu, masallardan yola çıkılarak oluşturulmuş bir çözümleme yöntemidir. Bu yöntemde göre masallarda en fazla yedi kişi tarafından üstlenilen otuz bir işlev olabilir. Propp'a göre, masallardaki kişiler değişse bile görevler değişmemektedir; bu yüzden masalları kişilere göre incelemek yanlıştır. Bir masalda canavarın yaptığı işi bir başka versiyonunda bir ejderha gerçekleştirebilir (Çobanoğlu 2012: 215).

Propp'un yöntemine göre masallarda iki unsur bulunur. Bunlara "fonksiyon" ve "yardımcı unsurlar" adını vermiştir. Yönteme göre sabit kalan otuz bir işleve fonksiyon denilirken; yardımcı unsurlar da bu fonksiyonları bağlamaya yarayan bağlayıcılar, hareketlerin maksatları, masal kahramanlarının vasıfları gibi elementlerden oluşur (Çobanoğlu 2012: 216).

---

⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. (Çobanoğlu 2012: 212-213)

Türk araştırmacılarından ilk kez Umay Günay, Elazığ'dan derlediği yetmiş masalda bu çözümlene yöntemi uygulamıştır.

İlhan Başgöz de âşık hikâyelerinin yapısını bu yönteme göre çıkarmıştır. Ona göre, rüya görme ve bade içerek âşık olma motifinin, âşık hikâyelerinin ana hatlarıyla sıkı bir ilişkisi vardır. Halk hikâyesindeki kişi sayısı Propp'un belirlediği kişiler ve görev alanlarıyla aynıdır ama işlevler değişiktir. (Sakaoğlu 2011: 31)

2.3. İdeolojik Halk Bilimi Kuramı

“Ulusal Halk Bilimi Kuramı” olarak da adlandırılan bu kuram bir ulusun dilinin ve kültürünün canlanmasında ve kültürel bağımsızlığının kazanılmasında, ulusal ruhun yansıtılmasında halk bilimi unsurlarını kullanır. Kuram özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında halkbilimciler tarafından kullanılmış ve bu yöndeki çalışmalar devletleri tarafından da desteklenmiştir (Sakaoğlu 2011: 33).

Romantik milliyetçiliğin başlamasıyla birlikte Avrupa'nın bir çok bölgesinde yerli ağza ve yerli ağızda yaşayan halk anlatıları, masal ve şarkılarına ilgi doğmuştur. Araştırmacılar halkbilimi çalışmalarına yönelmiş ve halkbilimi aracılığı ile geniş kitlelere propaganda yapmışlardır (Çobanoğlu 2012: 193-198).

2.4. Bağlam Merkezli Halk Bilimi Kuramları

Bağlam merkezli yöntemlerde esas olan metin değildir. Yani metin bir süreç içerisinde anlatıcı, dinleyici ve toplumsal çevrenin bir parçası kabul edilir. Metin bitmiş kabul edilmez, anlatıcı, dinleyici, fizikî mekan ve çeşitli şartlar değiştikçe metin de değişecektir. (Sakaoğlu 2011:33)

2.4.1. Performans Teori

Performans Teori, folklor ürünlerini geçmişte yaratılmış ve tamamlanmış ürünler olarak görmekten çıkarıp hâlâ değişen dinamik bir yapı olarak kabul etmektedir. Sözlü

kompozisyon teorisine benzer olsa da burada esas olan folklor ürünlerinin süreç içinde devamlı olarak değiştiği ve canlı yapıda olduğudur. (Çobanoğlu 2012: 288-295)

Teoriye göre doğru olan ürüne değil sürece odaklanmaktır. Metnin şekillenmesinde etkisi olan tüm unsurlar bir arada değerlendirilmeli, ürünler standart normlardan ibaret sayılmamalıdır. Doğası gereği canlı ve dinamik bir yapısı olan folklor ürünlerini cansızlaştırarak genel kalıplara sokmak son derece yanlıştır (Sakaoğlu 2011: 33).

Bu teoride, halkbilimsel unsurun yaratım sürecine odaklanılır. Buna göre metnin oluşmasında, anlatıcı kadar, dinleyici kitlesinin, anlatımın gerçekleştirildiği fiziksel mekânın, sosyo-kültürel çevre koşullarının ve gösterinin yapıldığı zamanın da etkisi vardır. Bu nedenle kuram, metnin bu karşılıklı etkileşimler içinde nasıl yaratılıp biçimlendiğinin gözlemlenmesini önerir. (Sakaoğlu 2011: 33)

2.4.2. Sözlü Kompozisyon Teorisi

Kuram, eserin yapı, muhteva ve stilistik özelliklerini ortaya koymayı amaçlar. Performans teorisine aksine ürünün ortaya çıktığı sürece değil icra edildiği ortamda ne işe yaradığına, icracının dinleyici ile iletişimine odaklanır. İcracı ve dinleyici arasındaki etkileşimin anlatıyı şekil, yapı, tür olarak nasıl etkilediğini dikkate alır (Çobanoğlu 2012: 259).

Kuramın üzerinde durduğu bir diğer nokta da âşıkların yetişme evreleridir. Usta âşık olmak için doğaçlama yapabilme yeteneğine sahip olmak gerektiğini düşünen kuramcılar, âşıkların yetişme evrelerini de üç aşamada el alırlar. Bunlar dinleme, uygulama ve dinleyici önünde icra etmedir. Kurama göre, ürünler icra ortamında incelenmeden yapıları ortaya koyulamaz (Çobanoğlu 2012: 259-273).

2.4.3. İşlevsel Halkbilimi Kuramı

İşlevsel kuram, günümüz halkbilimi çalışmalarında en çok kullanılan kuramdır. Kurama göre, bir metin izleyici ya da dinleyici karşısında icra edilmezse o ölüdür. İcra edilen bir folklor unsurunun onu anlatan ve dinleyenlerde oluşturduğunun niteliği

önemlidir. Mit, efsane, türkü ya da hikâye türündeki bir metin dinleyici karşısında icra edilirse burada bir işlevi olmuştur; yoksa metin tek başına önemsizdir (Çobanoğlu 2012: 243-256).

Kuramın en büyük temsilcilerinden olan William Bascom, folklorun işlevsel özelliklerini dört maddede toplamıştır:

- i. Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi
- ii. Değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme işlevi
- iii. Eğitim ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılması işlevi
- iv. Toplumsal ve kişisel baskılardan kaçma işlevi (Çobanoğlu 2012: 257)

3. HALK HİKÂYELERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR⁶

Türk edebiyatında hikâye örnekleri İslâmiyet Öncesi dönemlerden itibaren görülmeye başlanmıştır. Destanların oluştuğu dönemden sonra İslâmiyet'in kabulüyle birlikte daha çok dinî muhtevalı metinler tasnif edilmiştir. Menkıbe özelliği ağır basan bu metinlere Satuk Buğra Han Destanı, Battal Gazi Destanı, Danişment Gazi Destanı ile Şeyyad Hamza'nın Yusuf ile Züleyha Mesnevisi örnek verilebilir. Yine on ikinci yüzyılda Oğuz Türkleri tarafından Anadolu'ya getirilmiş olan Eba Müslim Horasanî hikâyeleri de yüzyıllarca anlatılmaya devam edilmiştir. (Alptekin 2005: 74)

On beşinci yüzyıla gelindiğinde destandan halk hikâyesine geçiş sürecinin ilk adımı olduğu kabul edilen Dede Korkut Hikâyeleri ile karşılaşılır. Bir çok araştırmacı bu eserin ilk halk hikâyesi örneklerini barındırdığı konusunda hemfikirdir. Asıl adı “Kitâb-ı Dedem Korkud Alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân” olan bu eser, on iki hikâyeden oluşur ve hikâyeler “boy” olarak adlandırılmıştır. Halk hikâyeleriyle konu ve motif benzerliği olması ve yine halk hikâyeleri gibi nazım nesir karışık bir yapıya sahip olması yönüyle ilk halk hikâyesi örneği kabul edilmektedir.⁷(Alptekin 2005: 74)

---

⁶ Bu konuyu Mete Taşlıova'nın “Kars'ta Sözel Hikâyecilik” adlı doktora çalışmasından büyük ölçüde istifade ettik.

⁷ İlhan Başgöz, “Folklor Yazıları” isimli eserindeki “Türk Halk Hikâyelerinde Söz Kalıpları” adlı makalesinde; Dede Korkut Hikâyeleri ile halk hikâyelerini söz kalıpları doğrultusunda mukayese

Halk hikâyeleri üzerine yapılan çalışmalar on dokuzuncu yüzyıldan itibaren başlamıştır. Bu konuda ilk çalışma Macar bilim adamı Ignács KÚNOS'a aittir. Macar Türkolog, 1892 yılında yayınladığı “Über die Volkspoesie der Osmanischen Turken, Proben...” adlı serinin sekizinci cildinde halk hikâyesi metinlerine yer vermiştir. (Taşlıova 2006: 10)

Halk hikâyeleri üzerine araştırma yapan diğer bir araştırmacı da Otto Spies'tir. Alman araştırmacı Spies, 1921 yılında “Turkische Volksbücher” adlı eserini yayınlamış ve burada “Asuman ile Zeycan” ve “Melikşah ile Güllühan” adlı hikâye metinlerine yer vermiştir. Eser 1941'de Behçet Gönül tarafından “Türk Halk Kitapları” ismiyle Türkçeye çevrilmiştir. (Alptekin 2005: 78)

Yukarıdaki öncülerden sonra Hans August Fischer, 1929 yılında “Şah İsmail Hikâyesi” üzerine bir monografi çalışması; G. Raquette, 1930'da “Tahir ile Zühre Hikâyesi”nin Almanca çevirisini yapmıştır. Edmond Saussey de 1936 yılında Paris'te yayınladığı kitabında Türk halk hikâyeleri hakkında bilgi vermiştir. Eser, 1951'de İlhan Başgöz tarafından “Türk Halk Edebiyatı” adıyla Türkçeye aktarılmıştır (Alptekin 2005: 79).

Türk edebiyatında halk hikâyeleri üzerine çalışma yapan ilk isim olarak Fuad Köprülü kabul edilir (Taşlıova 2006: 11). “Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi”ni 1930'da yayınlayan Köprülü, bu eseriyle halk hikâyelerinin teşekkülüne değinmiştir. Çalışmasında XVII. yüzyıl saz şairlerinden bahsetmiş ve Kayıkçı Kul Mustafa'nın hikâyeleri hakkında bilgi vermiş; Kayıkçı Kul Mustafa'ya ait olan Genç Osman Hikâyesi'nin beş rivayetini (Türkmen, Çankırı, Karaman, Mudurnu, Konya rivayetleri) incelemiştir.

Halk hikâyelerini bilimsel metotlarla ele alan isimlerin başında Pertev Naili Boratav gelir. Boratav, 1931'de hazırladığı “Koroğlu Destanı” adlı kitabında Koroğlu Destanı'nı kahramanlık hikâyesi olarak inceler ve çeşitli varyantlarını kıyaslar (dört tam metin, yedi parça metin olmak üzere on bir rivayet). Rivayetleri mukayese ederken

---

etmiştir. Halk hikâyelerinde geçen bir çok söz kalıbının aynı ya da benzer şekillerde Dede Korkut Hikâyeleri'nde de bulunduğunu örnekleriyle göstermiştir. (Başgöz 1986b)

masalsı, tarihî, dinî ve mahallî unsurları ele alır. 1943 yılında Boratav ve Halil Vedat Fıratlı'nın birlikte hazırladıkları "İzahlı Halk Şiiri Antolojisi"nde Dede Korkut Hikâyeleri, Köroğlu Kolları, Kirmanşah, Emrah ile Selvi, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Âşık Garip, Şah İsmail hikâyeleri de yer almıştır. 1946 yılına gelindiğinde ise "Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği" isimli kitabını yayınlayan Boratav bu eserde, halk hikâyelerinin özelliklerini, kaynaklarını, diğer sözel türlerle ilişkisini ayrıntılı şekilde ele almış ve hikâye metinlerine yer vermiştir.

Halk hikâyeleri konusunda geniş çalışmalar yapan bir diğer isim İlhan Başgöz'dür. Başgöz 1949 yılında yayınladığı "Biyografik Türk Halk Hikâyeleri" başlıklı doktora tezinde halk hikâyelerinin teşekkülü, hikâye kahramanlarının gerçekte yaşayıp yaşamadığı, hikâyelerdeki şiirler ve şiirlerin gerçek hayatla ilgilerini incelemiş; Tufanganlı Abbas, Âşık Kerem, Ercişli Emrah, Âşık Garip, Karacaoğlan ve Dede Kasım hikâyelerini tahlil ederek bu kahramanların aslında gerçek kişiler olup olmadığını araştırmıştır. Edmond Saussey'ün 1936 yılında Paris'te yayınladığı eseri Türkçeye aktaran Başgöz, eseri "Türk Halk Edebiyatı" adı ile yayınlamıştır. "Folklor Yazıları" isimli eserinde halk hikâyeleri ile ilgili "Türk Halk Hikâyeleri'nde Düş Motifi Zinciri", "Türk Halk Hikâyelerinde Söz Kalıpları", "Hikâye Anlatan Âşık ve Dinleyicisi" adlı makaleleri yer almıştır.

Şükrü Elçin, 1939 yılında hazırladığı lisans tezi olan "Kerem ile Aslı Hikâyesi" adlı çalışmasını 1949 yılında geliştirerek kitap olarak bastırmıştır. Elçin bu çalışmasında Kerem ile Aslı Hikâyesi'nin dokuz nüshasını kıyaslamış, hikâyelerin motif örgüsünü incelemiş, hikâyelerdeki dinî ve tarihî unsurları göstermiş ve Kerem ile Aslı hikâyesinin başka hikâyelere nasıl tesir ettiğini araştırmıştır. 1981'de yayınladığı "Türk Halk Edebiyatına Giriş" başlıklı kitabında da yine Kerem ile Aslı Hikâyesi ve Köroğlu Destanı üzerinde durmuştur.

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 1972 yılında Fikret Türkmen'in hazırladığı doktora tezi yayınlanır. "Âşık Garip Hikâyesi" adlı bu tezde, hikâyenin epizot yapısı incelenmiş ayrıca Anadolu dışındaki varyantları dahil edilerek toplam on altı varyant epizotlarına göre mukayese edilmiştir. Türkmen bu çalışmasında, hikâyeyi on epizota ayırmış; on altı varyantın epizotlarını karşılaştırdıktan sonra hikâyelerdeki şiirleri de

kıyaslamıştır. Türkmen'in hazırladığı bir diğer monografik çalışma da 1983 yılında yayınlanmış olan "Tahir ile Zühre Hikâyesi"dir. Fikret Türkmen, Mete Taşlıova ve Nail Tan'ın beraber hazırladıkları "Âşık Şeref Taşlıova'dan Derlenen Halk Hikâyeleri" adlı kitapta çok sayıda halk hikâyesine yer verilmiş ve kitap 2008 yılında Türk Dil Kurumu tarafından basılmıştır. 2009 yılında "Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyeleri" isimli yayını öğrencisi Mustafa Cemiloğlu ile birlikte yine Türk Dil Kurumu'ndan yayınlamıştır. Yine aynı yıl Fikret Türkmen ve Mustafa Cemiloğlu'nun birlikte hazırladıkları "Âşık Mevlüt İhsanî" isimli çalışmada derlenen yirmi halk hikâyesine yer verilmiştir.

1973 yılında Muhan Bali, "Ercişli Emrah ve Selvihan Hikâyesi" isimli doktora tezini yayınlamıştır. Çalışmasında Ercişli Emrah ve Selvihan Hikâyesi'nin yedi varyantını olaylar, şahıslar, motifler, yapı-şekil ve dil-üslup yönlerinden mukayese eder ve hikâyenin doğuşunu araştırır. 1982 yılında ise "Halk Edebiyatında Nesir" isimli kitabını yayınlamış Muhan Bali, bu kitapta da halk hikâyelerini ele almıştır.

Ensar Aslan, 1975 yılında hazırladığı "Çıldırli Âşık Şenlik" isimli doktora çalışmasında Âşık Şenlik'in âşıklığı, şiirleri ve hikâyelerini incelemiş ayrıca metinlere de yer vermiştir. Bu çalışma daha sonra geliştirilerek basılmıştır. Aslan'ın ikinci çalışması 1990 yılında yayınladığı "Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme" adını taşımaktadır. Doçentlik takdim tezi olan bu çalışmada Yaralı Mahmut Hikâyesi'nin varyantları mukayese edilmiş ve motif yapıları değerlendirilmiştir.

1976'da Atatürk Kültür Merkezi'nde basılan "Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri" adlı çalışmasında Özdemir Nutku; hikâye anlatma geleneğinin kökeni üzerinde geniş bilgi vermiştir. En eski Türk boylarında hikâye anlatma geleneği olduğunu söyleyen Nutku, meddah hikâyelerini de halk hikâyelerinden ayrılan bir tür olarak yorumlamıştır. Meddah hikâyeleri ve âşık hikâyelerinin benzeyen ve ayrışan özelliklerini aktarmış ve son olarak da meddah hikâyelerinden örnekler vermiştir.

Zeynel Abidin Makas, 1979 yılında doktora ön çalışması olarak "Yaralı Mahmut ile Mahub Hanım Hikâyesi"ni hazırlar. Çalışmasında hikâyenin dört varyantını mukayese

eder. 1982 yılında ise doktora tezi olan “Tufarganlı Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmasını tamamlar (Taşlıova 2006: 14).

Halk hikâyeleri konusunda bir çok çalışması bulunan Ali Berat Alptekin, 1980’de “Kirmanşah Hikâyesi Üzerine Bir Çalışma” ismiyle ilk ürününü ortaya koyar. Doktora tezi ön çalışması niteliğindeki bu araştırma daha sonra basılmıştır. Çalışmada Kirman Şah Hikâyesi’nin beş metnini epizot ve motifleri yönünden mukayese eden Alptekin ayrıca hikâyelerin dil özellikleri, formel yapısı ve barındırdıkları atasözlerini de incelemiştir. İlk baskısı 1997’de yapılan diğer bir önemli çalışması ise “Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı” başlığını taşır. Alptekin bu kitabında, halk hikâyelerinin yapısı ve özellikleri ile üzerinde çalışılan yetmiş hikâyenin motif yapılarını değerlendirir. Eser, bugün de halk hikâyesi üzerine araştırma yapmak isteyen herkesin başvurduğu bir kaynak niteliğindedir. 2006 yılında da Alptekin ve Fahrettin Kırzioğlu’nun beraber yürüttükleri “Çıldırli Âşık Şenlik Divanı” yayınlanmıştır. Kitaplarından başka çeşitli dergilerde halk hikâyeleri ve motifleri konusunda bir çok makalesi yayınlanan Ali Berat Alptekin’in araştırmalarından, bu çalışmada da büyük ölçüde faydalanılmıştır.

Metin Karadağ, Atatürk Üniversitesi’nde 1981 yılında “Şirvan Şah ve Şemal Banu” adlı doktora ön çalışmasını; 1984 yılında ise doktora tezi olan “Erzurum ve Çevresinde Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma” başlıklı çalışmasını tamamlar. Bu doktora tezinde kırk altı hikâyeyi ele almış, bunların epizot ve motif yapıları üzerinde çalışmıştır (Taşlıova 2006: 14).

Doğan Kaya, 1988 yılında “Mahmut ile Nigâr Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma” isimli yüksek lisans tezini hazırlamıştır. 1991 yılında da “Sivas’ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı” adlı doktora tezini tamamlamıştır. Doktora tezini daha sonra bastıran Kaya; bu çalışmasında Mahmut ile Nigâr Hikâyesi’nin varyantlarını kıyaslamış ve yapı özelliklerini ortaya çıkarmıştır. Doğan Kaya ve Sabri Koz’un birlikte hazırladıkları “Halk Hikâyeleri” isimli kitapta çeşitli halk hikâyesi metinleri yer almıştır.

Esmâ Şimşek, 1987 yılında Fırat Üniversitesi'nde "Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezini (Alptekin 2005: 83); 1990'da da "Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması" adlı doktora tezini hazırlamıştır. Bu çalışmada yetmiş masal metninde motif incelemesi gerçekleştirmiş; çalışma iki cilt halinde yayınlanmıştır. Araştırmacının âşıklık, halk hikâyeleri ve motifler konusunda çok sayıda makalesi de bulunmaktadır.

1989 yılında Nerin Köse, "Türk Halk Edebiyatında Kısa Hikâyeler" başlıklı yüksek lisans tezini Dokuz Eylül Üniversitesi'nde hazırlamıştır. 1993'te de "Seyfûlmülük Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma" isimli doktora tezini tamamlamıştır. Nerin Köse halk hikâyelerinde motifler üzerine bir çok makale kaleme almıştır.

Ali Duymaz tarafından 1992'de hazırlanan "Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma" adlı doktora tez çalışmasında hikâyenin on dört varyantı mukayese edilmiş ve değerlendirilmiştir. 1996 yılında çıkardığı "Nevruz Bey Hikâyesi" isimli kitapta da yine çeşitli varyantlar kıyaslanmıştır (Taşlıova 2006: 16). Aynı yıl Saim Sakaoğlu ile birlikte hazırladıkları "Hürşit ile Mahmihi Hikâyesi"nde, hikâyenin on yedi varyantı tespit edilmiş; metinler epizotları, motifleri ve şiirleri bakımından mukayese edilmiştir.

1995'te Metin Ekici'nin "Dede Korkut Hikâyelerinin Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri" isimli çalışması yayımlanmıştır. Ekici, bu kitapta ele aldığı yedi halk hikâyesinin Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili olduğunu söylemiş; hikâyelerin epizot ve motif tahlillerini yaparak Dede Korkut Hikâyeleri ile olan ortak unsurlarını göstermiştir.

Saim Sakaoğlu, Yurdanur Sakaoğlu, Esmâ Şimşek ve Ali Berat Alptekin'in birlikte hazırladığı "Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri" isimli çalışmada Behçet Mahir'den derlenen hikâyeler yer almıştır. 1997 yılında basılan kitapta Behçet Mahir'in hayatı, hikâyeciliği, bade içip içmediği konusu araştırılmış ve yedi hikâye metnine yer verilmiştir.

1999 yılında Yakup Çelik'in hazırladığı “Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi” basılmıştır.

Yine 1999'da Metin Özarslan Hacettepe Üniversitesi'nde “Erzurum ve Çevresinde Âşıklık Geleneğinin Bugünkü Durumu” başlıklı doktora tez çalışmasını tamamlamıştır. Bu çalışma geliştirilerek 2001 yılında “Erzurum Âşıklık Geleneği” ismiyle kitap olarak basılmıştır. Kitapta âşıklık geleneğinin tarihî süreçteki durumu, hikâyelerin icra ortamları incelenmiş; geleneğin önemli temsilcilerinden bahsedilmiştir. Özarslan'ın 2006 yılında da “Ferhat ile Şirin Mukayeseli Bir Araştırma” adlı kitabı yayınlanmıştır.

2000 yılında İsmail Görkem, “Halk Hikâyeleri Araştırmaları Çukurovalı Âşık Mustafa Köse” isimli kitabını yayınlamıştır. Görkem, kitapta Mustafa Köse'den derlediği beş hikâyeyi epizot ve motif yönünden tahlil etmiş; dil ve anlatım özelliklerini araştırmış ve beş hikâyenin metinlerine yer vermiştir.

Erman Artun, âşık edebiyatı üzerine çokça çalışma yapmış bir başka isimdir. “Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı” (2001) adlı çalışmada âşık edebiyatını tüm yönleriyle ele almış, halk hikâyesi anlatma geleneğini incelemiştir. Daha sonra yayınladığı “Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri” (2004) isimli kitabında tüm anonim türleri sınıflandırmış, çeşitli türlerin birbirleriyle ilişkilerine değinmiş, halk hikâyeleri başlığında konunun bütünüyle gösterilmesini sağlamıştır. Bir diğer çalışması olan “Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri”nde (2010) âşıklık geleneği ve âşık yetiştirmelerini değerlendirmiştir.

Ruhi Ersoy'un Hacettepe Üniversitesi'nde Dursun Yıldırım'ın danışmanlığında hazırladığı doktora tezi “Baraklı Âşık Mahgül ve Reperuarı” isimli çalışması 2003 yılında tamamlanmıştır (Taşlıova 2006: 17).

M. Mete Taşlıova, 2006 yılında “Kars'ta Sözel Hikâyecilik” isimli doktora tezini hazırlamıştır. Oldukça hacimli olan bu tezde hikâyecilik geleneği tüm yönleriyle ele alınmış, yöre âşıklarından derlenen hikâyeler motif yapısı ve dil anlatım yönlerinden tahlil edilmiştir. Derlenen yirmi yedi hikâye çalışmanın sonunda yer almıştır. Biz de bu çalışmadan hem yöntem olarak faydalanmış hem de derlenen hikâyeleri çalışmamızda

kullanmış bulunuyoruz. Fikret Türkmen, Mete Taşhova ve Nail Tan'ın beraber hazırladıkları “Âşık Şeref Taşhova'dan Derlenen Halk Hikâyeleri” (2008) isimli çalışmada, âşıktan yirmi iki tane hikâye derlenmiş; bunlar usta malı, kendi tasnifi ve serencam tipinde hikâyeler olmak üzere üç başlıkta verilmiştir. Araştırmacının doçentlik takdim tezi olarak hazırladığı çalışma “Festival Yapısıyla International Storytelling ve Türkiye Gezici Halk Hikâyeleri” adıyla 2010 yılında basılmıştır. Bu çalışmada Avrupa ve Amerika'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan “Hikâye Anlatma Festivalleri” hakkında araştırmalar yapılmış; Türkiye'de hikâye anlatma geleneği ile olan benzer ve farklı yönleri incelenmiştir.

Refiye Okuşluk Şenesen, 2009'da “Adana Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği” başlıklı doktora tez çalışmasını yayınlamıştır. Eserde, Adana'dan derlenen hikâyelerin yapı ve dil özellikleri incelenmiş; yirmi hikâye metninden örneklere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HALK HİKÂYELERİ

1. HALK HİKÂYELERİNİN ÖZELLİKLERİ

Türk halk hikâyeleri zaman içinde çeşitli türlerden beslenerek ve bunları bünyesinde barındırarak Türk halkının duygu dünyasında ve geleneğinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Halk hikâyeleri, önceki devirlerde bilgi, görgü, zevk, eğlence, eğitim, düşmanlık, nefret, dostluk, yardımlaşma, tecrübe ve davranış gibi faktörler bakımından insanların yaşama sistemi içerisinde pay sahibidir. Halk hikâyeleri, Türk sosyal hayatında, inançtan günlük pratiklere kadar vazgeçilmez bir öneme haizdir. Bu çerçevede nice halk hikâyesi, teknolojik araç ve gereçlerin ortaya çıkışına kadar, yüzyıllar boyu Türk halkının beyninde mevcudiyetini sürdürmüş, millî kültürün var olmasında önemli fonksiyon icra etmiştir. (Kaya 2008: 1)

Esas olarak anlatmaya dayalı bu türün özellikleri aşağıda verilecektir.

1.1. Şekil Özellikleri

1. Halk Hikâyeleri nazım nesir karışık yapıya sahip olmaları sebebiyle diğer anlatmaya dayalı türlerden hemen ayrılır. Bazı masal metinlerinde manzum kısımlar olsa da bunlar halk hikâyesinin manzum kısımlarına göre çok az kalır. Hikâyenin anlatım ve tasvir kısmı mensur, duygu ve heyecanın arttığı bölümler ise olarak manzum söylenir (Alptekin 2005: 23).

Manzum bölümler genellikle 7, 8 ve 11'li hece ölçüsü ile söylenir. Halk hikâyelerinin değişmeyen kısımları manzum kısımlardır. Mensur kısımlarda âşık, hikâyenin yapısını bozmayacak şekilde ekleme ve çıkarmalar yapabilir; ancak manzum kısımlara gelindiğinde değişiklik yapabilme özgürlüğünü kaybeder. Manzum kısımlar genelde saz eşliğinde söylenir. Ancak saz çalmayı bilmeyen bazı âşıklar ellerine aldıkları bir sopayı saz gibi kullanarak hikâyelerini icra eder (Alptekin 2005: 24).

Hikâyenin nazım bölümünde, halk şiirinin çeşitli türlerinde örnekler yer alabilir. Bunu Esmâ Şimşek şöyle anlatır:

Hikâyenin bu bölümünde, halk şiirinin hemen hemen her şeklinde ve türünde örneklere rastlanabilir. Ağırılık koşma ve atışma olsa da mâniye, semaîye, türküye, divanîye de sık sık rastlarız. Özellikle çıkış yerleri Kerkük, Azerbaycan veya Doğu Anadolu Bölgesi olan ve daha çok hanımlar tarafından anlatılan bazı halk hikâyelerinin bütün şiirleri mânilerden meydana gelmiştir. (Şimşek 1990: 42)

2. Halk hikâyelerinin girişinde kalıplaşmış ifadeler görülür. Bu kalıplaşmış ifadeler yazılı kaynaklarda daha sık görülürken sözlü olarak aktarılanlarda, unutmaya sebebiyle, daha az yer alır (Oğuz 2008: 3).

“Olsun deminiz, olmasın gamınız, hayra dönsün serencamınız! Allah; varlığımızı birliğimizi, dirliğimizi bozmasın. Allah devletimize, Cumhuriyetimize, milletimize bir zeval vermesin!” (Türkmen, Taşlıova, Tan 2008: 387)

Bu giriş kimi zaman daha uzun bir dua niteliğindedir: “Olsun deminiz, olmasın gamınız, hayra dönsün serencamınız! Mert yakanız namert elinde giriftar olmasın! Allah, Türkiye Cumhuriyeti devletimize bir zeval vermesin! Ordularımızı havada, karada, denizde daima muzaffer eylesin! Yan bakan düşmanları da kahreylesin! Allah, bizleri bu birlikten bu beraberlikten ayırmasın! Haneniz şen, ambarınız dolu, hayatınız tatlı, çoluk çocuğunuz ömürlü ve mutlu olsun!” (Türkmen, Taşlıova, Tan 2008: 104)

“Aşki ihtilaf, seyri meşgulat, zevk ile söhbet, vasfi hikâyet, izzeti iltifatnan haki paylarınıza hardan ifade edim ki...” (Aslan. E. 2007: 255)

Hikâyelerin sonu da mutlaka bir dua ile tamamlanır.

“Hekâyemiz burada menziline yetdi. Allah darda galanları mirad üsünde olanları miradına gavuşdursun.” (Alptekin 2005: 24)

3. Hikâyelerin dili sözlü anlatılmalarda sade, kısa ve anlaşılırken yazılı varyantlarda daha ağırdır. (Alptekin 2005: 28)

“Oğlan işudub serv-i cihânın yanına gelub, ben giderim diyince hûblar şâhı sarmaşub feryad idince, bu kadar yalvardı çare bulamadı.” (Türkmen 1974: 200)

4. Hikâyelerin giriş kısmına aslında olmayan parçalar eklendiği görülür. Bu anlatıcının isteğine bağlıdır. Eklenen bu parçalara “sersuhane”, “selçuk” ya da “peşrov” denir (Oğuz 2008: 3).

5. Yazma ve matbu hikâyeler, tespit edildikleri andaki özelliklerini korudukları için, sözlü hikâyelere göre daha uzun, şiirleri daha fazladır. Basma hikâyelerde anlatıcılar hikâyeleri eksiksiz olarak anlatmaya özen gösterirken sözlü ortamda unutmaya görölmektedir. Özellikle hikâyelerin manzum kısımlarında unutmaya daha fazla yaşanır. Ancak burada karıştırılmaması gereken bir nokta vardır. Hala âşıklığını devam ettiren ve âşık kahvehanelerinde sanatlarını icra eden usta âşıklardan, geleneğe uygun olarak hikâye anlattıkları için, sözlü olarak derlenen hikâyeler daha uzun olmaktadır. Çünkü bu ortamlarda hikâyecilik geleneği hala yaşatılmakta ve unutulma durumu görölmemektedir. Âşık, hikâyesini anlatırken dinleyicilerin durumuna göre hikâyeyi birkaç geceye kadar uzatabilmektedir. Aynı hikâyeyi tekrar anlattırıp yazıya geçirilmek istendiğinde ise âşık, anlatma serbestliğini yitirir ve anlatımı uzatan unsurları atar. Bu konuda Boratav’ın tespiti önemlidir (Boratav 2012:28):

Biz, hikâyeyi âşıkların ağzından tespit ederken, daha önce, tespit içini bir kenara bırakarak, alelâde bir dinleyici sıfatıyla, kahvede veya bir toplantıda dinlediğimiz aynı bir hikâyeyi söyleyip yazarken tecrübemizle şu neticeye vardık ki, hikâyeci anlatma serbestliği içinde kaldığı zamanlar hikâyesine kattığı ve hikâyeyi uzatan bütün tâlî unsurları yazdırırken atlamakta, asıl vakalarla türkülerin dışındaki unsurları, yani hikâyeyi süsleyen, ona canlı karakterini veren ve üç, dört, beş bazen yedi geceye kadar onu uzatabilmek için ana şemasına, iskeletine eklenen doldurma parçaları atmaktadır. Ne kadar tembih ve rica ederseniz ediniz, anlatırken söylenen şeylerin hepsinin, yazdırırken tekrar edilmesine imkan yoktur. (Boratav 2012: 28)

Hikâyelerin yazılı muhafazaları hakkında açıklayıcı bir tespit de Dursun Yıldırım tarafından yapılmıştır. Sözlü gelenek ile yazıya geçirilmiş gelenekteki ürünleri karşılaştıran Yıldırım, şu farkı unutmamalıyız diyerek tespitini anlatır:

Kültürün kayıtlara geçen veya yazılı gelenekte yer alan unsurları, tespit edildikleri andaki hususiyetlerini korurken, sözlü gelenekte yaşayan veya şekil bulan kültür unsurları, geleneğin kendi dinamizminden kaynaklanan sürekli değişim ve gelişim sebebiyle, yapı, biçimi muhteva ve fonksiyon bakımından çeşitli değişikliklere uğrarlar. (Yıldırım 1998: 37-38)

6. Hikâyelerde güzel ve çirkinlerin tasvirleri de kalıplaşmış ifadelerle yapılır. Kimi tasvirler oldukça ağır bir dille yapılırken bazen de sade dille anlatılmıştır (Boratav 2012: 27)

“Âfet-i cihan, hükmü Süleyman, bir karış gerdan, Zelhâ-yı sâni, Yusuf-i zaman, alı al kırmızısı kırmızı, her bir kırmızısı değer yüz bin kırmızı (altın); yanağına bir fiske vursan bal palûzesi gibi, kırk gün, kırk gece tim tim titrer.” (Boratav 2012: 27)

“Yapağı saçlı, bir kazan başlı, bir kazma dişli... Bir inek başlı, bir camus ayaklı, karnı dalaklı, burnu sümüklü, gözü çapaklı, kalbur kulaklı.. Beli bükülmüş, dişi sökülmüş, bir nesne bilmez, hiç yüzü gülmez.” (Boratav 2012: 28)

“Bir nazenin sultan da, ocağın batmasın, örülmüş zülfünün yedisini sağ omzundan, yedisini sol omzundan asmış arkasına. Uzun Boylu, duduk dilli, ince belli bir güzel. Dertlere derman mıdır, bir mâh-i taba mıdır, mühür-ü Süleyman mıdır, Yusuf-ı Kenan mıdır? Gezdiği, bastığı toprak bile dile geliyor: Ey güzeller güzeli, Allah'ını seversen, ayağını bir de benim üstüme bas da, ben de güzellik tohumu alayım! diye.” (Türkmen, Taşlıova, Tan 2008: 76)

7. Kahramanların hareketleri, bir yerden bir yere seyahatleri, uzun zamanı kısaca anlatma gibi durumlar yine kalıplaşmış ifadelerle yapılır. (Alptekin 2005: 30)

8. Halk hikâyesi metinleri içinde masal, fıkra, alkış, kargış, atasözü, bilmece gibi başka türlerin örnekleri de sıkça yer alır. (Alptekin 2005: 31)

1.2. Muhteva Özellikleri

1. Halk hikâyelerinin konusu genellikle aşk (Necip ile Telli, Celal Bey ile İpek Sultan, Ferhat ile Şirin...) ya da kahramanlıktır (Köroğlu Kolları, Kaçak Nebi...). Bazı hikâyelerde ise aşk ve kahramanlık konusu birlikte yer alır (Kirmanşah, Şah İsmail...) (Alptekin 2005: 32).

2. Hikâyelerde meydana gelen olaylar gerçekten olmuş ya da olması muhtemel olaylardır. Tarihte yaşanmış bazı olaylar da kimi halk hikâyelerinde yer almış, bazı olağanüstü özellikler katılsa bile çoğu zaman gerçeğe yakın şekilde aktarılmıştır (Alptekin 2005: 32).

3. Kahramanların başından geçen olayların bir çoğunda olağanüstü özellikler görülür. Kavuşamayan âşıkların dilekleri sonucu yanarak kül olmaları (Duymaz 2001: 68-78), görmeyen göz üzerine Hz. Hızır'ın atının ayağının değdiği toprağın sürülmesi ve gözün açılması (Türkmen 1974: 274), dua ile dağın yol vermesi gibi durumlar bu olağanüstülüklerin en iyi görüldüğü örneklerdir.

4. Kahramanlar genellikle olağanüstü şekilde dünyaya gelirler. Çocuğu olmayan padişah veziri ile birlikte derdine derman aramak için yola çıkar ve bir pınar başında rastladıkları ak sakallı ihtiyar onlara bir elma verir. Bu elmayı yiyen padişahın çocuğu olur. Kahramanlık konulu hikâyelerde elmanın kabuğunun ata yedirilmesiyle atın da yavru sahibi olmasını sağlar (Şimşek 1987: 79).

5. Kahramanın dünyaya gelmesini sağlayan aksakallı pir daha sonra kahramana ad vermek için tekrar ortaya çıkar. Bundan başka kahramanın eğitimi, âşık olması ve gurbete gitmesi gibi olaylarda da kahramana yardım eder. (Alptekin 2005: 33)

6. Kahramanlar genellikle dört şekilde âşık olurlar:

Bade içerek

Aynı evde büyüyen kahramanlar kardeş olmadıklarını öğrenince

Resim görerek

İlk görüşte

Bu konuda detaylı bilgi çalışmanın ikinci bölümünde verilecektir.

7. Hikâyenin bazı bölümlerinde dinleyiciler için dua edilir. Bu dualar genellikle, yarım kalan bir hikâyeye ertesi gün devam ederken; hikâyede sabah olduğu anlatılırken (... o gece geçti sabah oldu. Hayırlı sabahlar cümle âlemin üzerine açılsın...); hikâyenin sonunda kahramanlar vuslata erdikten sonra yapılır (Alptekin 2005: 40).

8. Hikâyelerde kahramanın iki büyük yardımcısı Hz. Hızır ve kahramanın atıdır. At her zaman onun yanında bulunur ve çok hızlı gitmesinin yanı sıra bazen de uçma yeteneğine sahiptir (Sakaoğlu 2011: 11).

9. Kahramanlar bazen insan dışı varlıklarla da konuşurlar. Bu varlıklar dağ, akarsu, bulut, kuşlar ya da başka hayvanlar olabilir. (Alptekin 2005: 40)

10. Kahramanların yaptıkları dua ve beddualar mutlaka kabul olur ve gerçekleşir. “Arzu; ‘Allahım beni Kamber’e kavuştur da, istersen kavuşturduğun anda canımı al!’ dediği için bunlar tam kavuştukları anda ölmüşlerdir.” (Şimşek 1987: 301)

1.3. İşlev Özellikleri

1. Halk hikâyelerinin temelde, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme amacıyla anlatıldığını söylenebilir. Eğlence imkânlarının sınırlı olduğu dönemde özellikle akşamları insanların eğlence ihtiyaçlarını karşılamışlardır (Hança 2012: 697).

2. Halk hikâyeleri, bilgilendirme ve eğitme işlevlerini üstlenirler. Hikâyelerde geçen belirli yer adları, tarihî şahıs ve mekânlar gibi konular hakkında dinleyicilerin bilgilenmesini sağlamaktadır (Hança 2012: 697).

3. Halk hikâyeleri, yaşanan sosyal olaylardan ve toplum içerisindeki ilişkilerden hareketle, gelecek nesillere kıssadan hisse çıkarma mahiyetinde davranış kalıplarını naklederler. Hikâyelerde sabır gösterenlerin muratlarına ermeleri, iyilerin mükâfatlandırılıp kötülerin cezalandırılması, yalan ve hilenin kötülüğü gibi hususlar bu duruma verilebilecek örneklerden bazılarıdır (Hança 2012: 697).

2. HALK HİKÂyelerİNİN YAPISI VE İCRASI

Hikâye anlatma geleneği İslamiyet öncesinden beri kültürümüzde önemli yer edinmiş bir gelenektir. Hikâyelerin, temelde eğlenmek ve hoşça vakit geçirmek için anlatıldığı söylenebilir. Bundan başka eğitime, bilgilendirme gibi işlevi olan halk hikâyeleri nesilden nesile aktararak kültür taşıyıcılığı yapmıştır.

Eski Türk boylarında toplumsal törenlerde kopuz çalan, şiiirler ve hikâyeler söyleyen, kutsal yönü de olan şaman ya da ozanlar, on beşinci yüzyıldan itibaren yerlerini âşıklara bırakmışlardır. Hikâyeler, bu âşıklar tarafından belli bir plan çerçevesinde icra edilir ve gelenek bu şekilde devam eder.

Hikâyelerin icrası şöyle gerçekleşmektedir:

1. Fasil: Hikâyeci âşık, kalıplaşmış bir cümle ile girişi yaptıktan sonra divanî tarzdaki fasıla geçer. Fasil genellikle aruzun “fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün” kalıbında bir türkülle başlar. Ancak aruz kalıbı bilmeyen âşıklar bunu hecenin 4+4+4+3 kalıbına uydurmaya çalışmışlardır. Bu ilk türküden sonra cinaslı bir türkü daha söylenir bunun adı da “tecnis”tir. İki türkünün ardından bir tekerleme söylenir. Fasil bölümünün sonunda Köroğlu Destanı’ndan bir parça okunur ve icra ortamında başka âşık da varsa muamma çözme yahut mizahî bir atışma yapılır. Köroğlu’ndan bir parça okumak, yerine getirilmesi önemli bir şarttır; çünkü âşıklık geleneğinde Köroğlu âşıkların en büyüğü kabul edilir ve eğer hikâye anlatılırken bu bölüm atlanırsa Köroğlu’nun güceneceğine inanılır (Oğuz 2008: 7).

2. Döşeme: Genellikle mensur bir tekerlemeyle döşeme bölümüne başlanır. Bu tekerlemede gerçek olamayacak komik olaylar anlatılır. Burada amaç dinleyicinin dikkatini çekmektir. Azerbaycan geleneğinde tekerlemeden sonra “üstatnâme” adı verilen üç şiir okuma geleneği vardır. Yine ezgiyle okunan bu şiirlerde Hz. Muhammed, halifeler ve din büyükleri anlatılır. (Alptekin 2005: 45)

Asıl hikâyeye mutlaka bir dua ile başlanır. Manzum ve mensur kısımlar burada yer alır. Âşık manzum kısımlarda değişiklik yapamazken mensur kısımlarda ekleme ya da

çıkarmalar yapabilir. Mensur kısımlarda bazen araya küçük başka hikâyeler ekler, bu hikâyelere “karavelli” denir (Alptekin 2005: 45-46).

Hikâyeler genellikle bir gecede tamamlanmaz, ertesi gün hikâyeye başlanırken âşık meclistekilere nerede kaldığını sorar. Geleneğe göre meclisten biri şurada kalmıştık diye cevap verirse âşığa hakaret etmiş sayılır ve âşık sazı uzatarak “Al sen söyle.” der. O kişi ancak bahşış vererek kendini affettirir (Alptekin 2005: 46).

3. Sonuç ve dua: Hikâyenin sonunda eğer sevgililer birbirlerine kavuşmuşsa güzelleme türünde neşeli bir türkü okunur. Âşık bunu kendi okuyabileceği gibi mecliste başka bir âşık varsa ona da okutabilir. Hikâyenin sonunda vuslat olmamışsa dinleyiciler üzülür ve âşık da bunlar için gerçek vuslatın öbür dünyada olduğunu anlatır. Bundan sonra dinleyiciler için dua ederek hikâye sonlandırılır (Alptekin 2005: 46).

Hikâyeci âşık, icra esnasında geleneğe sadık kalmak için çaba gösterir, mümkün olduğunca aslını muhafaza etmeye çalışır. Hikâyelerin nesir bölümlerinde değişiklik yapma özgürlüğü olsa da bu değişikliği dinleyicinin durumuna göre yapmaktadır. Nesir kısımlarda yapılan değişiklikler, esas mevzuyu etkilememek şartıyla ufak tefek ilaveler veya çıkarmalar olabilir. Zira, çok bilinen hikâyelerde yapacağı bir değişiklik dinleyicinin tepkisine yol açar ve dinleyicilerden âşığa ikaz gelir (Aslan. E. 2001a: 67).

3. HALK HİKÂYELERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Halk hikâyeleri üzerine bugüne kadar bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların önemli bir noktasını da hikâyelerin tasnif meselesi oluşturur. Bu konuda çalışan araştırmacılar hikâyeleri konularına, biçimlerine ya da kaynaklarına göre sınıflandırmaya çalışmışlardır. Burada sınırlı sayıda çalışmadan bahsedilecektir.

Ignács KÚNOS, hikâyelerin tasnifi konusunda ilk çalışma yapan kişidir. KÚNOS hikâyeleri üç sınıfa ayırmış ve hikâye yerine roman terimini kullanmıştır:

- a) Kahramanlık romanları
- b) Saz şairlerinin romanları
- c) Saz şairlerinin kahramanlık romanları (Sakaoğlu 2011: 19).

Halk hikâyelerini hacimleri bakımından değerlendiren İsmail Habip Sevük,

- a) Büyük halk hikâyeleri
- b) Bozlaklar, olarak bir tasnif denemesi yapar. Asıl halk hikâyeleri birinci maddede değerlendirilirken kısa hikâyeler ikinci maddede yer almıştır (Sevük 1943: 150).

Hikmet İlaydın, mesnevî tarzında yazılmış hikâyeler üzerinde incelemeler yapmış ve buradan hareketlerle hikâyeleri konularına göre sınıflandırmıştır:

- a) Dinî mevzular
- b) Millî mevzular
- c) Âşıkâne mevzular, olarak yaptığı tasnifte halk hikâyeleri üçüncü maddede yer alır (Alptekin 2005: 56).

Pertev Naili Boratav, hikâyeleri konularına göre değerlendirmiş ve üç başlıkta toplamıştır.

- a) Kahramanlık Hikâyeleri
  - aa. Köroğlu kolları
  - ab. Diğer kahramanlık hikâyeleri
- b) Aşk Hikâyeleri
  - aa. Kahramanları muhayyel olanlar
  - ab. Âşık şairlerin hayatları
- c) Bu Kategorilere Girmeyen Hikâyeler
  - aa. Aşk maceraları
  - ab. Eşkıya ve kabadayı hikâyeleri (Boratav 2012: 17).

Saim Sakaoğlu halk hikâyelerini mevzularına göre sınıflandıran bir başka isimdir:

- a) Kahramanlık hikâyeleri
- b) Sevda hikâyeleri
- c) Gerçekçi hikâyeler, olarak üç başlıkta toplamıştır (Sakaoğlu 2011: 19).

Ali Duymaz da hikâyeleri konuları ve coğrafi yayılışları bakımından iki farklı şekilde tasnif etmiştir:

Konuları bakımından

- a) Aşk hikâyeleri
- b) Kahramanlık hikâyeleri
- c) Aşk ve kahramanlık hikâyeleri

Coğrafi yayılışları bakımından

- a) Anadolu'da bilinen halk hikâyeleri
- b) Türk dünyasının bir bölümünde bilinen halk hikâyeleri
- c) Türk dünyasının genelinde bilinen halk hikâyeleri (Duymaz 1996: 47).

Öcal Oğuz hikâyeleri konuları bakımından şu şekilde tasnif etmiştir:

- a) Bir âşık/şairin biyografisi
- b) Bir âşık/şairin şiirlerinin bir musannif tarafından hikâyeleştirilmesi
- c) Destanların hikâyeleştirilmesi
- d) Yaşanmış bir vak'anın hikâye şeklinde tasnif edilmesi
- e) Eski astral tasavvurların folklorlaşarak hikâyeye konu teşkil etmesi
- f) Masal, efsane, menkabe, fıkra gibi küçük hacimli anlatım türlerinin hikâye tasnifine ilham vermesi
- g) Yabancı kültürlerde (Arap-İslâm, Fars, Hind vd.) teşekkül eden mevzuların halk hikâyesi şekline dönüştürülmesi (Oğuz 1995: 13).

Son olarak Nerin Köse'nin yaptığı tasnif aktarılacaktır. Bu tasnif, hikâyeleri şekil, hacim ve konu bakımından ayrı ayrı sınıflandırmış ayrıntılı bir tasniftir: ⁸

Şekil bakımından

- a) Türkülü halk hikâyeleri
  - aa. Klasik halk hikâyeleri
  - ab. Serküşteler
  - ac. Bozlaklar
- b) Türküsüz hikâyeler
  - aa. Karavelliler
  - ab. Kara hikâyeler

---

⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Köse. (y.y) Türk Halk Hikâyelerinin Tasnifi Hakkında. *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri II*, s. 97-104.

Hacim bakımından

- a) Uzun halk hikâyeleri
- b) Kısa halk hikâyeleri

Konu bakımından

- a) Aşk hikâyeleri
- b) Kahramanlık hikâyeleri
- c) Realist hikâyeler (Köse y.y.: 97-104).

4. HALK HİKÂyelerİNİN KAYNAKLARI

Halk hikâyeleri, aşk ve kahramanlık konularında oluşturulmuş anlatılardır. Hikâyelerin kaynakları, konuların menşei hakkında farklı görüşler bulunup, bu görüşlerin bazıları birbirine yakınken bazıları da büyük farklılık göstermektedir.

Halk hikâyelerinin kaynağı konusunda ilk görüş Fuad Köprülü'ye aittir. Köprülü 1966'da yayınladığı bir makalesinde (Bu makale daha sonra Edebiyat Araştırmaları isimli kitabında yer almıştır.) hikâyelerin kaynaklarını üç maddede ele almıştır:

- a) Türk an'anesinden geçen mevzûlar: Dede Korkut, Köroğlu.
- b) İslâm an'anesinden geçen mevzûlar: Mevlid, çeşitli menâkıbnâmeler...
- c) İran an'anesinden geçen ekseriyetle dinî olmayan mevzûlar: Kelile ve Dimne, Şehnâme... (Köprülü 1966: 366).

Halk hikâyelerinin kaynağıyla ilgili bir başka görüş Pertev Naili Boratav'ındır. Boratav, hikâyelerin kaynaklarını düzenlerken hem olayların olmuşluğu ile hayalîliğini hem de konularını göz önünde bulundurmuştur:

- a) Olmuş vak'alar: Gündeşlioğlu Hikâyesi, İlbeylioğlu Hikâyesi...
- b) Yaşamış veya yaşadığı söylenen âşıkların hikâyeleri: Âşık Kerem, Tahir Mirza...
- c) Köroğlu menkabeleri ve bu türde menkabeler
- d) Klasik manzum hikâyeler: Hüsrev i Şirin, Yusuf u Züleyha... (Boratav 2012: 20-21).

Şükrü Elçin, hikâyelerin kaynakları üzerine görüşlerini bildirirken Fuad Köprülü'nün görüşüne yakın bir noktada bulunmuştur. O da hikâyeleri:

- a) Türk kaynağından gelenler
- b) Arap-İslâm kaynağından gelenler
- c) İran Hint kaynağından gelenler, olarak üç grupta toplamıştır (Sakaoğlu 2011: 14).

Konuyla ilgili son olarak Ali Berat Alptekin'in görüşleri vermekle yetinilecektir. Alptekin kitabında (Alptekin 2005: 54) çeşitli görüşlere yer vermiş ve bunların mukayesesi sonucunda kendi fikrini aktarmıştır. Değerlendirmesini yaparken Fuad Köprülü'nün görüşüne yakın görüşte olduğunu söylemiştir.

- a) Türk kaynağından gelenler: Köroğlu, Âşık Garip vb.
- b) Arap, Fars ve Hint kaynağından gelenler: Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin vb.
- c) Masal-efsane kaynaklılar: Kirmanşah, Şah İsmail vb.
- d) Âşıkların hayatından kaynaklananlar: Ercişli Emrah ve Selvi Han vb.

5. HALK HİKÂYELERİNİN ANLATMAYA DAYALI TÜRLERLE İLİŞKİSİ

Toplumlar, tarihî süreçte hayatın değişimine paralel olarak çeşitli türlerde ürünler ortaya koymuşlardır. İlk topluluklarda yaratılışın nasıl olduğu sorgulanmış ve mitolojik ürünler ortaya çıkmıştır. Daha sonra topluluklar toplumlara dönüşmeye başlamış böylece de destan anlatıları ortaya çıkmıştır. Toplumsal hayat daha da geliştikçe epik anlatımlar yeterli olmamış artık aşk ve sevgi konuları da anlatılara girmiştir. Destanlardaki dışa dönük mücadele halk hikâyelerinde topluma yönelmiş ve artık sosyal konular hikâyelerde yer almaya başlamıştır (Şenesen 2009: 46-47).

On beşinci yüzyıldan sonra destan anlatan ozanların yerini âşıklar almış ve nazım-nesir yapıdaki hikâyeler anlatılmaya başlanmıştır. Bu süreçte türler arasında keskin geçişler olmamış her yeni tür diğerlerine benzer yönler taşımıştır. Halk hikâyelerinin diğer türlerle benzeyen ve farklılaşan yönlerinin ele alınacağı bu bölümde, Boratav'ın "Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği" adlı kitabının "Nev'i Meselesi" başlığından azamî derecede faydalanılmıştır.

5. 1. Halk Hikâyesi ve Destan İlişkisi

“Bir epopeyi şartlandıran en mühim vasıf, onun cemiyetin dahilinde şiddetli çatışmaların olmadığı ve mücadelelerin yalnız harice yöneldiği devrin mahsülü olmasıdır.” (Boratav 2012: 39). Pertev Naili Boratav’ın bu cümlesinden de anlaşıldığı gibi destanlar, kahramanlık gösterilmiş olayların konu edildiği anlatılardır. Halk hikâyeleri de yerini aldığı destanların bazı özelliklerini taşımakla birlikte günümüze doğru yaklaşıldıkça, özellikle aşk hikâyelerinin anlatılmasıyla, destansı özellikleri azalmıştır.

Halk hikâyeleri ile destanların benzeyen yönleri arasında ikisinin de saz eşliğinde anlatılması, anlatının birkaç gün sürebilecek kadar uzun olması, iki türün de dinleyenleri sadece eğlendirmek değil aynı zamanda onları eğitmek ve ideal insan tipi düşüncesini aşılama amacı taşıması sayılabilir (Boratav 2012: 41-47).

Fikret Türkmen halk hikâyeleriyle destanların ayrılan özelliklerini şöyle ifade etmiştir:

Destanlar; milletlerin tarihinde derin iz bırakmış önemli olayları harikuladeliyle süsleyerek anlatan uzun, manzum milli eserlerdir. Destan anlatıcısı ozan onu kopuz eşliğinde söyler. Birtakım mimik, jest ve taklitlerle anlatımı kuvvetlendirmeye çalışır. Halk hikâyelerinde de bu anlatım an’anesi devam etmekle beraber mühim bazı farklar onu destandan ayırır: a) Tarihî bir vakanın olması şart değildir. b) Nazım nesir karışıktır. Zamanla nesir nazma üstünlük kazanmıştır. c) Şahısların ve olayların anlatılmasında realist çizgilere daha çok yer verilmiştir. d) Kahramanlıktan çok aşk maceraları konu ağırlığını teşkil etmektedir. (Türkmen 1974: xi)

Halk hikâyeleri de destanlar gibi bazı olağanüstü özellikler taşır. Ancak bu olağanüstülükler halk hikâyelerinde daha azdır. Destanlar konu olarak devletlerin dış mücadelelerini anlatırken halk hikâyelerinde böyle bir durum söz konusu değildir. Bir takım benzerlikler olmakla birlikte iki tür zamanla birbirlerinden daha çok ayrılmıştır. Bu konuyu Boratav şöyle özetler:

...Bütün bunlardan şunu anlıyoruz ki, yeni ve orijinal bir nev’î karakteri olarak meydana gelen halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hâlâ taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Süratle yeni bir nev’e gidış vakıası karşısında bulunuyoruz: Destanî anane gittikçe zayıflıyor,

çünkü destanın aslı karakterini tayin eden sosyal şartlar gittikçe ortadan kayboluyor. (Boratav 2012: 46)

5.2. Halk Hikâyesi ve Efsane İlişkisi

Efsaneler, şahıs, yer ya da kişiler hakkında anlatılan; gerçek olmasa da gerçekmiş gibi kabul edilen kısa anlatımlardır (Alptekin 2012: 15-16). Olağanüstülükler ile örülü bu anlatım türü zaman içinde nesilden nesile aktarılmış ve bir çok örneği kutsallık da kazanmıştır. Efsanelerin kaynağı dinî, mitolojik veya gerçek hayatla ilgili olabilir. Ancak gerçek hayatla ilgili olsa da mutlaka olağanüstü bir yapı üzerine kurulmuştur.

Halk hikâyeleri ile efsaneler çok fazla benzer özellik taşımazlar. Efsaneler temelde bir oluşumu açıklayan anlatılardır. Tanrıların, evrenin, insanların yaratılışlarını; çeşitli doğa olaylarının nasıl ortaya çıktığını açıklayıcı özelliktedirler. Efsanelerin ortaya çıktığı dönemlerde insanlar, tabiat olaylarının sebeplerini bilmiyorlardı ve bunların varoluşları ile ilgili bir takım hayalî düşünceler üretiyorlardı. Bu şekilde oluşan efsaneler, başlarda masal metinleri içinde gösterilirken, sonraları kültürel, dinî ve tarihî kaynaklardan da beslenerek masal türünden ayrı gösterilmeye başlanmıştır. (Yıldırım. S. 2012: 2102)

Efsaneler, halk hikâyelerinden çok daha kısa metinlerdir. Efsaneler inançlara dayanır ve inandırıcı özellikler taşır ancak halk hikâyelerinde asıl amaç bir kahramanlık ya da aşk hikâyesini aktarmaktır. Efsaneleri diğer türlerle karşılaştıran Ali Berat Alptekin, halk hikâyesinden ayrılan özelliklerine de yer vermiştir:

Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren anlatımlardır. Bu yönüyle efsane; masal, halk hikâyesi, roman, hikâye gibi türlerden kolayca ayrılabilir. Efsanede tasvir, hikâye etme gibi süsleme unsurları yoktur. Efsanenin üslubu yalındır. (Alptekin 2012: 15)

Bazı halk hikâyeleri içinde efsane motifleri bulunur. “Gelin Taşı Hikâyesi”nde düşmanın elinden kurtulamayacağını anlayan Yasemen Hanım’ın dua edip taş kesilmesi efsane motifidir.

5.3. Halk Hikâyesi ve Masal İlişkisi

Anlatmaya dayalı bu iki tür arasında da çeşitli açılardan farklılıklar bulunmaktadır. Masalların en önemli özelliği kısa olmalarıdır. Halk hikâyelerinin bazılarının günlerce anlatılacak kadar uzun olması masallardan çok farklı olduğunu gösterir. Masallar genellikle, farklı coğrafyalarda hemen hemen aynı konularda anlatılırken halk hikâyelerinin konuları millî özellik gösterir (Bozdoğan 2013: 33). Hikmet İlaydın, masalları halk hikâyelerinden ayıran en mühim özellik olarak, masallardaki aşkın basit ve hayalî olmasını göstermiştir. Halk hikâyelerindeki aşk gerçekçi ve somuttur; bu aşk, hikâyenin esas temasını oluşturabilir (Boratav 2012: 48).

Halk hikâyeleriyle masalların benzeyen yönleri ise bazı motifler ve olağanüstülükleridir. Kimi masal motifleri hikâyelere de girmiş ve anlatıya fantastik unsurlar katmıştır. Bu konudan hareketle iki türün benzerliklerini Boratav şöyle aktarmıştır:

Birçok halk hikâyelerini nazım parçalarından ve anlatan hikâyecinin kendi sanat ananesine uyarak getirdiği unsurlardan arındırdığımız zaman tamamıyla bir masal elde ediyoruz. Hatta fantastik unsurlar itibarıyla de birçok halk hikâyeleri masal karakterini gösterirler. (Boratav 2012: 46)⁹

Umay Günay ise, bu iki türün taşıdıkları mesajlar açısından yakın olduğunu söylemiştir:

Halk hikâyeleri, masallar gibi, dâima iyi, dürüst ve yetenekli insanların kazandığı, kötülerin cezalandırıldığı, âdil bir toplum düzeninin hâkim olduğu ideal bir dünyayı anlatır. Bu ideleştirilmiş, kusursuzlaştırılmış dünyayı özenli bir dille ve nazımla zenginleştirerek sunar. (Günay 2005: 352)

---

⁹ Boratav, kitabında halk hikâyeleri ve masalların benzeyen ve ayırışan yönlerini anlatırken O. Spies'in bu konudaki düşüncelerini özetler. Spies, iki türü olayların geçtiği yerin kahramanın memleketi olması, kahraman isimlerinin genellikle halkın kullanmadığı isimler olması, kahramanın olağandışı özelliklere sahip olması gibi özelliklerinden dolayı birbirine çok yakın olduğunu söyler. Boratav, Spies'in bu görüşlerini aktardıktan sonra, aslında bunun yanlış bir görüş olduğunu çünkü Spies'in saydığı özelliklerin halk hikâyesinin asıl karakter özellikleri olmadığını anlatır. (Boratav 2012: 47)

5.4. Halk Hikâyesi ve Roman İlişkisi

Romanlar, aslında halk edebiyatı ürünü olamamakla birlikte halk hikâyelerinin realistleşmiş ve yenileşmiş biçimleri olarak görülebilir. Destandan romana geçiş sürecinde halk hikâyeleri önemli bir basamak olmuş ve bu geçişin daha yumuşak olmasını sağlamıştır (Bozdoğan 2013: 35).

Romanlar halk hikâyelerine göre çok daha realist çizgide yer alırlar; aşklar da kişiler de yaşanan olaylar da daha gerçekçidir ve halk hikâyelerindeki gibi mükemmel kahramanları yoktur. Romanlar daha karmaşık bir kurguyla oluşturulur, tasvirler daha yoğundur, olaylar teferruatlarıyla anlatılabilir. Hikâyelerde kalıplaşmış betimlere yer verilir ve anlatım romanın aksine nazım nesir karışık yapıdadır (Bozdoğan 2013: 35).

Modern Türk romanının belirmeye başladığı 1870'li yıllarda romanlarda halk hikâyeleri unsurları görülmüştür. Bu iki tür henüz birbirinden net çizgilerle ayrılmadığı için motif benzerliklerinin olması doğaldır. Örneğin Ahmet Mithat Efendi'nin Hasan Fellah adlı romanında ilk görüşte aşk ve resim görüp aşık olma motiflerine rastlanır. Yine romanda yazarın sık sık soru sorması ve okuyucuyla konuşması halk hikâyelerinin anlatım tekniğinden etkilenmenin göstergesidir (Artun 2006: 162).

İki tür arasında kimi yönlerden de ortaklıklar görülebilmektedir. İki türün de olay örgülerinden meydana gelmesi; karakterlerin genellikle iyi kötü, zengin fakir, güzel çirkin olarak kurgulanmaları; anlatıcının iki türde de okuyucuyu yönlendiren etkisi; genel itibari ile gerçeklik duygusunda bulunmaları bu ortaklıklar arasında sayılabilir (Gültekin 2014: 410-417).

6. GEÇMİŞTEN BUGÜNE ÂŞIKLIK GELENEĞİ

Âşıklık geleneği Türk kültüründe yüzlerce yıldır var olan önemli bir değerdir. Âşık, bulunduğu toplumun duygu ve düşüncelerini anlatmış, toplumun sosyal ve kültürel sahasının şekillenmesinde ve kökleşmesinde pay sahibi olmuş, gelenek töre ve dinin bütünleşmesini sağlamış kişidir. Âşık edebiyatı, sözlü gelenekteki tüm ürünlerden beslenen ve yine sözlü gelenek ürünlerini besleyen bir koldur. Türk kültüründe

vazgeçilmez bir yeri olan bu gelenek İslâmiyet öncesi dönemlerden başlayarak bugüne kadar varlığını sürdürmüştür.¹⁰

İslâmiyet öncesinde Türkler çeşitli şenlik ve âyinlerde bir araya gelirler ve bu toplantılarda o zamanki adıyla “ozan, baksı, şaman”, “kopuz” isimli çalgısıyla törenin içeriğine uygun şiirler söyler, hikâyeler anlatır ve töreni düzenlerdi. İslamiyet’in kabulünün ardından gelenek, İslâmiyet etkisi altında şekillenerek yeni bir biçime kavuştu. Artık ozan, baksı geleneği yerini yeni bir sanatçı tipine ve yani bir geleneğe bırakarak “Âşık Edebiyatı” adını aldı (Artun 1997: 1).

Halk hikâyesi, Türk halkına ait bir anlatım şeklidir. Eski destan geleneğinin konu ve şekil bakımından değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelmiş uzantısı olan halk hikâyelerinin oluşumu ve icrası (söylenmesi), gelenek içerisinde belirli kurallara bağlı olarak devam eder. Bu edebî ürünlerin oluşumunda saz şairleri, geleneğe bağlı olarak devam eden, çevrelerinde yaşanmış tarihî olayları, anonim unsurları, kişisel deneyim ve gözlemleriyle birleştirerek yeni bir sentez oluşturmuşlardır. Bu nedenle saz şairleri halk hikâyesi dediğimiz bu edebî türün hem yapımcısı, hem de söyleyicisidirler. (Aslan 2001a: 53)

Fuad Köprülü’ye göre Türklerin halk şairleri ozanlar ve ozanlık geleneği on beşinci yüzyılın ortalarına kadar yaşamış, hatta on beşinci yüzyılda saraylarda ozanlara yer verilmiş; tarikatlar çoğaldıkça bu ozanlar çeşitli tarikatlara intisap etmiş ve artık şiirlerinde tasavvuf etkileri görülmeye başlamış, kendileri de ozan yerine âşık adını almaya başlamışlardır (Köprülü 2007: 325-326).

Türklerin İslâmı kabul etmelerinden sonra dinî karakterli çeşitli hikâyeler de edebiyatımıza girmiştir. On beşinci yüzyıldan itibaren ise Âşık edebiyatı iyice belirginleşmiş ve halk arasında sözlü hikâye geleneği yaygınlaşmıştır (Çetin 1990: 35-36). Bu yüzyılda artık ozanların yerini âşıklar almış ve daha önce ozanların yerine getirdiği halk hekimliği, büyücülük, sihirbazlık gibi işler de artık âşıklar tarafından terk edilmiştir.

Ozan, İslamiyet öncesinde Oğuz boyları arasında sihirbazlık, rakkaslık, musikişinaslık, hekimlik gibi birçok meslekî bilgi ve beceriye sahip, bir nevi,

¹⁰ Âşıklık geleneğinin tarihî süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Heziyeva 2010)

toplum önderlerine verilen addır. Bu kişilerin değişik zaman ve mekânlardaki kılık kıyafetleri, kullandıkları aletler ve yaptıkları işler değişmekle beraber, semadaki mabutlara kurban sunmak, ölünün ruhunu yerin dibine göndermek, fenalıklar, hastalıklar ve ölümler gibi fena cinler tarafından gelen işleri önlemek, hastaları tedavi etmek, bazı ölümlerin ruhlarını semâya yollamak, hatıralarını yaşatmak gibi muhtelif vazifeler hep onlara aitti. Ancak zaman içinde Türklerin kabul ettikleri çeşitli dinlere bağlı olarak ozanların toplum içindeki fonksiyonları, yerleri ve ehemmiyetleri de değişti. (Gökşen 2011: 150)

Edebi tekâmülün umumî gidişi, şüphesiz, Oğuzlar arasında da aynı akışı takip etti ve içtimai tekâmül derecesinin yükselmesi ile ozanlar, eski kutsîliklerini kaybetmekle beraber, hususî bir zümre şeklinde Oğuz aşiretleri arasında yaşadılar ve XV. asırdan sonra âşık adını aldılar. (Köprülü 1966: 59)

Âşık edebiyatı ve halk şiiri on altıncı yüzyıldan sonra halk tarafından çok sevilmiş ve böylece daha çok yayılmıştır. Bu dönemde aşk ve kahramanlık konularında millî unsurlarla beslenmiş çeşitli eserler meydana getirilmiştir (Aslan. E. 2007: 5-6).

On yedinci yüzyıl, âşıklık geleneğinin gelişiminde en önemli dönemdir. Bu dönemde âşıklar teşkilatlanmış ve çeşitli âşık ocakları kurmuşlardır. Yine bu dönemde “geleneksel âşıklık gezileri” diye adlandırdıkları seyahatleri yaygınlaşmıştır. Bu yüzyılda çok sayıda âşık yetişmiş hatta ordu içinde de âşıklar yer almıştır (Artun 2013: 3-4).

Altın çağını on dokuzuncu yüzyılda yaşayan âşıklık geleneği, bu dönemde özellikle İstanbul’da çok yaygınlaşmıştır. Bunda Sultan İkinci Mahmud’un âşıkları himaye etmesinin payı büyüktür. Yine bu dönemdeki eserlerde dilin ağırlaşmış Divan edebiyatından etkilendiği görülür. Bu zamana kadar okuma yazma bilmeyen âşıkların yerine okuyup yazabilen hatta aruz ölçüsü ve divan şiiri nazım şekillerini kullanabilen âşıklar yetişmiştir (Artun 2002: 602).

Yirminci yüzyıla doğru gelindiğinde sosyal hayattaki bir takım değişiklikler âşıklık geleneğini de etkilemiştir. Sanayileşen toplum, göçlerin artması, iletişim araçlarının yaygınlaşması gibi sebepler âşıklık geleneğinin yavaş yavaş popülerliğini kaybetmesine neden olmuştur. Sosyal ve maddî değişim sonucu âşıklık gelenek gitgide zayıflamış ¹¹

---

¹¹ Geleneğin gitgide zayıfladığı konusunda Eberhard’ın tespitleri önemlidir. Araştırmacı 1951 yılında topladığı materyallere yer verdiği kitabında; âşıklık geleneğinin son bulacağına dair işaretler

ve toplum karşısında irticalen şiir söyleme yeteneğine sahip âşıkların yerini yazan, besteleyen ve kitle iletişim araçlarıyla topluma ulaşan âşıklar almıştır.¹²

Hikâyecilik geleneğinin bugün geri plana düşmüş olması düğün ve kahve fasıllarının artık iyiden iyiye azalmasıyla birlikte olmuştur. Özellikle son elli yıldır köylerin hızla boşalması ve teknolojinin de gelişimiyle beraber eski icra mekanları artık yerlerini yeni ortamlara bırakmıştır. Günümüzde bazı resmî kurum salonlarında hikâye anlatma uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamalar, hikâyecilik geleneğini yaşatma konusunda çok gerekli ve yararlı olacaktır. Yurtdışında düzenlenen “Storytelling Festival”lerden yola çıkarak Türkiye’de hikâyecilik geleneğini yaşatmak için neler yapılabileceğini araştıran Mete Taşlıova’nın tespitleri önemlidir:

Eğer Türkiye’de, geleneksel halk hikâyelerini güncel icra ortamlarında dinleyiciye sunmak için çeşitli seçenekler üzerinde durulacaksa sadece yetişkinlere yönelik bir anlayış izlenmemelidir. Artık çocuklar ve gençler hem bugünün hem de geleceğin “hedef kitlesi” olarak ele alınması gereken grup olmalıdır. ... Yurt dışında yapıldığı biçimiyle, çocuklar için günlük olayları daha yoğun olarak işleyen anlatıların ses ve video hâline getirilmesi ile resimli-fotoğraflı kitapçıklar biçiminde ortaya konulması bir adım olabilir. ... Resmî veya özel kurumlardaki çeşitli kurslar biçiminde hikâye sunumları, üniversitelerde lisans ve lisansüstü öğrenci programları, akademik ve idarî personel için yapılacak sunumları, âşıkların hazırlayabileceği gibi resmî veya özel girişimcilerin de hazırlaması gerekmektedir. (Taşlıova 2010: 101-102)

---

bulduğunu söyler. Anlatıcı âşıkların yaşlılığı, gençlerin ilgisizliği, düğünlerin kısa ve basit yapıyor olması ve bazı âşıkların sinema filmi talepleri doğrultusunda senaryo yazmaya başlamalarını geleneğin zayıflamasını gösteren işaretler olarak sayar. Henüz 1951 yılında bu tespitin yapılmış olması günümüzde geleneğin daha da zayıfladığını göstermektedir. (Eberhard 2002: 98)

¹² Ensar Aslan, hikâye anlatma geleneğini konu aldığı makalesinde âşık kahvehanelerine değinir. Âşık kahvehanelerinin Erzurum, Kars, Ağrı ve Ardahan’da mevcudiyetlerinden bahsederken; kahvehane geleneğinin de artık azaldığını söyler. (Aslan. E. 2001a: 54)

İKİNCİ BÖLÜM

AŞK

1. EPİZOT VE MOTİF

Epizot terimi çeşitli sanat dallarında sıkça kullanılan bir kelimedir. Edebiyatta, müzikte, tiyatrodan ya da başka bir dalda kullanılan epizot teriminin şüphesiz ki kastettikleri anlamlar farklıdır. Burada halk hikâyelerinde epizot teriminin ne anlama geldiği konusu ele alınacaktır.

Çeşitli araştırmacılar epizot terimini farklı şekillerde tanımlamışlardır. Bazıları epizot kelimesini “özet” yerine kullanırken, bazıları da inceledikleri metinlerin “ana bölümlerine” epizot adını vermiştir.¹³

Halk hikâyeleri konusunda ilk çalışmaları yapan Fikret Türkmen, “Âşık Garip Hikâyesi”ni incelerken hikâyeyi on epizota ayırmıştır:

1. Kahramanın doğduğu yer
2. Kahramanın ailesi
3. Garib’in iş araması
4. Âşık olma ve saz çalma yeteneği kazanması
5. Sevgili ile karşılaşma
6. Kahramanın para kazanmak için gurbete çıkması
7. Sevgilinin bir başkası ile evlendirilmek istenmesi
8. Âşık Garip’in durumdan haberdar edilmesi
9. Âşığın, sevgilisinin memleketine dönüşü
10. Düğün (Türkmen 1974: 15-30).

Burada olay örgüsünü özetleyecek şekilde epizot tahlili yapıldığı görülüyor. Fikret Türkmen daha sonra incelediği “Tahir ile Zühre Hikâyesi”ni ise on iki epizotta tahlil etmiştir. Yani hikâyelerin hacmine göre epizot sayılarında değişiklik görülebilmektedir.

---

¹³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. (Şimşek 2002)

Türkmen, Bu çalışmasında da olay örgüsünü özetleyerek epizotlar halinde sıralamıştır (Türkmen 1983: 31-101).

Otto Spies, “Türk Halk Kitapları” (Türkische Volksbücher) adlı eserinde çeşitli hikâyeleri dört bölüme ayırarak incelemiştir:

1. Fasıl: Kahramanın mucizevî doğumu
2. Fasıl: Erkekle kız arasında oluşan aşk
3. Fasıl: İki sevgilinin birbirlerine kavuşma çabaları ve karşılaşılan engeller
4. Fasıl: Murada erme veya erememe (Düzgün 1990: 12).

Bunlardan başka, inceledikleri hikâye ve masalların özetini verirken Bilge Seyidoğlu, özet yerine “epizot” terimini kullanmış; Ali Berat Alptekin, Umay Günay, Saim Sakaoğlu “özet” terimini tercih etmiş; Esmâ Şimşek ise yeni bir terim ortaya atarak “motif sırası”nı kullanmıştır. Bunların ortak noktası hikâye ya da masalın kısa özetini maddeler halinde vermiş olmalarıdır.

Metin Ekici, “Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri” isimli çalışmasında hikâyeleri dört epizota ayırmış ve alt başlıkları da bölüm olarak kabul etmiştir:

I. Hazırlık Epizotu

1. Zaman
2. Mekan
3. Ana-baba
4. Çocuksuzluk
5. Çare arama ve Doğum
6. Ad Verme
7. Eğitim

II. Âşık Olma Epizotu

1. Âşık Olma
2. Saz Çalma ve Şiir Söyleme Kabiliyeti Kazanma
3. Sevgiliyi Arama

III. Sevgiliyi İsteme ve Engeller Epizotu

1. Memleketten Ayrılma

2. Sevgilinin Başkasıyla Evlendirilmek İstenmesi

3. Kahramanın Geri Dönüşü

IV. Sonuç (Düğün Ya da Ölüm) Epizodu (Ekici 1995: 7).

Enver Aras, “Settar Han Hikâyesi”ni incelerken hikâyeyi üç ana bölüm ve on sekiz epizoda ayırmıştır. Ana bölümleri “giriş/hazırlık”; asıl hikâyenin anlatıldığı “kahramanın macerası”; genellikle sevgililerin düğünlerinin yapıldığı “sonuç” kısımları olarak adlandırmıştır. Bu üç ana bölüm altında sırayla olay örgüsünü vermiş ve maddeleştirdiği her olaya epizot demiştir.¹⁴

Halk hikâyelerinin yapısını inceleyen İlhan Başgöz ise epizot terimini kullanmamış, hikâyedeki temel aksiyonlardan hareketle hikâyenin yapısını ortaya çıkarmak istediğini söylemiştir. Hikâyeleri üç bölüm ve her bölümde iki aksiyon etrafında çözümlemiştir:

A) Birinci bölüm: Ailenin parçalanması

1. Hikâyenin birinci aksiyonu: Kriz (çocuksuzluk, kahramanın anne veya babasını yitirmesi, ailenin kendi topraklarından sürgün edilmesi gibi bir durum.)

2. Hikâyenin ikinci aksiyonu: Değişim (düşte âşık olma)

B) İkinci Bölüm: Yeni bir aile kurmak için mücadele

3. Hikâyenin üçüncü aksiyonu: Arama (rüyasında gördüğü kızı bulmak için yolculuğa çıkma)

4. Hikâyenin dördüncü aksiyonu: Engeller

C) Üçüncü Bölüm: Yeni bir ailenin kurulması

5. Hikâyenin beşinci aksiyonu: Çözülüş (engellerin, kahraman tarafından başarılı bir şekilde ortadan kaldırılması)

6. Hikâyenin beşinci aksiyonu: Birleşme (Başgöz 1998: 85-87)

Saim Sakaoğlu ve Ali Duymaz, birlikte hazırladıkları “Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi” adlı çalışmalarında, hikâyeyi dokuz epizotta incelemişlerdir:

1. Kahramanların aileleri epizodu

¹⁴ Enver Aras makalesinde Settar Han Hikâyesi'nin iki varyantını ele almış; ikisini de epizotları doğrultusunda kıyaslamıştır. Bu iki varyant, Güney Azerbaycan Türkleri ve Kuzey Azerbaycan Türklerinde anlatılmaktadır (Aras 2000a). Aynı hikâyenin motiflerini de ikinci makalesinde incelemiştir. (Aras 2000b)

2. Kahramanların doğumu ve eğitimi epizotu
3. Kahramanların âşık olmaları epizotu
4. Sevgilinin istenmesi ve nişanlanma epizotu
5. Evlenmenin engellenmesi epizotu
6. Kahramanın gurbete çıkma epizotu
7. Sevgilinin düğününe son anada yetişme epizotu
8. Sevgililerin buluşma ve kaçışları epizotu
9. Haramilerin eline düşüş ve kurtuluş epizotu (Sakaoğlu, Duymaz 1996: 35-61)

Bütün bu örnekleri gördükten sonra anlaşılıyor ki çeşitli şekillerde gösterilse de aslında genel itibarı ile olay örgüsü yerine epizot terimi kullanılmıştır. Epizot, hikâyenin olaylar dizisi olarak tanımlanabilir. Epizot yapısı ortaya koyulurken motif yapısı esas alınır (Alptekin 2005: 92). Kahramanın doğumundan başlayarak hikâyenin akışında önemli etkisi olan her bölüm bir epizottur. Örneğin; kahramanın gurbete çıkması yeni olayların başlangıcına sebep olduğu için epizot olarak kabul edilir.

Bu çalışmada da hikayelerin epizot yapısını incelenirken, birbirini takip eden olaylar dizisini ortaya koyulmuş; kahramanın hayatında dönüm noktaları olan ve hikâyede önem arz eden olay halkaları maddeleştirerek hikâyenin özetlenmesi; okuyucunun hikâyede esas olayları görmesi amaçlanmıştır.

Motif, anlatıma dayalı halk hikâyesi, masal, efsane gibi türlerde kalıp tekrarlar olarak kullanılan ve anlatımda farklılık yaratan en küçük unsurdur. Farklı eserlerde benzer şekillerde kullanılan ve zihinde kalıcı yer edinen anlatım yapılarıdır. Anlatmaya dayalı türlerde motifler, anlatı içerisinde farklılık arzetmelidir. Motifler, halk edebiyatı mahsullerini ayakta tutan ve başkalarıyla karışmaktan kurtaran, bir çok türde yer alan öğelerdir. Motifi olmayan bir masal, hikâye ya da efsane düşünülemez (Sakaoğlu 1988: 129).

Nakışta, resimde, mimarideki motif kavramı ile halk nesrindeki motif kavramı arasından epeyce farklılıklar vardır. Halk nesrinde motif olabilmesi için, olağanüstülüğün olması gerekmektedir. Bu olağanüstülük, kahramanda, olayda, zamanda, mekânda, kısacası nesirdeki her türlü olayda karşımıza çıkabilir. (Alptekin 2005: 295)

Motif konusunda Stith Thompson'un altı ciltlik eseri "The Motif-Index of Folk Literature" bu konuda en önemli çalışmadır. Thompson bu eserde çeşitli anlatılardan tespit ettiği motifleri alfabetik olarak sıralamış ve motif terimini de gelenekte sürekli bir varoluş ve çarpıcılık gücüne sahip öge olarak açıklamıştır (Duymaz 2001: 145).

Metin Özarslan da motif kavramının kalıp tekrarlar olduğunu söylemiştir. "Anlatılarda sürekliliği sağlayan ve kalıp tekrarlar olarak karşımıza çıkan motif kavramı, anlatılara tematik bütünlüğü sağlayan destek birimler şeklinde tezahür eder." (Özarslan 2006: 88)

Halk hikâyeleri tahlil edilirken genelde motif yapısı üzerinden yapılmıştır. Motifler üzerinde inceleme yapmak hem bir hikâyenin varyantlarını mukayese etmeyi sağlar hem de bir motifin başka hikâyelerde de kullanılıp kullanılmadığını araştırmada yardımcı olur. Bu konuda Ensar Aslan fikrini şöyle belirtmiştir:

...Anlatımın en küçük unsuru olan motiften epizota ve epizottan bütüne varan bir içyapı oluşumu, halk hikâyelerinin genel karakteri olarak belirlemektedir....Halk hikâyelerinin araştırılması ve incelenmesinde önemli sayılabilecek yöntemlerden birisi de motif araştırmasıdır. Çünkü hikâyeyi, hikâyenin en küçük unsuru olan motiften hareketle araştırıp incelemek daha sağlıklı ve güvenilir sonuçlar çıkarmamızı sağlar. (Aslan. E. 2001b: 5)

Burada incelenen hikâyelerin epizot ve motif yapısı ortaya koyulup daha sonra aşk konusu ve aşkla ilgili unsurlar ele alınacaktır.

İncelenen Hikâyelerin Listesi

1. Çoban Süleyman ile Perişan Sultan Hikâyesi (ÇSPSH)
2. Hüseyin ile Senem Hikâyesi (HSH)
3. Necip ile Telli Hikâyesi (NTH)
4. Rıza Bey Hikâyesi (RBH)
5. Pervane Hikâyesi (PH)
6. Alihan Hükümdar ile Peri Hatun Hikâyesi (AHPHH)
7. Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım Hikâyesi (DYBYHH)
8. Şeyh Senan Hikâyesi (SSH)

9. Uzakelli Garip Şah Hikâyesi (UGŞH)
10. Kenan ile Hanzade Hikâyesi (KHH)
11. Kirman Şah Hikâyesi (KŞH)
12. İrfanî Hoca ile Türkmen Kızı Hikâyesi (İHTKH)
13. Bağdat Hanım ile Hafız Hikâyesi (BHHH)
14. Zafer Bey ile Mahifiruz Hikâyesi (ZBMH)
15. Amasyalı Küçük Ali Bey Hikâyesi (AKABH)
16. Abdullah Bey ile Cihan Hanım Hikâyesi (ABCCHH)
17. Hasret ile Ferhat Hikâyesi (HFH)
18. Lâtif Şah Hikâyesi (LŞH)
19. Arzu ile Kamber Hikâyesi (AKH)
20. Hikâyet-i Âşık Garib ve Bezirgan Kızı (HAGBK)
21. Seyyad Bey ile Güllü Kız Hikâyesi (SBGKH)
22. Gelin Taşı Hikâyesi (GTH)
23. Emir Han ile Sümbül Hanım Hikâyesi (EHSHH)
24. Celal Bey ile İpek Sultan Hikâyesi (CBİSH)
25. Kul Hüseyin Hikâyesi (KUHH)
26. Asuman ile Zeycan Hikâyesi (AZH)
27. Yaralı Mahmut Hikâyesi (YMH)
28. Kahraman ile Elmas Hikâyesi (KEH)
29. Muhammed ile Peri Hanım Hikâyesi (MPHH)
30. Tahir ile Zühre Hikâyesi (TZH)
31. Cihan Şah Hikâyesi (CŞH)
32. Bal Böğrek Hikâyesi (BBH)
33. Bedri Sinan ile Mahperi Hikâyesi (BSMH)
34. Leyla ile Mecnun Hikâyesi (LMH)

1.1. Hikâyelerin Epizot Yapıları

1.1.1. Çoban Süleyman ile Perişan Sultan Hikâyesi (ÇSPSH)*

1. Erzurum'un İspir Kazası Yoncalı Köyü'nde yaşayan Çoban Süleyman'ın deprem sonucu tüm ailesini yitirmesi.
2. Para kazanmak zorunda kalan Süleyman'ın gurbete çıkması.
3. Değirmen Köyü'ne giden Süleyman'ın burada bir ağanın yanında çalışmaya başlaması.
4. Ağanın kızının Süleyman'a ilk görüşte âşık olması ve kızın Süleyman'a aşkını itiraf etmesi.
5. Süleyman'ın ağadan çekilip köyü terk ederek babasının eski bir dostunun yanına gelmesi.
6. Süleyman'ın aşkıyla yanan Perişan Sultan'ın Kahraman Bey'le sözlenmesi.
7. Perişan'ın dünürlüğünü haber alan Süleyman'ın geri dönmesi.
8. Kahraman Bey'in adamları tarafından yakalanarak çarmıha gerilmesi.
9. Süleyman'ın saziyle derdini anlatıp Kahraman Bey'den canını bağışlamasını istemesi.
10. Kahraman Bey'in Süleyman'ı öldürmekten vazgeçip Perişan ile evlenmesine razı olması.
11. Kahraman Bey'in de Perişan Hanım'ın cariye arkadaşı Telli'yi zevce alması.

1.1.2. Hüseyin ile Senem Hikâyesi (HSH)*

1. Bir kızı olup oğlu olmayan Ali İzzet Bey'in Allah'a erkek çocuk vermesi için dua etmesi.
2. Ali İzzet Bey'in günün birinde oğlan çocuğa kavuşması ve çocuğun adının Hüseyin konulması.
3. Hüseyin'in büyüyüp Senem ile evlenmesi, yedi yıl geçmesine rağmen çocuk sahibi olamaması.
4. Hüseyin'in evi terk edip gurbete çıkması ve yedi yıl Bağdat'ta kalması.
5. Hüseyin gurbetteyken bir arkadaşının Hüseyin'in ailesine oğullarının öldüğü yalanını söylemesi.

---

* (Yılmaz 2011a: 1-22)

* (Yılmaz 2011a: 23-34)

6. Oğlunun öldüğünü duyan Ali İzzet Bey'in, gelini Senem'i bir yakınının oğluyla evlendirmek istemesi.
7. Hüseyin'in yedi yıl sonra memlekete dönmesi ve Senem'i bir başkasına gelin giderken görmesi.
8. Senem'i gelin alan Kahraman Ağa'nın kızı geri getirmesi.
9. Hüseyin ile Senem'in kavuşması ve Senem yerine Ali İzzet Bey'in kızı Fatma'nın gelin edilmesi.
10. Hüseyin ile Senem'in bir yıl sonra biri kız biri erkek ikiz çocuklarının olması.

1.1.3. Necip ile Telli Hikâyesi (NTH) *

1. Amca çocukları olan Necip ile Telli'nin birbirlerini sevmeleri.
2. Telli'nin babası Karaca Bey'in kızını Necip'e vermemesi.
3. Necip ile arkadaşlarının Telli'yi kaçırmak için yola çıkması ve Necip'in iki amca oğlunu da öldürmesi.
4. İki gencin aşkına karşı durmaktan vazgeçen Karaca Bey'in Necip ve Telli'yi evlendirmesi.
5. Necip'in askere gitmesi.
6. Necip'in yokluğunda en yakın arkadaşı olan Kara'nın Telli'ye göz koyması.
7. Kara'nın Telli'yi ele geçiremeyeceğini anlayınca askerdeki Necip'e mektup yazarak hanımının namussuzluk yaptığı iftirasını atması.
8. Kara'nın Telli'yi baba evine göndermesi ve bunun üzerine Karaca Bey'in kalp krizi geçirip ölmesi.
9. Kara'nın Telli ile zorla evlenmesi.
10. Bu sırada askerden izin alıp evine gelen Necip'in Telli ile Kara'nın evlendiğini öğrenmesi.
11. Necip'in yanında gelen arkadaşı Ali Onbaşı'nın Kara'yı öldürmesi ve Necip ile Telli'nin tekrar kavuşması.

1.1.4. Rıza Bey Hikâyesi (RBH) *

1. Hazer Hanım'dan çocuğu olmayan Rıza Bey'in karısının isteği üzerine ikinci bir hanımla evlenmesi.

---

* (Yılmaz 2011a: 49-62)

* (Yılmaz 2011a: 63-80)

2. Altı ay geçmesine rağmen yeni hanımın da gebe kalamaması.
3. Bir dervişin duasıyla hamile kalan kadının, bir erkek çocuk dünyaya getirmesi.
4. Mirza Han adını verdikleri çocuğun köyde kopan tufan sonucu ailesini kaybetmesi ve Hazer Hanım'la yalnız kalmaları.
5. Mirza Han'ın çalışmak için gurbete çıkması.
6. Bayburt'a gelen Mirza Han'ın burada bir fırında birkaç ay çalıştıktan sonra evine Hazer Hanım'ı görmeye gitmesi.
7. Köyde çeşme başında gördüğü Gülizar'a aşık olması.
8. Kızın babasının evlenmelerine izin vermemesi.
9. Kararından pişman olan ağanın Gülizar'ı Mirza Han'a nişanlaması ve karşılığında Bayburt'taki İrşadî Baba Türbesi'nden toprak getirmesini koşul kılması.
10. Bayburt'a gelen Mirza Han'ın türbeden toprak alarak memleketine dönmesi.
11. İki gencin düğünlerinin yapılması.

1.1.5. Pervane Hikâyesi (PH) *

1. Habibi Nacar isimli dervişin fakirlik sebebiyle gurbete çalışmaya giderken nuranî pir babanın evine dönmesini söylemesi.
2. Evine dönen Habibi Nacar'ın evde deve yüküyle yiyecekler bulması.
3. Pirin, karısının yaptığı ekmekten ilk yiyenin büyük bir ilme sahip olacağını söylemesi.
4. Habibi Nacar'ın oğlu Pervane'nin bu ekmekten yiyip uykuya kalması.
5. Pervane'nin rüyasında bâde içmesi ve pirin gösterdiği resimdeki kıza âşık olması.
6. Sevdiği kıızı bulmak için yola çıkan Pervane'nin yolda gördüğü, padişahın hasta oğlunu iyileştirmesi.
7. Pervane'nin çeşitli engellerle karşılaştıktan sonra kızın şehrine ulaşması.
8. Kızın babası olan padişahın huzuruna çıkması ve kızını sevdiğini söylemesi.
9. Padişahın, kahramanı zindana atarak kıızı başkasına vermesi.
10. Zindandan kurtulan Pervane'nin Gül Sultan'ı da alarak baba evine gelmesi.
11. Düğünlerinin yapılması.

---

* (Yılmaz 2011a: 81-98)

1.1.6. Alihan Hükümdar ile Peri Hatun Hikâyesi (AHPHH)*

1. Çocuğu olmayan Hacı Seyyad'ın dördüncü kere Hac'a gidip dönerken yolda bir çocuk bulması.
2. Çocuğun adının Taptuk konulması ve daha sonra Peri ve Hüseyin isimli iki kardeşinin dünyaya gelmesi.
3. Cazı nenenin Taptuk'a Peri Sultan'la kardeş olmadıklarını söylemesi ve Taptuk'un Peri Sultan'a sahip olmak istemesi.
4. Peri'ye sahip olamayan Taptuk'un ona namussuzluk iftirası atması.
5. Hacı Seyyad'ın bu iftiraya inanarak oğlu Hüseyin'e Peri Sultan'ı ormanda öldürmesini söylemesi.
6. Ablasını öldürmeye kıyamayan Hüseyin'in, ablasının gömleğine avladığı hayvanın kanını sürerek ablasını ormanda bırakıp eve dönmesi.
7. Ormanda kalan Peri Sultan'ın karşılaştığı çobandan kıyafetlerini alarak erkek kılığında Van'a gelmesi.
8. Van hükümdarı Alihan'ın Peri'yi görmesi ve ilk görüşte aşık olması.
9. Alihan ile evlenen Peri Sultan'ın iki çocuğunun olması ve Alihan'ın Peri'yi baba evine ziyarete göndermesi.
10. Yolda Kara Vezir'in Peri Sultan'a sahip olmak istemesi ve Peri Sultan kabul etmeyince iki çocuğunu da öldürmesi.
11. Vezirin elinden kurtulan Peri'nin zor durumlar atlatarak baba ocağına varması ve yolda gördüğü kervanla Alihan'a sağ olduğu haberini göndermesi.
12. Baba evine erkek kılığında gelen Peri'nin burada hizmetçi olarak çalışmaya başlaması.
13. Alihan'ın gelerek hem Peri'nin kardeşi Taptuk'u hem cazı nenedi hem de Kara Vezir'i öldürmesi.

1.1.7. Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım Hikâyesi (DYBYHH)*

1. Çocuğu olmayan Hüseyin Bey ve hanımının yaylaya gezmeye çıkmaları.
2. Burada çeşme başında uyumaları ve rüyalarında bir pirin onlara çocuklarının olacağını müjdelemesi.
3. Çocuğu olan Hüseyin Bey'in ona Diligam Yahya adını vermesi.

---

* (Yılmaz 2011a: 121-144)

* (Yılmaz 2011a: 161-178)

4. On sekiz yaşına gelen Diligam Yahya Bey'in Yemen Sultan'la evlendirilmesi.
5. Hüseyin Bey'in tüm varlığını yitirmesi ve eşiyle peş peşe vefat etmeleri.
6. Yahya Bey'in parasız kalması ve gurbete çalışmaya gitmesi.
7. Tiflis'e gelen Yahya Bey'in burada yedi yıl çalışması
8. Yahya Bey gurbetteyken Yemen Sultan'ı kardeşlerinin alıp baba evine götürmeleri.
9. Yahya Bey'in evine dönmesi.
10. Köye dönüp hanımını bulamayan Yahya Bey'in Yemen Sultan'ı kardeşlerinin elinden alıp tekrar eşi yapması.

1.1.8. Şeyh Senan Hikâyesi (SSH)*

1. Senan ülkesi padişahı Mürşit Şah'ın çocuğunun olmaması.
2. Derdine çare ararken çeşme başında gördüğü aksakallı ihtiyarın verdiği elmayı yedikten sonra bir oğlunun olması.
3. Çocuk büyüdüktan sonra aynı aksakallı ihtiyarın gelip oğlana Şeyh Senan adını vermesi.
4. Cazı nenenin çocuk beşikte uyurken onu alması ve yerine birebir yaptığı heykelini koyması.
5. Cazı nenenin çocuğu dağ başında öldüreceği sırada Dede Bezirgan'ın onları görmesi ve çocuğu satın alıp büyütmesi.
6. Mürşit Şah ile karısı Nur Sultan'ın Namdar İzzet adını verdikleri bir çocuklarının daha dünyaya gelmesi.
7. Büyüyüp ava çıkan Şeyh Senan'ın rüyasında âşık olması ve saz çalınarak uyandırılması.
8. Baygınlığı geçen Şeyh Senan'ın sazı eline alıp âşık olduğunu göstermesi.
9. Şeyh Senan'ın serasker olarak ordusuyla beraber Hakan ülkesi padişahına savaş açıp galip gelmesi.
10. Ülkesine dönen kahramanın padişahın izin alarak Hakan şehrine bu sefer âşık olduğu kızını bulmak üzere gitmesi.
11. Şeyh Senan'ın yine serasker olarak öz babası Mürşit Şah'ın ülkesine savaşa gitmesi ve burada öz kardeşi Namdar İzzet ile savaşması.

---

* (Yılmaz 2011a: 179-200)

12. Güreşirken pazibendini gösteren Şeyh Senan'ın Mürşit Şah'ın oğlu olduğunun anlaşılması.
13. Şeyh Senan'ın sevdiği kızı da alarak ailesiyle birlikte mutluluğa kavuşması.

1.1.9. Uzakelli Garip Şah Hikâyesi (UGŞH)*

1. Çocuğu olmayan Garip Şah ile Ana Sultan'ın, dervişin verdiği elmayı yedikten sonra bir oğullarının olması.
2. Dervişin çocuk üç yaşına geldiğinde tekrar gelip ona Uzakelli adını vermesi.
3. Uzakelli'nin annesini kaybetmesi ve birkaç sene sonra Garip Şah'ın Hilal Hanım'la evlenmesi.
4. Dayısının evine yerleşen Uzakelli'nin rüyasında bade içerek âşık olması ve Hz. Hızır tarafından sevdiği kızın kapısına getirilmesi.
5. Güzel Sultan'ın düğünü esnasında sarayına gelen Uzakelli'nin saz çalarak derdini anlatması.
6. Uzakelli'nin Abbas Pehlivan'la güreşip onu yenmesine rağmen zindana atılması.
7. Hz. Hızır'ın Uzakelli'yi zindandan kurtarıp babası Garip Şah'ın ülkesine getirmesi.
8. Babasının, hükümdarlığını Uzakelli'ye devretmesi.
9. Uzakelli Garip Şah'ın tekrar Bayraktar Hükümdarına gidip sevdiği kızı istemesi.
10. Güzel Sultan ile evlenen kahramanın ülkesine dönmesi.
11. Analık Hilal Hanım'ın Güzel Sultan'a büyü yapıp onu öldürmeye çalışması.
12. Analığının boynunun vurulmasıyla mutlu bir hayata kavuşmaları.

1.1.10. Kenan İle Hanzade Hikâyesi (KHH)*

1. Celal Şah'ın kızı için yaptırdığı kırk bahçenin yirmisinin isminin Hamit Han tarafından değiştirilmesi.
2. Celal Şah'ın Hamit Han'ı sürgün etmesi.
3. Salih Bezirgan'ın, Hamit Han'ın tüm mal varlığını ele geçirmesi.
4. Hamit Han'ın geldiği şehirde padişah seçimi yapılırken talih kuşunun Hamit Han'ın omzuna konması ve Hamit Han'ın bu ülkeye padişah olması.
5. Hamit Han gittikten sonra hanımı Efruz Hanım'la oğlu Kenan'ın sefaletе düşmeleri ve Salih Bezirgan'ın yanında hizmetçi olmaları.

---

* (Yılmaz 2011a: 213-254)

* (Türkmen, Taşlıova, Tan 2008: 61-103)

6. Deve çobanı olan Kenan'ın çıktıkları yolda uyuyakalması ve rüyasında bade içerek âşık olması.
7. Kenan'ın Salih Bezirgan'ın yanından kaçıp yolda Kahraman Harami ile karşılaşması ve onla dost olarak haramibaşı ilan edilmesi.
8. Haramiler ve Kenan'ın Hamit Şah'ın askerleri tarafından yakalanması ve idam edilmelerine karar verilmesi.
9. Kenan'ın tam idam edilecekken babasının Hamit Şah olduğunu söylemesi ve baba oğlun kavuşması.
10. Kenan'ın annesini almak üzere memleketine gitmesi, annesinin Hamit Şah'ı çağırması üzerine tekrar babasının yanına gelmesi.
11. Kenan'ın âşık olduğu kız Hanzade Sultan'ı bulmak için Yemen'e gitmesi.
12. Kenan'ın rakibi atlatması ve Hanzade'nin babası Ahmet Şah'ın iki genci evlendirmesi.

1.1.11. Kirman Şah Hikâyesi (KŞH) *

1. Babasından sonra tahta geçen Ahmet Şah'ın veziri Esat tarafından evlendirilmek istenmesi.
2. Elbeylioğlu Ali Bey'in kızı Mahbup Hanım ile Ahmet Şah'ın evlenmeleri.
3. Ahmet Şah'ın Mahbup Hanım'ı başkasına baktığını sanıp, sürgüne kız kardeşi Mine Hanım'ın yanına göndermesi.
4. Mine Hanım ile eşi Yusuf Paşa'nın Ahmet Şah'a Mahbup'un öldüğünü söyleyerek onu himaye etmeleri.
5. Mahbup'un bir oğlan çocuk dünyaya getirmesi ve çocuğu Mine Hanım'ın kendi çocuğu gibi sahiplenip büyütmesi.
6. Esat vezirin Ahmet Şah'ı tekrar evlendirmesi.
7. Büyüyüp on yedi on sekiz yaşlarına gelen Kirman'ın rüyasında bade içip Herat Şahı'nın kızı Mahperi'ye âşık olması.
8. Kirman'ın Mahperi'yi bulmak için yola çıkması ve Horasan'dan geçerken dedesi Elbeylioğlu Ali Bey'in yanına gelmesi.
9. Dedesinin yanından babasının sarayına gitmesi ve babasının Kirman'ı evlatlık alması.

---

* (Türkmen, Taşlıova, Tan 2008: 104-160)

10. Sevdiğini bulmak için yeniden yola çıkan Kirman ve yanındaki kardeşleri Mahmut ile Umut'un yolda Reyhan Arap adlı haramiyi yenmeleri ve Reyhan Arap ile dost olmaları.

11. Geri dönüp kardeşlerini babasının yanına bırakan Kirman'ın tekrar yola çıkması.

12. Kirman'ın Mahperi'yi kaçıran devi öldürüp sevdiğiyle evlenmesi.

13. Mahperi ile Kirman, Ahmet Şah'ın yanına gelirken kardeşleri Mahmut ve Umut'un onları öldürmeye çalışması.

14. Türlü zorluklardan sonra Mahbup, Ahmet Şah, Mahperi ve Kirman'ın kavuşmaları.

1.1.12. İrfanî Hoca ile Türkmen Kızı Hikâyesi (İHTKH)*

1. Küçük yaşta babası ölen Süleyman'ı, amcası Hasan Paşa'nın yanına alıp okutması ve çok okuduğu için İrfanî Hoca adını alması.

2. İrfanî'nin rüyasında bade içip âşık olması, aynı sırada Türkmen kızı Melek Hanım'ın da bade içip İrfanî'ye âşık olması.

3. Melek Sultan'ın babasının kırk harami ile birlikte kızını İrfanî'yi bulmaya göndermesi.

4. İrfanî'nin annesinin haramilerden korkup oğlunun öldüğünü söylemesi.

5. Sevdiği kızın peşine düşen İrfanî'nin çeşme başında gördüğü başka bir güzeli Melek Sultan sanarak kaçırması.

6. Bunu Hasan Paşa'nın kızı tekrar baba evine göndermesi ve İrfanî'nin zindana atılması.

7. İrfanî'yi zindana atan Süleyman Paşa'nın karısının isteğiyle iki gencin kavuşturulması.

8. Kızla evlenip başka bir köye yerleşen İrfanî'nin Türkmen kızı Melek Hanım'ı hiç unutmuyarak hayatına devam etmesi ve zamanı geldiğinde ruhunu teslim etmesi.

1.1.13. Bağdat Hanım ile Hafız Hikâyesi (BHHH)*

1. Senem Sultan'la evlenen Reşit Bey'in yedi yıl sonunda Bağdat isimli bir kızının olması.

2. Mahmut Ağa'nın oğlu Hafız'ın gıyaben Reşit Bey'e övülmesi ve Bağdat'ın Hafız'a âşık olması.

---

* (Türkmen, Taşlıova, Tan 2008: 185-206)

* (Türkmen, Taşlıova, Tan 2008: 245-275)

3. Reşit Bey'in kardeşi Deli Osman'ın Bağdat Hanım'ı kaynının oğluna eş almayı istemesi.
4. Bağdat Hanım'ın rüyasında bade içmesi.
5. Hafız'ın da rüyasında bade içip Bağdat'a aşık olması, başında saz çalınarak uyandırılması.
6. Hafız'ın babası ve Deli Osman'ın aynı anda Bağdat Hanım için dünür gelmeleri.
7. Bağdat'ın Hafız'ı istediğini söylemesi ve iki gencin nişanlanması.
8. Bağdat ile Hafız'ı ayırmaları için Deli Osman'ın Cazu Nene'yi saraya sokması.
9. Hafız, Bağdat'ın yaktığı çerağın ışığında yüzerek sevdiğine gelirken Deli Osman'ın karısının çerağı söndürmesi.
10. Hafız'ın suda yönünü bulamayıp boğularak ölmesi.

1.1.14. Zafer Bey ile Mahifiruz Hikâyesi (ZBMH)*

1. İki oğlu olan Ayhan Bey'in, hanımı vefat etikten sonra tekrar evlenmesi ve yeni hanımın çocuklara kötü davranması.
2. Muzaffer ve Zafer Beyler'in ikisinin de vezirin kızı Sümbül'e aşık olmaları.
3. Ağabeyi Muzaffer'in de Sümbül'e aşık olduğunu duyan Zafer'in hastalanıp yatağa düşmesi.
4. Babasının bu durumu öğrenince Zafer'i memleketten göndermesi.
5. Van'a gelen Zafer'in sarraf dükkanı açması.
6. Erciş Beyi'nin kızı Mahifiruz ile Zafer Bey'in birbirlerine sevdalanmaları.
7. Mahifiruz ve Zafer Bey'in nişanı sırasında Erciş Kalesi'ni düşmanın basması ve Zafer'in hapse atılması.
8. Mahifiruz'un Van valisine mektup yazıp yardım istemesi ve valinin gelip hepsini kurtarması.
9. Sümbül ile evlenen Muzaffer Bey'in kardeşi Zafer Bey'in yanına gelip Mahifiruz ile düğünlerini yapması.

1.1.15. Amasyalı Küçük Ali Bey Hikâyesi (AKABH)*

1. Amasyalı Ali İmran Bey'in küçük oğlu Ali'nin beddua sonucu aşka düşmesi.
2. Züleyha'ya aşık olan Ali'nin günlerce hasta yatması.

---

* (Türkmen, Cemiloğlu 2009: 119-132)

* (Türkmen, Cemiloğlu 2009: 180-188)

3. Kendine gelen Ali'nin Züleyha'nın babası tarafından hapse atılması.
4. Oğlunu almaya gelen Ali İmran Bey'in Manastır Beyi Kenan ile savaşıması.
5. Ali İmran Bey'in Çamlıbel'de Köroğlu'ndan yardım istemesi.
6. Köroğlu'nun Kenan Bey'i yenip Züleyha'yı da Ali'ye sözlmesi.
7. Kenan Bey'in Züleyha'yı başka memlekete göndermesi.
8. Züleyha'nın Köroğlu'ndan yardım istemesi.
9. Köroğlu'nun tekrar gelip Kenan'ı öldürmesi.
10. Züleyha ile Ali'nin düğünlerinin yapılması.

1.1.16. Abdullah Bey ile Cihan Hanım Hikâyesi (ABCCH)*

1. Çocuğu olmayan Ziyet Han'ın bir cuma günü ziyafet verip fakirlerin duasını alması sonucu hanımın gebe kalması.
2. Ziyet Han'ın bir oğlunun dünyaya gelmesi.
3. Devrin en iyi medresesinde eğitim gören Abdullah'ın Cazu Karı tarafından aklının çelinmesi ve okulu bırakması.
4. Medreseden ayrılan Abdullah'ın Elvanlı Dağı'na yerleşmesi ve aynı dağa Cemal Bey ve ailesinin de gelmesi.
5. Dağın tepesinde Abdullah'ı gören Cihan Hanım ve Abdullah'ın birbirlerine aşık olması.
6. Abdullah'ın babası Ziyet Han'ın Cihan isimli tüm kızları toplaması ancak kızın bunların içinde bulunmaması.
7. Cemal Bey'in Ziyet Han'dan toprak istemek için saraya gelmesi ve aradıkları kızın babası olduğunun anlaşılması.
8. İki gencin nişanlanması.
9. Abdullah'ın gizlice gidip nişanlısını gördüğünü öğrenen Cemal Bey'in nişanı bozup o dağı da terk etmesi.
10. Abdullah'ın Cihan Hanım'ın peşine düşmesi.
11. Cihan Hanım'ın Ağa Han'a nişanlanması.
12. Ağa Han ile Cihan'ın düğünü olurken gelen Abdullah ve lalasının saraya âşık kılığında girmeleri.
13. Abdullah ile Cihan Hanım'ın kavuşmaları.

---

* (Yılmaz 2011b: 43-74)

1.1.17. Hasret ile Ferhat Hikâyesi (HFH)*

1. İki kardeş olan Yunus ve İskender'in eşlerinin aynı anda gebe kalması ve doğacak çocuklarını beşik kertmesi yapmaları.
2. Yunus Bey'in yedi kızıdan sonra ikiz oğullarının; İskender Bey'in de bir kızının olması.
3. Yunus Bey'in oğulları Osman ve Kahraman Beyler'in ikisinin de İskender Bey'in kızı Hasret'e aşık olmaları.
4. Ferhat isimli bir gencin İskender Bey'e çoban olması.
5. Hasret'in Ferhat'a sevdalanması.
6. Osman'ın kardeşi Kahraman'ı öldürmesi ve hapisanede de kendi canına kıyması.
7. Hasret'i dayısı Hacı Yahya Bey'in oğluna istemesi.
8. Hacı Yahya Bey'in Hasret'i oğluna değil Ferhat'a nişanlaması ve Ferhat'ı da evlatlık alması.

1.1.18. Lâtif Şah Hikâyesi (LŞH)*

1. Yemen şehri padişahı Gamsız Şah'ın çocuğunun olmaması ve Koca Lala ile birlikte derdine derman aramaları.
2. Çeşme başında rastladıkları ak sakallı ihtiyarın bir elma vermesi.
3. Elmanın yarısını kendi yiyip yarısını hanımına kabuklarını da atına yediren Gamsız Şah'ın bir oğlunun olması.
4. Çocuk büyüdükten sonra ak sakallı pirin gelip ona "Lâtif Şah" adını, taya da "Benliboz" adını vermesi.
5. Lâtif Şah'ın büyüüp avlanmak için Yemen'den ayrılması ve yasaklı Elvan Dağı'na çıkarak karşılaştığı kırk haramiyi öldürmesi.
6. Lâtif Şah'ın Elvan Dağı'nda şahlığını ilan etmesi, gelip geçeni haraca bağlaması.
7. Hindistan'daki Erciyar isimli padişahın kızı Mihriban Sultan'ın Latif Şah'ın namını duyup ona aşık olması ve askerlerini alıp Elvan Dağı'na gelmesi.
8. Lâtif Şah'ın da Mihriban Sultan'a aşık olması ve kızın bir mektup bırakıp ülkesine dönmesi.
9. Âşık olan Lâtif Şah'ın baygın kalması ve başında saz çalınınca kendine gelmesi.
10. Çeşitli zorluklardan sonra Lâtif Şah ile Mihriban'ın nişanlanması.

---

* (Yılmaz 2011b: 181-202)

* (Kaya 2003: 5-95)

11. Lâtif Şah'ın nişanlısını görmek için gizlice sandala binmesi ve fırtınaya yakalanıp kaybolması.
12. Feseli Padişahı'nın yolda Lâtif Şah'ı bulması ve onu ülkesine getirmesi.
13. Feseli Padişah'ın kızı Esmer Sultan'ın Lâtif Şah'a aşık olması.
14. Lâtif Şah'ın önce Esmer Sultan'la sonra da Mihriban'la evlenmesi.
15. İki hanımını da alan Lâtif Şah'ın Yemen'e dönüp Sarayına yerleşmesi.

1.1.19. Arzu ile Kamber Hikâyesi (AKH)*

1. Musa Abdal ile Fatma'dan olma Kamber'in üç yaşında hem yetim hem öksüz kalması.
2. Dayısının Kamber'i yanına alması ve dayısının kızı Arzu'nun içine Kamber'in aşkının düşmesi.
3. Yengesinin Kamber'i istememesi üzerine Kamber'in Maraş'a okumaya gönderilmesi.
4. Beş sene sonra Kamber'in izne gelmesi.
5. Arzu'nun aşkını Kamber'e itiraf etmesi ve Kamber'in de bu aşka karşılık vermesi.
6. İki kahramanın birbirlerinden başkasının olmayacaklarına dair and içmeleri.
7. Arzu'nun bir bey oğluna nişanlanması.
8. Kamber'in tekrar dayısının yanına dönmesi.
9. Kamber tam köye girdiği sırada Arzu'nun gelin olması ve çoktan Fırat Nehri'ni karşıya geçmeleri.
10. İki aşığın birbirlerine kavuşmak için nehre atlamaları ve yok olup gitmeleri.

1.1.20. Hikâyet-i Âşık Garib ve Bezirgan Kızı (HAGBK)*

1. Yetim kalan üç kardeşten en küçüğünün âşık olmak için dua etmesi ve duasının kabul olup saz çalmaya başlaması.
2. Bezirganın, saz çaldığını duyup beğendiği oğlanı, kızına sözlemesi.
3. Oğlanı saz çalarken gören Bezirgan'ın kızının da ona aşık olması.
4. Oğlanın kızı görmek için sarayındaki gül bahçesine gitmesi, kızın oğlana Âşık Garib adını vermesi.
5. Oğlanın gurbete çıkması.

---

* (Türkmen, Cemiloğlu 2009: 240-250)

* (Artun 2006: 355-369)

6. Kızın babası olan bezirganın vefat etmesi ve kızın başkasına nişanlanması.
7. Kızın bir başka bezirgana mektup yazıp yardım istemesi.
8. Bezirganın Âşık Garip'e sevdiği kızın düğünün olduğunu haber vermesi.
9. Âşık Garip'in Hz. Hızır yardımıyla düğüne yetişmesi ve sevdiğine kavuşması.

1.1.21. Seyyad Bey ile Güllü Kız Hikâyesi (SBGKH)*

1. Zaman Bey'in oğlu Seyyad Bey'in arkadaşları Kadir ve Nadir ile ava çıkması ve avda yolunu kaybetmesi.
2. Seyyad Bey'in yolunu ararken Türkmen Aşireti'nin memleketine gelmesi.
3. Güllü Kız ve Seyyad Bey'in çeşme başında birbirlerine aşık olmaları.
4. Seyyad Bey'in kızın peşine düşüp yaylaya gelmesi ve Yayla Beyi'nin Seyyad'ı zindana atması.
5. Seyyad Bey'in rüyasında bir derviş elinden kuvvet suyu içmesi.
6. Seyyad'ın pehlivan Taştan Bey'i yenmesi ancak Yahya Bey'in onu tekrar zindana atması.
7. Kızının da aşık olduğunu öğrenen Yahya Bey'in Seyyad'ı affetmesi ve kızını ona vermesi.
8. Seyyad Bey ile Güllü Kız'ın Seyyad'ın memleketine gelmeleri ve Seyyad'ın ailesine kavuşması.

1.1.22. Gelin Taşı Hikâyesi (GTH)*

1. Laçın Bey'in oğlu Yusuf Bey'in menderese tatil olunca arkadaşlarıyla Oltu'ya gezmeye gitmesi.
2. Yaylada Yasemen Hanım ile Yusuf Bey'in birbirlerini görüp aşık olmaları.
3. Yusuf'un babasının dünürlüğü gitmesi ve iki gencin nişanlanması.
4. Bir müddet sonra düğünlerinin yapılması ve kızını alan kafilenin Kars'a doğru yola çıkmaları.
5. Köye varacakları sırada önlerini Yedi Deli Kardeşler ve beraberindekilerin kesmesi.
6. Yasemen Hanım'ın kaçamayacağını anlaması üzerine dua etmesi ve duasının kabul olup taş kesilmesi.

---

* (Türkmen, Taşlıova, Tan 2008: 276-321)

* (Türkmen, Taşlıova, Tan 2008: 374-386)

1.1.23. Emir Han ile Sümbül Hanım Hikâyesi (EHSHH)*

1. İki kardeş olan Ziyad Han ile Yakup Bey'in aralarının bozulması ve Ziyad Han'ın Yakup Han'ı memleketten sürgün etmesi.
2. Yakup Han, karısı Pırlanta Hanım ve oğulları Emir'in Iğdır'a gelip Yetim Ahmet Ağa'nın yanına sığınmaları.
3. Yakup Han'ın vefat etmesi ve Pırlanta Hanım'la Emir Han'ın Ahmet Ağa'nın yanında kalmaları.
4. İyi bir eğitim alarak büyüyen Emir Han'ın arkadaşlarıyla gezmeye çıkması ve çeşme başında gördüğü Sümbül Hanım'a aşık olması.
5. Kızının aşık olduğunu öğrenen İshak Paşa'nın Emir'i aratması.
6. Pırlanta Hanım'ın İshak Paşa'nın sarayına gelip kızına dünür olması ve gençlere söz yapılması.
7. Ziyad Han'ın düşmanlar tarafından tutsak edildiğini öğrenen Emir Han'ın amcasını kurtarması.
8. Emir Han'ın Gence'ye hükümdar olması.
9. Sümbül Hanım ile Emir Han'ın evlenmeleri.

1.1.24. Celal Bey ile İpek Sultan Hikâyesi (CBİSH)*

1. Çocuğu olmayan Hacı Ahmet Ağa ve Döne Hanım'ın konaklarına gelen bir dervişin verdiği elmayı yemesi sonucu ikiz oğullarının olması.
2. Celal ve Mahmut'un iyi bir eğitim alarak büyümeleri.
3. On sekiz yaşına gelen Celal Bey'in pir elinden bade içip İpek Sultan'a aşık olması.
4. Aynı anda İpek Sultan'ın da bade içip Celal Bey'e aşık olması.
5. Ağzından köpükler saçarak baygın yatan Celal Bey'in başında saz çalınarak uyandırılması.
6. Celal Bey'in Garib Cünun ile birlikte Semerkant'a sevdiği kızı bulmak üzere yola çıkması.
7. Yolda kırk harami ve haramibaşı Hasan'ı yenerek, onların dostluğunu kazanması ve haramilere katılması.
8. Tekrar yola çıkan Celal Bey'in yolda tanıştığı Derviş Çoban sayesinde İpek Sultan'ın sarayına girmesi.

---

* (Türkmen, Taşlıova, Tan 2008: 387-424)

* (Taşlıova 2006: 499-547)

9. İpek Sultan'ın babasının iki genci evlendirmesi ve oğlanın memleketine göndermesi.
10. İpek Sultan ile Celal Bey'in ikinci düğünlerinin de baba evinde yapılması.

1.1.25. Kul Hüseyin Hikâyesi (KUHH)*

1. Otuz dokuz karısı olan Şah Abbas'ın gezi sırasında misafir olduğu evin kızı Heyrense Hanım'ı beğenmesi ve kendine istemesi.
2. Kızın evinde düğünü yapan Şah Abbas'ın bir müddet burada kaldıktan sonra kızı bırakıp memleketine dönmesi.
3. Heyrense Hanım'ı bir erkek çocuk dünyaya getirmesi, adının Kul Hüseyin koyulması.
4. Yirmili yaşlara gelen Hüseyin'in babasının Şah Abbas olduğunu öğrenmesi.
5. İsfahan'a giden Hüseyin'in Helvacı Hasan'ın yanında çalışmaya başlaması.
6. Hüseyin'in vezirin kızını görmesi ve kızla birbirlerine aşık olmaları.
7. Kızın, Hüseyin'in çalıştığı helvacı dükkanına yerin altından tünel kazması ve her gece bu tünelde buluşmaları.
8. Şah Abbas ile vezirinin Hüseyin'in helvacı dükkanına gelmesi, kızının Hüseyin'le buluştuğunu anlayan vezirin Hüseyin'i zindana atması.
9. Tam idam edilecekken Hüseyin'in kolundaki pazıbendin görülmesi ve Hüseyin'in Şah Abbas'ın oğlu olduğunun anlaşılması.
10. Hüseyin'i ailesini de alarak babasının yanına yerleşmesi.
11. Hüseyin ile vezirin kızının evlenmeleri.

1.1.26. Asuman ile Zeycan Hikâyesi (AZH)*

1. Kaleli Bey ile yardımcısı Ahmet Bey'in çocuklarının olmaması ve dertlerine çare aramaları.
2. Dervişin verdiği elmayı eşleriyle birlikte yedikten sonra çocuk sahibi olmaları.
3. Kaleli Bey'in oğlu ile Ahmet Bey'in kızının birlikte büyüyüp okula gitmeleri.
4. Elmayı veren dervişin çocuklara ad vermek için gelmesi ve kıza Zeycan oğlana Asuman adını koyup ikisini birbirine nişanlaması.
5. Asuman ile Zeycan'ın kardeş olmadıklarını öğrenmesi.
6. Kaleli Bey'in karısı Hanım Sultan'ın Asuman ve ailesini saraydan kovması.

---

* (Taşlıova 2006: 557-586)

* (Saçkesen 2003: 157-173)

7. Asuman'ın mezarlıkta uyuyakalıp rüyasında pir elinden bade içmesi.
8. Asuman'ın babasının Zeycan'a dünür gitmesi ancak Kaleli Bey'in kızını vermemesi.
9. Zeycan'la kavuşamadığına üzülen Asuman'ın gurbete çıkması.
10. Dağlarda gezip çoban kıyafetlerine bürünen Asuman'ın Zeycan'ın yanına gelerek karşılıklı saz çalmaları ve Zeycan'ın Asuman'ı tanımaması.
11. Türlü sıkıntılardan sonra iki âşığın Erzurum Bey'inden yardım istemeleri.
12. Erzurum Beyi'nin iki genci kavuşturması.

1.1.27. Yaralı Mahmut Hikâyesi (YMH)*

1. Ali Bezirgan'ın ölümünden sonra oğulları Ahmet ve Mahmut'un düşmanlar tarafından kandırılıp servetlerinin bitirilmesi.
2. Evlerinin yanması üzerine Ahmet'in öldüğünü sanan Mahmut'un annesini alıp İstanbul'a gelmesi.
3. Bir süre hamallık yapan Mahmut'un padişahla birlikte Rusya'ya savaşa gitmesi.
4. Mahmut'un savaşta güreştiği pehlivanın aslında Rus padişahının kızı çıkması.
5. Mahmut'un kıza sevdalanıp beraberinde İstanbul'a getirmesi.
6. İstanbul'da Mahmut ve Ahmet kardeşlerin birbirlerini bulmaları.
7. Sihirbaz cadı kadının Mahbup'u sihirleyip Rusya'ya kaçırmayı, peşlerine düşen Mahmut'un yaralanması.
8. Mahbup'un bir beye nişanlanması.
9. Yaralı Mahmut'un vezir tarafından bulunması ve tedavisinin yapılması.
10. Mahmut'un Mahbup'u bulması.
11. Mahmut ile Mahbup'un İstanbul'a kaçmaları ve burada düğün yaparak mutlu olmaları.

1.1.28. Kahraman ile Elmas Hikâyesi (KEH)*

1. Elmas ile Kahraman'ın babaları tarafından beşik kertmesi yapılmaları.
2. Kahraman'ın babası Aslan Bey'in fakirliğe düşmesi ve Kahraman'ı hocanın yanına hem çalışıp hem okusun diye vermesi.
3. On altı on yedi yaşlarına gelen Kahraman'ın balkonda gördüğü Elmas'a aşık olması, Elmas'ın da ona sevdalanması.

---

* (Saçkesen 2003: 174-184)

* (Saçkesen 2003: 207-214)

4. Aslan Bey'in Mustafa Bey'e giderek kızını istemesi, Mustafa Bey'in beşik kertmesini yok sayıp kızını vermemesi.
5. Kahraman'ın hocasının Mustafa Bey'e giderek Elmas'ı Kahraman'a istemesi.
6. Mustafa Bey'in Kahraman'ın bir konak ve çeşme yaptırması şartıyla kızını vereceğini söylemesi.
7. Kahraman'ın gurbete para kazanmaya çıkması.
8. Yedi yıl gurbette kalan Kahraman'ın gerekli parayı kazanması ve gelip Elmas ile evlenmesi.
9. Kahraman'ın düşman sanıp Elmas'ın iki kardeşini öldürmesi ve Elmas'ı babasının evine gönderip kendinin memleketi terk etmesi.
10. Gurbette âşıklık yapan Kahraman'ın, Elmas'ın kendisini beklediğini duyunca geri dönmesi.
11. Mustafa Bey'in de Kahraman'ı affedip yeniden düğünlerinin yapılması.

1.1.29. Muhammed ile Peri Hanım Hikâyesi (MPHH) *

1. Muhammed ile Peri'nin doğmadan beşik kertmesi yapılmaları.
2. Muhammed'in iyi bir eğitim alarak büyümesi.
3. Delikanlı olduğunda bahçede Peri Hanım'ı görmesi ve ona âşık olması.
4. Muhammed'in Peri Hanım'ı istemesi.
5. Peri'nin babasının yedi sene kölelik yapması karşılığında kızını vereceğini söylemesi.
6. Yedi senesini dolduran Muhammed'in Peri hanım'ı da alarak memleketine doğru yola çıkması.
7. Yolda haramilerin Peri Hanım ve Muhammed'in arkadaşı Yusuf'u kaçırmaları.
8. Yusuf'un haramileri zehirleyerek Peri'yi ellerinden kurtarması.
9. Memleketine gelen Muhammed'in Peri Hanım'la evlenmesi.

1.1.30. Tahir ile Zühre Hikâyesi (TZH) *

1. Ethem Şah ve ağabeyi Ahmet Vezir'in çocuklarının olmaması.
2. Bahçede karşılaştıkları Hz. Hızır'ın bunlara birer elma vermesi.
3. Bu elmayı yiyen Ethem Şah'ın bir kızının, Ahmet Vezir'in de bir oğlunun olması.

---

* (Taşlıova 2006: 648-654)

* (Kaya 1993: 169-194)

4. Hz. Hızır'ın yeniden gelip çocuklara Han Tahir ve Han Zühre adlarını koyması ve iki çocuğu birbirine nişanlaması.
5. İki çocuğun aynı hocada okumaları ve on beş yaşlarına geldiklerinde birbirlerine sevdalanmaları.
6. Hocanın iki gencin âşık olduğunu anlaması ve bunu gidip Ethem Şah'a söylemesi. Şah'ın bu duruma kızarak Zühre'yi okulda alması.
7. Ethem Şah'ın kardeşine oyun oynayıp kızını Tahir'e verdiğini söylemesi; Kara Vezir'in Tahir ve ailesini öldürmek için plan yapması.
8. Tahir'in anne babasının öldürülmesi, Tahir'in de ormana ölüme terk edilmesi.
9. Şahap'ın gelip Tahir'i kurtarması.
10. Tahir'in aylar geçince Zühre'nin yanına gelmesi ve gizlice onun yanında kalması.
11. Tahir'in geldiğini öğrenen Şah, onu öldürmek için hazırlık yaparken Zühre'nin Tahir'i saklamak için bir sandığa koyup denize atması.
12. Sandığın Mısır'a kadar gitmesi.
13. Mısır Kralı'nın kızının Tahir'i bulması ve görür görmez ona âşık olması.
14. Mısır Kralı'nın Ethem Şah'a haber yollayıp Zühre'yi Tahir'e vermesini söylemesi.
15. Tahir'in önce Zühre ile sonra da Mısır Kralı'nın kızı ile evlenmesi.

1.1.31. Cihan Şah Hikâyesi (CŞH)*

1. Çocuğu olmayan Taygamus Şah'ın derdini vezirine anlatması ve vezirin remile bakarak Horasan Padişahı'nın kızıyla evlenirse çocuğunun olacağını görmesi.
2. Horasan Padişahı'nın kızıyla evlenen Taygamus'un Cihanşah adında bir oğlunun olması.
3. Cihanşah'ın on dört yaşında tahta çıkması.
4. Ava çıkan Cihanşah'ın bir geyiğin peşine takılıp insanlara benzeyen yaratıkların olduğu adaya gelmesi.
5. Oradan ayrılan Cihanşah'ın Maymunlar Diyarı'na gelmesi ve burada padişah olması.
6. Çeşitli engelleri aşarak Maymunlar Diyarı'ndan ayrılan Cihanşah'ın Kuşlar Tekkesi adında bir yere gelmesi.
7. Kuşlar Tekkesi'nde Şah Mürg adlı bir ihtiyarın yanında bir müddet yaşaması.

---

* (Acar 2007: 322-335)

8. Cihanşah'ın burada yasaklı kapıyı açıp peri kızlarını görmesi ve en küçük peri kızıyla evlenmesi.
9. Peri kızını elinden kaçıran Cihanşah'ın kızın peşinden Billur Dağı'na gelmesi ve burada peri kızının babasının da rızasını alarak karısını alıp yola çıkması.
10. Yolda peri kızını bir kurdun yemesi.
11. Cihanşah'ın karısının mezarının başını bekleyerek yaşaması.

1.1.32. Bal Böğrek Hikâyesi (BBH)*

1. Çocuğu olmayan padişahın ikinci bir hanımla evlenmesi.
2. yine çocuğunun olmaması üzerine veziri ile birlikte derdine çare aramaya başlaması.
3. Çeşme başında gördükleri dervişin tarif ettiği elma ağacından elma yiyince bir oğlunun olması ve adının Bal Böğrek konulması.
4. Bal Böğrek'in Emine adlı bir de kız kardeşinin olması.
5. Üvey annesinin Bal Böğrek'i zehirlemeye çalışması.
6. Bal Böğrek'in kaçıp Akgavak Köyü'ne gelmesi.
7. Burada beyin kızıyla güreşen Bal Böğrek'in kızı yenerek onla evlenmeyi hak etmesi.
8. Kızı alıp türlü maceralardan sonra memleketine dönen Bal Böğrek'in düğünün yapılması.

1.1.33. Bedri Sinan ile Mahperi Hikâyesi (BSMH)*

1. Kontaz Bey'in bir oğlu olup adını Bedri koyması.
2. Bedri'nin Maksut Bey'in kızı Perizat'a rüyasında bade içerek aşık olması.
3. Yine rüyada kırkların, Bedri'nin adını Sinan; Perizat'ın adını Mahperi koymaları.
4. Kontaz Bey'in Mahperi'yi babasından istemesi ve iki gencin sözlenmesi.
5. Haramibaşı Kanlı Kasım'ın da Mahperi'yi istemesi üzerine haramilerle Maksut Bey'in savaş yapması ve Maksut Bey'in yenmesi.
6. Mahperi ile Sinan'ın nişanlarının yapılması.
7. Maksut Bey'in vefat etmesi.
8. Mahperi'nin ağabeyi Bekir'in kardeşini gelin göndermek istememesi.
9. Kervanlardan haraç alan Bekir'in askerler tarafından yakalanması ve eziyet sonucu vefatı.

---

* (Görkem 2000: 222-250)

* (Altun 2007: 248-314)

10. Kanlı Kasım'ın Mahperi'yi kaçırmaması.
11. Mahperi'nin Kanlı Kasım'ın elinden kaçıp bir kervancıya sığınması ve onun evlatlığı olması.
12. Mahperi'nin çeşitli yerlere köle olarak satılması.
13. Türlü mücadelelerden sonra Sinan'ın Mahperi'yi bulması.

1.1.34. Leyla ile Mecnun Hikâyesi (LMH)*

1. Kays'ın gece rüyasında Hz. Hızır, yediler ile kırkları görmesi ve Hz. Hızır elinden bade içip âşık olması.
2. Rüyasında yediler ve kırkların Kays'ın adını Mecnun koymaları.
3. Aynı anda Leyla'nın da bade içip âşık olması.
4. Leyla'yı amcasının oğlunun istemesi.
5. Leyla'nın kabul etmemesi üzerine amcası ve babasının Leyla'yı Diyarbakır'a kaçırmaları.
6. Mecnun'u Leyla'yı bulmak için yollara düşmesi.
7. Ömrünün geri kalanını dağlarda tamamlaması.
8. Mecnun'un Leyla'yı ararken Allah aşkına ermesi ve Mevla diyerek ölmesi.
9. Leyla'nın da Mecnun diyerek ölmesi.

1.2. Hikâyelerin Motif Yapıları

1.1.1. Çoban Süleyman ile Perişan Sultan Hikâyesi (ÇSPSH)

Hem yetim hem öksüz kalma

Gurbet

İlk görüşte aşk

Rakip

Mektup

Çarmıh

1.1.2. Hüseyin ile Senem Hikâyesi (HSH)

Erkek çocuğun olmaması (kız çocuğu olmasına rağmen)

---

* (Şenocak 2000: 289-313)

Yedi sayısı (yedi gün şenlik, yedi yıl çocuksuzluk, yedi yıl gurbet)

Çocuksuzluk

Gurbet

Mektup

Ağlayarak kör olma

Pir

1.1.3. Necip ile Telli Hikâyesi (NTH)

Akraba çocuklarının aşkı

Yedi sayısı (yedi yıl askerlik)

İhanet eden arkadaş

Mektup

Çoban

Kervan

1.1.4. Rıza Bey Hikâyesi (RBH)

Çocuksuzluk

Ak sakallı dede

Dua

Gurbet

Nuranî baba

Han

Tayyi zaman tayyi mekan

Çeşme başı

İlk görüşte aşk

İmtihan etme

Mendil

1.1.5. Pervane Hikâyesi (PH)

Rüya

Yeşil fesliler

Resmini görerek aşık olma

Gurbet

Kırk sayısı (kırk harami, kırk âşık)

Muamma çözme

Zindan

Rakip

1.1.6. Alihan Hükümdar ile Peri Hatun Hikâyesi (AHPHH)

Çocuksuzluk

Çeşme başı

Kervan

Cazı nene

Sürgün

Kanlı gömlek

Çoban

Tebdil-i kıyafet

İlk görüşte aşk

Zalim vezir

Kervan

Mektup

Yedi sayısı (yedi gün yedi gece yas)

Lala

1.1.7. Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım Hikâyesi (DYBYHH)

Çocuksuzluk

Rüya

Çeşme başı

Pir (rüyada, çocuklarının olacağını müjdeleyen)

Dokuz sayısı (dokuz ay dokuz gün dokuz dakika dokuz saniye hamilelik)

Gurbet

İhtiyar derviş (kahramana rüyasında yol gösteren)

Yedi sayısı (yedi yıl gurbet)

1.1.8. Şeyh Senan Hikâyesi (SSH)

Çocuksuzluk

Tebdil-i kıyafet

Pir (kahramanın doğmasını sağlayan)

Elma

Yedi sayısı (yedi gün yedi gece şenlik)

Dokuz sayısı (dokuz ay dokuz gün dokuz dakika dokuz saniye hamilelik)

Cazı nene

Kervan

Ava çıkma

Rüya

Bade içme

İhtiyar pir (kahramanı rüyasında âşık eden)

Gurbet

Pehlivan

Zindan

Kervan

1.1.9. Uzakelli Garip Şah Hikâyesi (UGŞH)

Çocuksuzluk

Derviş (kahramanın doğmasını sağlayan)

Elma

Vezir

Rüya

Bade içme

Hızır (kahramanı âşık eden)

Tayyi zaman tayyi mekan

Pehlivan

Zindan

Kervan

Remil

Büyü

1.1.10. Kenan İle Hanzade Hikâyesi (KHH)

Kırk sayısı (kırk harami, kırk bahçe, kırk deve, kırk kız, kırk gün kırk gece düğün)

Sürgün
Gurbet
Talih kuşu
Yedi sayısı (yedi çeşme)
Rüya
Bade içme
Nuranî derviş
Pehlivan
Rakip
Cariye
Tebdil-i kıyafet

1.1.11. Kirman Şah Hikâyesi (KŞH)

Vezir
Tebdil-i kıyafet
İlk görüşte aşk
Kırk sayısı (kırk gün kırk gece düğün, kırk âşık, kırk harami)
Gül bahçesi
Kervan
Sürgün
Kanlı elbise
Dokuz sayısı (dokuz ay dokuz gün dokuz dakika dokuz saniye hamilelik)
Rüya
Bâde içme
Gurbet
Çeşme başı
Dev
Tellal

1.1.12. İrfanî Hoca ile Türkmen Kızı Hikâyesi (İHTKH)

Rüya
Kudret cemi
Derviş

Zülûf teli

Kırk sayısı (kırk yiğit, kırk deve, kırk harami)

Remil

Gurbet

Zindan

Yedi sayısı (yedi kat davul)

1.1.13. Bağdat Hanım ile Hafız Hikâyesi (BHHH)

Çocuksuzluk

Dua

Yedi sayısı (yedi yıl çocuklarının olmaması)

Rakip

Keloğlan

Rüya

Kudret cemi

Derviş

Kırk sayısı (kırk gün baygın kalma)

Zülûf teli

Cazu nene

Akarsu

Yan yana iki mezar

1.1.14. Zafer Bey ile Mahfiruz Hikâyesi (ZBMH)

Kötü analık

Vezir

Sürgün

Gurbet

İlk görüşte aşk

Zindan

Mektup

1.1.15. Amasyalı Küçük Ali Bey Hikâyesi (AKABH)

Beddua

İlk görüşte aşk

Zindan

Köroğlu

Kervan

Mektup

1.1.16. Abdullah Bey ile Cihan Hanım Hikâyesi (ABCHH)

Çocuksuzluk

Dua

Dokuz sayısı (dokuz ay dokuz gün dokuz dakika dokuz saniye hamilelik)

Lala

Cadı karı

Tellal

Kırk sayısı (kırk kız, kırk gün kırk gece düğün, kırk âşık)

İlk görüşte aşk

Zülûf teli

1.1.17. Hasret ile Ferhat Hikâyesi (HFH)

Çocuksuzluk

Yedi sayısı (yedi kız evlat, yedi yıl hapis)

Beşik kertmesi

Rakip

Çoban

İlk görüşte aşk

Zindan

1.1.18. Lâtif Şah Hikâyesi (LŞH)

Çocuksuzluk

Lala

Tebdil-i kıyafet

Çeşme başı

Ak sakallı ihtiyar

Elma

Dokuz sayısı (dokuz ay dokuz gün dokuz dakika dokuz saniye hamilelik)

Yedi sayısı (yedi yıl okula gitme, yedi gün yedi gece düğün)

Ava çıkma

Yasaklı dağ

Kırk sayısı (kırk harami, kırk kat kumaş, kırk cariye)

Keloğlan

Kervan

İlk görüşte aşk

Mektup

Gurbet

Tebdil-i kıyafet

Ejderha

Cariye

Rakip

1.1.19. Arzu ile Kamber Hikâyesi (AKH)

Hem yetim hem öksüz kalma

Aynı evde büyüüp aşık olma

Zülûf

Mendil

Gurbet

Rakip

Dua

Irmak

1.1.20. Hikâyet-i Âşık Garib ve Bezirgan Kızı (HAGBK)

Yetim kalma

Dua

Gül bahçesi

Hatem (mühür)

Yedi sayısı (yedi yıl gurbet)

Gurbet

Rakip

Mektup

Tayyi zaman tayyi mekan

Ağlayarak k3r olma

Kırk sayısı (kırk g3n kırk gece d3đ3n)

1.1.21. Seyyad Bey ile G3ll3 Kız Hik3yesi (SBGKH)

Kırk sayısı (kırk eşme, kırk at, kırk kız, kırk g3n kırk gece d3đ3n)

Ava ıkma

Yedi sayısı (yedi yol)

eşme başı

İlk g3r3şte aşk

Z3l3f teli

Tellal

Zindan

R3ya

Kudret suyu

Derviş

Rakip

Pehlivan

M3neccim

Tebdil-i kıyafet

1.1.22. Gelin Taşı Hik3yesi (GTH)

İlk g3r3şte aşk

Z3l3f teli

Mendil

Yedi sayısı (Yedi Deli Kardeşler)

Rakip

Dua

Taş kesilme

1.1.23. Emir Han ile S3mb3l Hanım Hik3yesi (EHSHH)

S3rg3n

Çeşme başı
İlk görüşte aşk
Kırk sayısı (kırk arkadaş, kırk at, kırk gün kırk gece düğün)
Tellal
Zülûf teli
Pehlivan
Kervan
Zindan
Yedi sayısı (yedi kat davul)

1.1.24. Celal Bey ile İpek Sultan Hikâyesi (CBİSH)

Çocuksuzluk
Derviş baba
Elma
Dokuz sayısı (dokuz ay dokuz gün dokuz dakika dokuz saniye hamilelik)
Kudret suyu
Rüya
Bade içme
Gurbet
Gül bahçesi
Mektup
Kervan
Kırk sayısı (kırk harami, kırk gün kırk gece düğün)
Çoban

1.1.25. Kul Hüseyin Hikâyesi (KUHH)

Tebdil-i kıyafet
Kırk sayısı (kırk hanım, kırk cariye)
İlk görüşte aşk
Dokuz sayısı (dokuz ay dokuz gün dokuz dakika dokuz saniye hamilelik)
Çoban
Gurbet
Vezir

Zindan

1.1.26. Asuman ile Zeycan Hikâyesi (AZH)

Çocuksuzluk

Tebdil-i kıyafet

Çeşme başı

Derviş

Elma

Dokuz sayısı (dokuz ay dokuz gün dokuz dakika dokuz saniye hamilelik)

Beşik kertmesi

Kardeş olmadıklarını öğrenen çocukların aşık olmaları

Sürgün

Gurbet

Mezarlık

Bade içme

Çoban

Kanlı gömlek

Tayyi zaman tayyi mekan

1.1.27. Yaralı Mahmut Hikâyesi (YMH)

Gurbet

Pehlivan

Çırakman taşı

İlk görüşte aşk

Cadı kadın

Büyü

Rakip

Vezir

1.1.28. Kahraman ile Elmas Hikâyesi (KEH)

Beşik kertmesi

İlk görüşte aşk

İmtihan

Yedi sayısı (yedi yıl gurbet)

Gurbet

Mektup

1.1.29. Muhammed ile Peri Hanım Hikâyesi (MPHH)

Beşik kertmesi

Gül bahçesi

İlk görüşte aşk

Kırk sayısı (kırk harami, kırk kız)

Kervan

Yedi sayısı (yedi yıl kölelik)

1.1.30. Tahir ile Zühre Hikâyesi (TZH)

Çocuksuzluk

Vezir

Tellal

Yedi sayısı (yedi yıl okul)

Hz. Hızır

Elma

Dokuz sayısı (dokuz ay dokuz gün dokuz dakika dokuz saniye hamilelik)

Beşik kertmesi

Cadı karı

Mektup

Zindan

Sürgün

Zülûf teli

Yasaklı bahçe

Çoban

Sandığa koyup denize atma

1.1.31. Cihan Şah Hikâyesi (CŞH)

Çocuksuzluk

Vezir

Remil
Ava çıkma
Maymunlar diyarı
Kervan
Tellal
Yasaklı kapı
Peri kızı
İlk görüşte aşk
Anka kuşu

1.1.32. Bal Böğrek Hikâyesi (BBH)

Çocuksuzluk
Vezir
Tebdil-i kıyafet
Pınar
Derviş
Elma
Dokuz sayısı (dokuz ay dokuz gün dokuz dakika dokuz saniye hamilelik)
Kötü üvey anne
Zehirli elbise
Gurbet
Tellal
Pehlivan
Kırk sayısı (kırk arşınlık hendek, kırk gün kırk gece düğün, kırk gün av, kırk arkadaş)
Yedi sayısı (yedi nar, yedi deve yükü altın, yedi sene gurbet)

1.1.33. Bedri Sinan ile Mahperi (BSMH)

Yedi sayısı (yedi sene okul)
Rüya
Bade içme
İhtiyar
Rakip
Kırk sayısı (kırk harami, kırk atlı, kırk vilayet)

Kervan
Köle
Pehlivan
Cazı karı
Zindan
Devlet kuşu
Cariye
Mektup
Hz. Hızır
Tebdil-i kıyafet

1.1.34. Leyla ile Mecnun Hikâyesi (LMH)

Rüya
Kudret şerbeti
Hz. Hızır
Yedi sayısı (yediler)
Kırk sayısı (kırk eren, kırk gün)
Rakip
Mektup
İmtihan
Çoban

2. BİR MOTİF OLARAK AŞK

2.1. Türk Edebiyatında Aşk

Aşk, her dönemde edebiyatın vazgeçilmez konularından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın yarattığı ve yine insanı anlatan edebî eserlerde aşkın yer alması gayet tabiidir. Aşkın ne olduğu konusunda çeşitli fikirler ortaya konulmuşsa da tam bir tanımının yapılması mümkün olmamıştır. Öyle ki aşk üzerine yapılan tanımların ortak noktası aşkın tanımlanamayacağı görüşüdür (Poyraz 2014: 879).

Aşk kelimesinin kökeni ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. “Aşk” kelimesinin Arapça “İşk” kelimesinden türediği; anlamının da kalpleri aydınlatan olduğu söylenmiştir. Başka bir görüşe göre ise, ışk kelimesi sarmaşık anlamına gelmektedir ve aşk da kalpleri saran anlamında kullanılmıştır (Poyraz 2014: 879).

Her millette olduğu gibi Türk edebiyatında da aşk ezelden beri var olan konulardandır. Niteliği, anlatım tarzı ve etkileri dönemlere ve türlere göre değişse de özü hiç bir zaman değişmeyecek ve edebiyatta en önemli konulardan biri olmaya devam edecektir. Temelinde bireysel bir olgu olan aşk edebiyata yansımış ve sosyal bir duruma dönüşmüştür. Yazılan hikâyelere, romanlara, şiirlere konu olmuş böylece edebiyatın en önemli temalarından biri haline gelmiştir.

Aşk konusu ilk olarak destanlarda görülmüştür. Mani dinini benimseyen Uygur Türklerinden kalma şiirlerde Tanrı aşkını anlatan parçalar bulunmaktadır (Bilgiri, 2013: 3). İslâmiyet’in kabulüyle birlikte sosyal hayatta da bir çok değişiklik olmuş ve bunlar edebî eserlere de yansımıştır. Bu dönemden itibaren tasavvufî aşk anlayışı oluşmaya başlar.

İslâmiyet’in kabulünden sonra sosyal hayattaki Arap ve Fars kültürü edebiyatta da etkili olmaya başlamıştır. Bu etkiyle şekillenen divan edebiyatında hem ilahî aşk hem de beşerî aşk konu edilir. Beşerî aşk söz konusu olduğunda sevgili kusursuz özellikleri ile öne çıkar; fizikî tasvirler hep birbirine benzer. Sevgilinin güzelliği anlatılırken genellikle saç, yüz, yanak, göz, dudak, gerdan, boy, bel, kâkül, göğüs, diş, endam, ağız özellikleri ele alınır (Kaya 2000: 2). Divan edebiyatına yapılan en büyük eleştirilerden biri de tasvirlerde ki bu tek tipliligidir. Divan edebiyatının tasvirlerini gerçek dışı ve samimiyetsiz bulup eleştirenlere Hasibe Mazıoğlu cevap olarak şu ifadeleri kullanmıştır.

Divan şiirindeki bu benzetmeler, birer araç olup duygu ve hayal gücünü artırmak için kullanılmıştır. Elbette servi kadar uzun bir insan olamaz, ancak uzun ve endamlı bir boyun düzgün serviye benzetilmesi, şairane güzel bir hayâl yaratmanın aracıdır. Kirpiklerinin oka, kaşın yaya, saçın yılanı benzetilmesi, bunların âşık üzerinde yaptıkları etkinin derinliğini anlatabilmek içindir. Eğer sanat gerçeğin bir kopyası olsaydı, Picasso'nun tablolarında yüzün yanında

bacağın bulunması, kulağın kolda bitmesi veya boyun kol kadar uzun olması yüzünden bu tabloların sanat eseri sayılmaması gerekirdi. (Mazıoğlu 1983: 134)

Divan edebiyatı aşk anlayışında sevgiliye kavuşmak mümkün değildir hatta sevgilinin varlığı bile tartışılabilir. Aşık için önemli olan sevgili değil aşktır. Yaşadığı aşkı dile getirebilmek Divan edebiyatı sanatçılarının en büyük amacıdır (Balkaya 2008: 90).

Divan edebiyatında aşk bazen de ilahî aşkla beraber ele alınır. Aşık sevgiliye kavuşmayı değil ona kavuşmak için mücadele verdiği yolda acı çekmeyi yeğler. Çünkü ancak bu şekilde maddî aşktan sıyrılıp ilahî aşka ulaşılabilir. Divan edebiyatı aşk anlayışını Muhammet Nur Doğan şöyle anlatmıştır:

Aşk, Divan edebiyatı içerisinde en temel unsur olarak yer almaktadır. Bütün yolların Roma'ya çıktığı gibi, Divan şiirinde de aşk bütün ırmakların döküldüğü deniz, bütün çayların aktığı ulu ırmak ve bütün yolların açıldığı agora konumundadır. Aşk bir taraftan beşerî ilişkilerin karmaşık yapısı içerisinde en cazibeli konuyu oluştururken; bir taraftan da güçlü ve zayıf yanları, felsefî endişeleri, ahlakî kaygıları ve dinî hassasiyetleri ile insanı ve bütün katmanları ile toplumu mistik ve metafizik arayışlar zemininde buluşturan, kaynaştıran, olgunlaştıran bir kesişme noktası, bir varoluş bilincidir. İşte bu sebeple aşk, bir taraftan gündelik hayatı, insanlar arası ilişkileri oluşturan tarih ve sosyal hayat kaynağını ilgilendirdiği kadar; diğer taraftan da, Klasik edebiyatımızın kaynakları arasında saydığımız din ve felsefe bahsini de doğrudan alakadar etmektedir. Aşk, bir taraftan beşerî ve tabii bir ilişki (aşk-ı mecazî); diğer taraftan da hayatın ve varlığın oluş nedenine metafizik ve mistik boyutta açıklama getiren bir felsefe, bir dünya görüşü (aşk-ı hakikî) durumundadır. (Doğan 2004: 32)

Tanzimat Dönemi Türk edebiyatında batı etkisiyle birlikte değişimler görülür. Roman türü edebiyatımıza girer ve artık konularda da çeşitlenmeler başlar. Batılılaşma arzusuyla birlikte aşk da artık daha farklı işlenir ve kadın erkek ilişkileri ile evlilik temaları ele alınır. Bu dönem eserlerinde kadınlar ve erkekler prototipleşir; iyi ve kötü karakterler hep aynı şekilde kurgulanır. (İntibak'da Ali Bey, Taaşşuk-ı Tâ'lat ve Fitnat'ta Talat âşık erkek prototipine örnektir.) Bu dönem romanlarında halk hikâyelerinde gördüğümüz ilk görüşte aşık olma motifine de rastlanır. (Talat pencerede gördüğü Fitnat'a ilk görüşte âşık olur; Ali Bey de Mehpeyker'e ilk görüşte aşık

olmuştur.) Yine aynı dönemde vatan millet aşkı gibi konular da romanlarda yer alır (Kekeç 2011: 30-33).¹⁵

Romanlarla halk hikâyelerindeki aşkın farkı, halk hikâyelerinde anlatılan olağandışı özellikteki kahramanların, romanlarda daha gerçeğe dönüşmesi ve insanın yapıp ettiğinden çok ruh hâlinin, duygusal durumunun anlatılmaya başlaması olarak söylenebilir. Bu dönüşümün yaşanmasıyla birlikte artık düşte görerek aşık olma, yerini gerçek hayatta görerek aşık olmaya bırakır. Halk hikâyelerinde aşığın, sevgilisine kavuşma arzusuyla çıktığı yolculuk romanda yerini kahramanının duygusal yolculuğuna bırakır. Roman kahramanı, kendi içine doğru bireysel bir yolculuk yapar (Özcan. R. 2008: 52).

Servet-i Fünûn Dönemi'nde sosyal hayattaki baskı edebiyatı da etkiler. Bu dönem eserlerinde aşk tekrar beşerî aşka dönüşür, melankoli ve karamsarlık eserlere de yansır. Aşkın bu yapısı Milli Edebiyat Dönemi'ne kadar devam eder.

Milli Edebiyat Dönemi'ne gelindiğinde aşk artık tamamen vatan ve millet aşkına dönüşmüştür. Halkın içinde bulunduğu koşullar ferdî aşktan uzaklaşılmasını gerektirmiş ve artık vatan, millet, bayrak aşkıyla yanıp tutuşan karakterler ortaya çıkmıştır. (Ateşten Gömlek'te Ayşe karakteri bireysel aşkı değil vatan aşkını tercih eder.)

2.2. Türk Halk Edebiyatında Aşk

Halk edebiyatında aşk, divan edebiyatında olduğu gibi sadece soyut şekilde işlenmez. Aşık, halk edebiyatında sevgiliye ulaşma arzusu içindedir.

Tasavvufî halk edebiyatında aşk, Allah aşkına dönüşmüş ve aşık da Allah'ı bulma yolunda önce somut aşktan kurtulmaya çalışmıştır. Divan edebiyatı aşk anlayışı ve halk edebiyatı aşk anlayışı arasında bir geçiş özelliği gösteren tasavvufî aşkta; "Vahdet-i vücud" düşüncesi vardır. Beşerî aşkın yerine Allah aşkını tercih eden aşık, bu yolda ilk

---

¹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. (Kekeç 2011: 27-33)

olarak beşerî aşktan soyutlanmaya çalışır. Mutasavvıflara göre beşerî aşk, özünde Allah'ın dünyaya tecelli etmiş halidir. Bu yüzden beşere duyulan aşk aslında Allah'a ulaşmak için bir kapıdır. Sevgilinin peşinden giden aşık sonunda sevgiliyi de kendini de unutup Allah'a teslim olacaktır. (Gönel 2010: 210)

Mutasavvıflar Allah aşkına ancak beşerî aşka kapılıp sonra onu da terk ederek ulaşılacağını söyler. Çünkü tasavvuf düşüncesinde gerçeğe ancak aklın terk edilmesiyle ve kendini unutarak ulaşılır; bu gerçek de Allah'tır. Leyla ile Mecnun Mesnevisi'nde Mecnun Leyla'nın aşkıyla dağlara çıkmış çöllere düşmüş, tanınmayacak hale gelmiş ve en sonunda Mevla diyerek can vermiştir (Özcan. R. 2008: 22).

Yaşadığı dönemin en büyük mutasavvıfı sayılan Mevlana, gerçek aşka ulaşmak için hem akıldan hem candan hem de aşktan vazgeçmek gerektiğini anlatır. İlahî aşkın maşuku yani Allah, yarattığı her şeyde var olmuş ama tüm yarattıklarına kendi özelliklerinde başka insanî özellikler de katmıştır. Mevlana, maşuka ulaşmak için maddedeki özü görmek ve dünyevî duygular ile benlikten vazgeçmek gerektiğini anlatır. (Özcan. H. 2007: 2-4; Poyraz. Y. 2014: 872)

Aşk ile tasavvufî mertebeler aşılacaktır: Mevlana “Yedinci kat göğün üstüne çıkmak istiyorsan aşk, bir güzel merdivendir a oğul” derken bu hakikate işaret eder. Allah katında aşkın değeri çok üstündür. Mevlana “Kıyamette namazları, oruçları, sadakaları getirip teraziye koyarlar. Fakat aşk teraziye sığmaz. Bu yüzden asıl olan aşktır.” der ayrıca herkesi aşık olmaya davet ederek “Kimin aşka meyli yoksa o kanatsız bir kuş gibidir, vah ona!” diyerek aşka meyli olmayanlara acımaktadır. (Özcan. H. 2007: 4)

Âşık edebiyatına baktığımızda ise aşkın en önemli konu olduğu ortadadır. Gelenek içerisinde yetişen âşıklar şiirlerinde, hikâyelerinde, türkülerinde en çok aşk ve sevgili konularına değinirler. Sevgili tasvirleri daha gerçekçi olmakla beraber aynı divan edebiyatındaki gibi saç, yüz, kaş, göz, boy, endam, ağız ve dişlerin güzellikleri anlatılır.

2.3. Türk Halk Hikâyelerinde Aşk

Halk kültürünün bir çok ögesini barındıran halk hikâyelerinde en çok anlatılan işlenen tema aşktır. Konusu kahramanlık olan hikâyelerin de bir çoğunda yine aşk temasına yer

verilmiştir. Halk şiiri ve halk hikâyelerinde aşk somuttur ve aşıkta sevgiliye kavuşma arzusu vardır. Kahramanlar genelde rüyalarında gördükleri sevgililere aşık olurlar. Sazıyla sevgilisinin özelliklerini ve aşkını anlatan âşık daha gerçekçi ifadeler kullanır.

Halk hikâyelerinde aşık olma motifi, hikâyenin kurgusunda ilk basamaklardan biridir. Kahraman aşık olduktan sonra hayatı yön değiştirir, gurbete çıkar, engellerle karşılaşır; tek amacı sevgilisine kavuşmaktır. Türlü maceralardan sonra hikâyenin sonuna gelindiğinde âşıklar ya birbirlerine kavuşur ve düğün yaparlar ya da aynı anda ölümü tercih ederler. (Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre hikâyelerinde kahramanlar kavuştukları anda ölmüşlerdir.)

Halk kültürünün değişik unsurlarını bünyesinde barındıran hikâyelerimizin teşekkül tarzı da defalarca incelenip yorumlanmaya geçecek ölçüde kompleks bir yapı taşımaktadır. İşte bu yapı içerisinde yer alan âşık olma motifleri, özellikle gurbete çıkma ve sevgiliyi ararken engellerle karşılaşma epizotları için doğrudan doğruya bir hareket motifi niteliğini taşımaktadır. Bu bakımdan âşık olmayı hikâyenin başlangıç bölümünde yer alan en önemli fonksiyon motifi olarak kabul etmek gerekmektedir (Cemiloğlu 1997: 62).

Hikâyelerde kahramanların dört şekilde âşık oldukları, araştırmacılar tarafından kabul edilen bir konudur. Burada dört tip aşkın kurgusu ele alınacaktır.

2.3.1. Bade İçerek Âşık Olma

Bade içme eski dönemde Şamanlık'ta da görülmektedir. Şaman ya da destancı olmanın temel şartı "bade, buta, bota" içmektir. Bugünkü âşıkların da bade içmeleri ataları baksı ve ozanlardan bugüne kadar gelmiş bir inanıştır.

Hikâye kahramanları rüyayı ergenlik çağına ulaşınca görmekteirler. Düşte, sanatçı olma ve aşk dolusu içmeye şamanlarda da rastlanır. Türk halk hikâyelerindeki düş motiflerinin, İslam öncesi devrin inanış ve törenleriyle açık bir ilgisi bulunmaktadır. Bahşılar, Akınlar ve Manas destancılarında aşk dolusu içme motifi bulunmaktadır. Bu sanatçıların görevlerinden biri sanatçılık, diğeri sihirbaz-şamanlıktı. (Bars 2010: 24)

Halk hikâyelerinde bade içme, hem bir sevgiliye âşık olmanın hem de saz çalma yeteneği kazanmanın şartıdır. Hikâyelerde; mezarlıkta, akarsu yanında, çeşmede ya da ıssız bir yerde uykuya dalan kahraman, rüyasında bade içmesiyle âşıklığa başlar.

Badeli, vergili yahut Hak âşıkı denilen saz şairlerinin çoğu şiir yazmaya rüyada içtikleri bir âşk badesinden sonra başlarlar. Bu rüya aynı zamandan onların âşklarının da başlangıcıdır. Bu dolu içme aynı zamanda, bir başlangıç teması olarak biyografik hikâyelerin de çoğuna girmişti. (Başgöz 1949: 108)

Âşık olacak kişiye rüyasında Hz. Hızır, aksakallı ihtiyar ya da pir elinden bade bazen de yiyecek sunulur. Bu bade genellikle üç defa sunulur ve birincisi Allah; ikincisi üçler, yediler, kırklar; üçüncüsü de bir güzelin aşkı için içirilir. Kahraman badeyi içince günlerce baygın yatar, kimi hikâyelerde ağzından kanlı köpük saçılır, hekimler bu duruma çare bulamaz. Sonunda bir saz ehli kahramanın başında saz çalar ve bu sesle kahraman uyanır. Hikâyelerin bazılarında sadece kahraman bade içerken bazılarında da genç kız da rüyasında bade içer ve böylece iki sevgili birbirlerini görmeden rüya yoluyla âşık olurlar. Hikâyelerde bade içerek âşık olma motifinin kurgusu şöyledir:

- a. Genç erkek, bazen de kız ve erkek bir Pirin elinden düşlerinde âşk dolusu içerek birbirine âşık olurlar.
- b. İçkiyi içen oğlanın vücuduna bir ateş düşer, yanar. Kıza sarılmak, onu kucaklamak ister, düşer bayılır, ağzından kanlı köpük gelerek günlerce baygın yatar.
- c. Herkes onu deli olmuş sanırken, bir kocakarı bunun âşk hastalığı olduğunu anlar ve başucunda saz çalarak onu uyandırır. Saz sesi kulağına değer değmez genç gözlerini açar.
- d. Düşte görünen ihtiyar, âşıkın hayatı boyunca yardımcısı, koruyucusu olur ve ona bir mahlas verir.
- e. Bu düş nedeni ile genç, kelimenin her iki anlamı ile âşık olur, yani hem saz çalıp şiir söyler, hem de bir güzele sevdalanır. (Başgöz, 1986a, s.25-27)

Rüyada bade içme ve âşık olma motifi Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Elif ile Mahmud, Şah İsmail, İsmikân Sultan, Melikşah ile Güllü Hanım, Derdiyok ile Zülfüsiyah, Hurşit ile Mahmihri, Ercişli Emrah ile Selvihan, Asuman ile Zeycan, Râzınıhân ile Mâhıfirûz Sultan, Âşık Kurbanî, Kenan ile Hânzâde, Türkmen Kızı, Kirman Şah, Latif Şah, Şeyh Senan, Bağdat Hanım ile Hafız gibi hikâyelerde görülür. Hikâyelerin varyantları arasında pir elinden bade içme ya da Hz. Hızır elinden bade içme gibi farklılıklar bulunabilmektedir.

Türkiye’de bade içerek âşık olduğunu söyleyen sanatçılar, Âşık Garip, Âşık Tahir, Âşık Kerem, Ercişli Emrah, Çıldırılı Âşık Şenlik, Narmanlı Âşık Sümmanî, Bardızlı Nihanî, Posoflu Müdamî, Posoflu Zülalî, Bayburtlu Celalî, Âşık Yaşar Reyhanî, Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Osman Feymanî, Âşık Şeref Taşlıova’dır (Alptekin, 2005, s.34).¹⁶

2.3.2. Aynı Evde Büyüyen Kahramanlar Kardeş Olmadıklarını Öğrenince

Halk hikâyelerinde genellikle vezir ve padişahın çocuğu olmaz ve ikisinin derdi de aynı yolla çözüür ve çocukları da aynı yerde doğup büyürler. Çocuklar aynı okulda okurlar, birlikte oynarlar, hep bir arada bulunurlar. Ancak bir ara bozucu tip çıkar ve bu iki gence kardeş olmadıklarını söyler. Kardeş olmadıklarını öğrenen bu iki genç birbirlerine sevdalanır (Alptekin 2005: 39). Hikâyelerin devamında kahraman çoğu zaman sürgün edilirken kız da eve hapsedilir.

Kimi halk hikâyelerinde ise ailesini kaybeden erkek kahraman, bir akrabasının yanına yerleşir. Burada evin kızıyla beraber büyür ve erişkin olduklarında bu iki genç birbirlerine âşık olurlar. Bu hikâyelerde kahramanların aynı evde büyürler ancak birbirlerini kardeş sanmaları söz konusu değildir. (Necip ile Telli, Arzu ile Kamber hikâyelerinde beraber büyüyen çocuklar birbirlerini kardeş sanmazlar.)

Kardeş olmadıklarını öğrenen kahramanların âşık olması bir çok kez aynı mektebe gitme motifi içinde yer alır. Aynı evde büyüüp aynı mektebe giden iki çocuk, kardeş olmadıklarını öğrendikten sonra birbirlerine âşık olurlar. Ancak bu durumu mektep hocası fark eder ve ailelerine söylemesi sonucu genelde genç kız okuldan alınır.

Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre, Gül ile Sitemkâr hikâyelerinde kardeş olmadıklarını öğrenen kahramanların âşık olmaları motifi görülür.

---

¹⁶ Ferhat Aslan, Kars yöresi usta çırak geleneğini konu aldığı makalesinde, yörenin âşıklarından hayatta olanlarla görüşmüş ve âşıklığa nasıl başladıklarını aktarmıştır. Aileden gelen temsilcilik yoluyla âşıklığa yönelenler, rüya ile âşık olanlar, sevda ile âşıklığa yönelenler gibi başlıklarla Kars âşıklarını sıralamıştır. (Aslan F. 2007: 5-8)

2.3.3. Resmini Görerek Âşık Olma

Halk hikâyelerinde aşık olma türlerinden en çok bade içerek âşık olma motifine rastlanır. Bundan başka bazen kahramanların bir kızın resmini görüp aşık olduğu durumlar da vardır. Genellikle bir dervişin kahramana resim göstermesi ve kahramanın bu resimdeki kıza aşık olmasıyla başlayan aşk macerası yine bade içerek aşık olma motifindeki gibi kahramanın kendinden geçerek günlerce baygın yatması şeklinde devam eder. Yine kahramanın başında bir saz ehli saz çalar ve kahraman böylece kendine gelerek resimde gördüğü kıızı arama çabasına girer.

Halk hikâyelerinde resim görerek aşık olan kahramanlar, bu ana kadar herhangi bir âşıklık emaresi göstermezler. Ancak resmini gördükten sonra büyük bir ızdıraba düşen kahramanın tek amacı resimde gördüğü kıızı bulmaktır (Derman 2009: 5).

Elif ile Mahmud Hikâyesi, Seyfûlmülük Hikâyeleri ve Köroğlu kollarında bu motif görülmektedir. Resme aşık olma motifine halk hikâyelerinde sık rastlanılmaz. Bu motifin mitolojik kaynaklı olduğunu söyleyen Cemiloğlu, konu hakkında şu yorumu yapmıştır:

Konusunu doğu mitolojisi ile ilgili kaynaklardan alan iki hikâyede (Seyfûlmülük ve Şehzade Behram) rastlayabildiğimiz bu motifin Dede Korkut dairesine mensup hikâyelerle, âşıkların hayatı üzerine düzenlenmiş tasniflerde görülmemesi onun hikayelerimize ait aslî âşık olma motiflerinden olmadığını göstermektedir. Ayrıca bu iki hikâyenin kaynağının da bize ait olmaması resme âşık olmanın, doğu kaynaklarından hikâyelerimize aktarıldığını düşündürmektedir. (Cemiloğlu 1997: 90)

2.3.4. İlk Görüşte Âşık Olma

Hikâyelerde gördüğümüz bir başka âşık olma biçimi de ilk görüşte olan yıldırım aşkıdır. Birbirini tanımayan iki genç bir şekilde karşılaşırlar ve birbirlerini görür görmez aşık olurlar. Kimi hikâyelerde erkek kahraman bir pencerede gördüğü kıza aşık olurken kimi zaman da ava çıktığında karşılaştığı kıza aşık olmaktadır.

İlk görüşte aşkın doğduğu mekan genelde çeşme başı, ağaç altı, gül bahçesi, gezinti yapılan dağ başıdır. Bu yerler hikâyelerin başında çocuksuz padişahın derviş ya da Hz. Hızır ile karşılaştığı ve çocuksuzluğuna çare bulduğu yerlerle hemen hemen aynıdır. Kahraman bu mekanlarda gördüğü güzele aşık olduktan sonra tıpkı rüyada bade içme motifinde olduğu gibi, günlerce baygın kalır ve başında saz çalınmasıyla uyanır (Cemiloğlu 1997: 86-87).

Bu mekanlardan başka savaş meydanında karşılaşmanın olması da hikâyelerde yer almıştır. Yaralı Mahmut Hikâyesi ve Bal Böyrek Hikâyesi'nde kahraman, aşık olacağı kıza savaş meydanında rastlar. İki hikâyede de kahramanlar, savaş meydanında güreştikleri kıza aşık olmuş ve kıızı yenerek onunla evlenme hakkı kazanmıştır.

“İlk görüşte aşık olma” başlığı yerine “yıldırım aşkı” başlığını kullanan Mustafa Cemiloğlu; bu motifin kurgusunu şöyle aktarmıştır:

1. Kutlu bir mekânda sevgili ile ilk karşılaşma
2. Yıldırım aşka tutulma
3. Bu aşkın etkisiyle bayılma
4. Bir ya da üç gün baygın yatma
5. Saz sesiyle ya da sevgilinin göğsünün temasıyla ayılma
6. Âşıklığa başlama (Cemiloğlu 1997: 88)

Abdullah ile Cihan Hanım, Hurşit ile Mahmihri, Ferhat ile Şirin, Yaralı Mahmut, Çoban Süleyman, Seyyad Bey ile Güllü Kız, Emir Han ile Sümbül Hanım, Kenan ile Hanzade gibi hikâyelerde ilk görüşte aşk motifi görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK HİKÂYELERİNDE AŞK

1. İNCELENEN HİKÂYELERDE AŞK MOTİFİ

Halk hikâyelerinde iki temel konunun aşk ve kahramanlık olduğu, kahramanlık konulu hikâyelerde de bir çok kez aşk konusunun da yer aldığı tartışmasız bir gerçektir. Aşk konulu hikâyeler ele alındığında; aşkın doğuşundan başlayarak gurbete çıkma, çeşitli engellerle karşılaşma ve sonunda sevgiliye kavuşma ya da sevgili yolunda canından vazgeçme görülmektedir.

Çalışmanın asıl konusunu içeren bu bölümde, incelenen hikâyelerde aşk motifi ve bu motifin etrafındaki unsurlar ele alınacaktır. Aşk motifine geçmeden önce Stith Thompson'ın Motif Index'inde "Aşk Motifi"nin nasıl incelendiğinden bahsedeceğiz. Thompson'ın masallardan yola çıkarak hazırladığı altı ciltlik eseri "Motif Index of Folk Literature", motif çalışması yapan araştırmacılar için en önemli kaynaklardan biri olmuştur. Thompson, yirmi üç ana başlıkta topladığı motifleri çeşitli alt başlıklara ayırmış ve her birine numaralar vermiş; bu yirmi üç madde içinde "aşk" konusunu "T. Sex" başlığında ele almıştır. Bu başlık kimi araştırmacılar tarafından "cinsiyet", kimileri tarafından da "evlilik" olarak dilimize çevrilmiştir. Başlık ve altındaki unsurların orijinal hali şöyledir:

T. SEX (Cinsiyet, evlilik, cinsellik)

T0 - T99. Love (aşk)

T100 - T199. Marriage (evlilik)

T200 - T299. Married life (evlilik hayatı)

T300 - T399. Chastity and celibacy (namus ve bakirelik)

T400 - T499. Illicit sexual relations (yasak cinsî münasebetler)

T500 - T599. Conception and birth (hamile kalma ve doğum)

T600 - T699. Care of children (çocukların bakımı)

T0 – T99. Love (aşk) başlığı altında; aşık olma, resme bakarak aşık olma, ilk görüşte aşık olma, rüyada aşık olma, aşk hastalığı, sevgililerin karşılaşmaları, aşkın ilan edilmesi, nişanlanma, beşik kertmesi motiflerinin halk hikâyelerinde ortak olduğu görülmüştür.

T100 – T199 Marriage (evlilik) başlığında tespit edilen ortak motifler ise; sevgiliyle evlenme, dünür olma, evlenme şartları, imtihanlar, düğün merasimi, uzun süren düğün, çok eşle evlenme motifleridir.

T200 - T299. Married life (evlilik hayatı), T300 - T399. Chastity and celibacy (namus ve bakirelik), T400 - T499. Illicit sexual relations (yasak cinsî münasebetler), T600 - T699. Care of children (çocukların bakımı) başlıklarının halk hikâyelerinde karşılıkları bulunamamıştır. Hikâyeler iki kahramanın evlenmeleri ile son bulur, evlilik sonrası hayatları hakkında bilgi verilmez. Bundan başka cinsî münasebet, bakirelik gibi durumlar da halk hikâyelerinde yer almaz.

Motif Index’inde aşk konusunda ortak bulunan son motifler de T500 - T599. Conception and birth (hamile kalma ve doğum) başlığındadır. Burada da elma yiyerek hamile kalma, dua neticesinde hamile kalma, hayvan ile çocuğun aynı anda doğması, çocuklara ad verme motiflerine rastlanır.

Thompson’ın motif kataloğunu inceledikten sonra biz aşk konusunu farklı başlıklar altında inceledik. Ortak motiflerden başka, “Motif Index”inde olmayan unsurları da çalışmamızda el aldık. Aşk motifini, sırasıyla aşkın doğuşu, destekleyici unsurlar, güzellik tarifleri, rakip, engelleyici unsurlar, mücadeleler ve imtihanlar, vuslat maddeleri altında detaylandıracağız.

1.1. Aşkın Doğuşu

Halk hikâyelerinde dört türlü aşık olmanın görüldüğünü çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıntılı şekilde ele aldık: Rüyada aşık olma, resmini görerek aşık olma, ilk görüşte aşık olma ve kardeş olmadıklarını öğrenen kahramanların aşık olmaları.

Halk hikâyelerinin genelinde rüyada bade içerek aşık olma motifinin fazla olduğu görülmektedir. Resim görüp aşık olan kahraman da genellikle yine rüyasında pirin gösterdiği kızın resmine aşık olduğu için iki motif birbirine oldukça yakın bulunmaktadır. Kardeş olmadıklarını öğrenen kahramanların aşık olmaları ise sayılı hikâyede karşımıza çıkar. İlk görüşte aşık olma durumu kahramanın ava çıkması ve çeşme başında rastladığı güzele aşık olması şeklinde kurgulanır. Bu bilgiler ışığında, incelenen hikâyelerin aşık olma türleri ve aşk motifinin çeşitli unsurları gösterilecektir.

Çoban Süleyman (**ÇSPSH**), bir ağanın yanında çalışmaya başlar ve ağanın kızı ona ilk görüşte aşık olur; hatta Süleyman, ağaya ihanet etmiş olmamak için köyü terk eder. Hikâyede Süleyman da aslında ilk görüşte aşık olmuştur ancak aşkını itiraf eden Süleyman değil Perişan Sultan'dır. Süleyman hikâyenin en başında da saz çalıp derdini tel ile anlatan bir kişidir. Yani bu hikâyede Süleyman'ın aşık olup saz çalmaya başlaması görülmez.

Aynı evde büyüyen iki çocuğun kardeş olmadıklarını öğrenip birbirlerini sevmeleri motifi kimi hikâyede karşımıza çıkar. Necip ile Telli (**NTH**)'de ise kardeş olduklarını sanma söz konusu değildir; iki çocuk amca çocuğudur ve küçüklükten beri birbirlerini severler. Beraber büyüdükleri hikâyede yer alır ancak aynı evde olup olmadıkları hakkında bilgi yoktur.

Bazı hikâyelerde kahraman evleneceği kızı kendisi seçmez, ailesi ona uygun bir gelin alır. Bu hikâyelerde aşkın doğuşuyla ilgili bir anlatı bulunmaz; ancak kahraman, ailesinin bulduğu kızla evlendikten sonra ona büyük bir aşk besler. Ali İzzet Ağa, oğlu Hüseyin'e (**HSH**) layık bir kız bulmak için diyar diyar gezer sonunda Senem'i gelin alır ve iki genç birbirlerini severler. Bu hikâyede sevdiğine ulaşmak için gurbete çıkma söz konusu değildir; çocuksuzluk yüzünden evi terk eden Hüseyin gurbete gider ve yedi yıl dönmez.

İlk görüşte aşık olma motifinde bu ilk görüşme çoğunlukla çeşme başında gerçekleşir. Ava çıkan kahraman çeşme başında dinlenmek için durduğunda bir güzeli görür ve ona aşık olur. Mirza Han (**RBH**), köyüne dönerken çeşme başında gördüğü Gülizar'a aşık olur; bu aşk tek taraflı değildir, Gülizar'da Mirza Han'ı görür görmez aşık olmuştur.

Rüyada bade içerek aşık olan Pervane (**PH**), pirin gösterdiği resimdeki kızı aramak için yola çıkar. Burada hem bade içme hem de resmini görerek aşık olma motifi bulunmaktadır.

Aynı evde kardeş olduklarını sanarak büyüyen iki çocuk kardeş olmadıklarını öğrenince aralarında bir aşk oluşur. Kardeş olmadıklarını söyleyen kişi cazı nene yani arabozucu tiptir. Taptuk ve Peri Sultan (**AHPHH**), kardeş olduklarını sanarak büyürler, cazı nene bunların öz kardeş olmadıklarını söylediğinde Taptuk Peri'ye sahip olmaya çalışır ancak bu tek taraflı bir istektir. Bu hikâyenin devamında farklı bir aşk motifi de görülür; ormana atılan Peri'yi gören Alihan Hükümdar ilk görüşte Peri'ye aşık olur ve evlenirler.

Rüyada bade içip âşık olma motifi bazen de yine ava çıkma epizodu içinde yer alır. On yedi on sekiz yaşına gelen kahraman ava çıkar ve çeşme başında yahut ağaç altında uyuyakalır; rüyasında aşık olur. Şeyh Senan (**SSH**), ava çıkmış ve kayanın dibinde uyumuştur. Rüyasında ihtiyar pir ona bir bade içirir ve Dilara Sultan'ı gösterip ona aşık eder. Rüyada aşık olmanın ikinci basamağı kahramanın günlerce baygın halde kalması ve ağzından kanlı köpük gelmesidir. Başında saz çalınınca uyanan Şeyh Senan o güne kadar saz çalmayı bilmemesine rağmen uyanır uyanmaz bir saz ister ve aşkını anlatır. Böylece hem saz âşığı olmuş hem de bir güzele sevdalanmıştır.

Bade içerek âşık olma motifinde kahramana kimi zaman tek bade sunulurken kimi zaman da üç tane bade içirilir (**UGSH**), (**BHHH**), (**KSH**), (**KHH**). Bu üç badenin birincisi peygamber aşkına, ikincisi sevdiği kızın aşkına, üçüncüsü de âşıklığın aşkına ya da birincisi peygamber aşkına, ikincisi kırklar yediler aşkına, üçüncüsü de sevdiği kızın aşkına içirilir. Uzakelli Garip Şah da (**UGSH**), rüyasında üç kadeh bade içirilerek âşık edilmiştir. Hikâyede Garip Şah'ın uyanma safhası anlatılmamış; Hz. Hızır'ın kahramanı alıp sevdiği kızın kapısına götürmesiyle devam edilmiştir. Kızın sarayına gelen Garip Şah saz çalarak aşkını anlatır; o ana kadar saz çalmayı bilmeyen kahraman aynı anda saz âşığı da olmuştur.

Üç bade içerek âşık olan bir diğer kahraman da Kirman Şah (**KŞH**)'dır. Hikâyeyi anlatan âşık bunu bade değil kudret cemi olarak ifade etmiştir. Bu üç kudret cemini üç nuranî derviş sunmuş, öncesinde de kahramanın abdest almasını istemişlerdir. Birinci bade aşk adına, ikinci bade Hz. Muhammed adına, üçüncü bade de Mahperi adına içirilir. Kirman Şah badeleri içtikten sonra ağzından köpükler gelerek baygın yatar ve saz sesiyle uyanıp kendi de saz çalmaya başlar. Mecnun'da (**LMH**) rüyasında kırklar ve Hz. Hızır tarafından sunulan üç badenin birincisini Allah; ikincisini üçler, beşler, yediler, kırklar; üçüncüsünü de Leyla aşkına içmiştir. Aynı anda Leyla'ya da bu üç bade içirilir.

Küçük yaşta babasını kaybeden ve amcasının yanında büyüyen bir başka kahraman da İrfanî (**İHTKH**)'dir. Bu hikâyede başka hikâyelerde olmayan bir durum görülmüştür: İrfanî'nin amcası, kızı Ayşe Hanım'ı İrfanî'ye vermek ister ancak İrfanî, rüyasında bade içerek Türkmen kızı Melek Hanım'a âşık olur. Aynı hikâyede görülen ve başka hikâyelerde rastlamadığımız diğer bir durumsa İrfanî'nin değil, Melek Sultan'ın sevdiğini aramak için yola çıkmasıdır. Erkek kahramanın sevgilisini bulmak için gurbete çıkması hemen her hikâyede görülen bir epizotken burada ilk defa kız, sevdiğini bulma çabasına girer.

Hikâyelerin bir çoğunda kız da kahramanla aynı anda bade içerek aşka düşer (**İHTKH**), (**BHHH**), (**PH**), (**UGŞH**), (**BSMH**). Yine aynı anda rüyalarında bade içerek âşık olan iki kahraman Celal Bey ile İpek Sultan'dır (**CBİSH**). Ağzından köpükler çıkararak baygın kalan Celal Bey, başında saz çalınarak uyandırılır. Celal Bey de artık badeli âşıktır.

Birbirini görmeden âşık olan Bağdat Hanım ve Hafız (**BHHH**), önce çevredeki insanların övgüleriyle birbirlerine sevdalanır daha sonra da rüyalarında bade içerler. Yine birbirini görmeden âşık olma motifine rastladığımız bir hikâye de (**LŞH**)'dir. Burada da farklı bir unsur görülmektedir; kahramanımız Lâtif Şah dağa çıkıp haraç kesmeye başlar ve bölgenin de güvenliğini sağlar. Lâtif Şah'ın namını duyan Mihriban Sultan ona âşık olur, daha sonra da rüyasında ak sakallı pir elinden Lâtif Şah'ın aşkına bade içer. Mihriban Sultan askerleriyle birlikte Lâtif Şah'ı görmeye gelir ve Lâtif Şah da görür görmez Mihriban Sultan'a âşık olur.

Beddua sonucu aşık olma motifine de tek hikâyede rastlıyoruz. Küçük Ali Bey (**AKABH**), çocukken bir nenenin su tulumunu deler ve nene “Benim üç dört yetimim var. Fakirim. Su satmakla geçiniyorum. Yavrurum ben sana kargış edemem. Lakin Cenabı Hak Hazretleri senin içine öyle bir aşk ateşi versin ki, seni dağdan dağa aşırsın.” diyerek beddua eder (a.g.h.: 181). Bunun üzerine Ali Bey birden bire hastalanır, hekimler derdini anlamaz, okula gittiğinde dayısının kızı Züleyha’yı görür ve görür görmez düşüp bayılır. Böylece nenenin bedduası kabul olmuş ve Ali Bey aşka düşmüştür. Ali Bey uyandığında saz çalmaya başlar ve Züleyha için türküler söyler. Ali Bey rüyasında bade içmemiş ama yaşadığı baygınlıktan sonra saz âşığı olmuştur.

Aşık olduğu kızı bulmak için yöredeki tüm kızları bir meydana toplayan Abdullah Bey’in (**ABCCH**) bu yöntemi, hikâyelerde bir kez karşımıza çıkmıştır. Yaylada görüp aşık olduğu Cihan Hanım’ı bulmak amacıyla gücünü kullanarak bölgede bulunan Cihan adlı tüm kızları meydana toplar.

Aynı evde büyüyerek birbirlerini seven Arzu ve Kamber (**AKH**), aslında dayı çocuklarıdır. Hikâye, yetim kalan Kamber’in dayısının yanına gelmesiyle başlar; yani burada birbirlerini kardeş sanma motifi bulunmaz. Ayrıca ilk aşık olan Kamber değil Arzu’dur.

Dua ile âşık olan kahraman motifi de bir kez karşımıza çıkmıştır. Yetim kalan üç kardeş çeşitli dualarla Allah’tan istediklerini söylerken en küçük kardeş âşık olmayı diler (**HAGBK**). Duası kabul olan Âşık Garib’in yanında bir saz belirir ve Garib, saz çalmaya başlar. Bir toplulukta saz çalarken kendisini dinleyen padişah, bu genci damat olarak almaya karar verir. Hikâyenin beşerî aşk motifi ise kızın da Âşık Garib’in saz çalmasını duymasıyla ortaya çıkar. İki gencin nişanları yapılır ancak kahraman hâlâ padişahın kızını görmemiştir. Bir yolunu bulup kızın gül bahçesine giren Garib Şah da görür görmez kıza aşık olur.

Çeşme başında bir güzele aşık olan Seyyad Bey’in (**SBGKH**) macerası, av sırasında yolunu kaybetmesiyle başlar. Seyyad Bey, Türkmen eline giderek Güllü Hanım ile çeşme başında karşılaşır. Güllü Hanım da görür görmez Seyyad Bey’e sevdalanır. Bu

hikâyede de ava çıkan kahramanın tesadüfen gördüğü kıza ilk görüşte aşık olması motifi yer alır. Çeşme başında gördüğü güzele aşık olan Emir Han ise (EHSHH), kızın babası tarafından herhangi bir engelle karşılaşmamış ve sevdiğine kavuşmuştur.

Aynı evde birbirlerine kardeş sanarak büyüyen Asuman ve Zeycan (AZH), aslında çocukluktan birbirlerine beşik kertmesi yapılmıştır. Hatta dünyaya gelmelerini sağlayan derviş, ad vermek için geldiğinde iki çocuğu birbirine nişanlamıştır. Ancak aileleri onları kardeş gibi büyütür. Asuman, komşu kadından Zeycan'ın kardeşi değil de nişanlısı olduğunu öğrenir. Bunu öğrendikten sonra iki genç rüyalarında bade içerek aşık olurlar. Burada farklı bir durum da görülmüştür; Asuman badeyi mezarlıkta uyuyakaldığı sırada içer. Genelde kahramanlar çeşme başında uyuyakalırken Asuman mezarlıkta uyuyakalmıştır.

Kahramanların doğmalarını sağlayan dervişin çocuklara ad vermek için gelip iki çocuğu birbirine beşik kertmesi yaptığı bir başka hikâyeye de (TZH)'dir. Çocuksuzluk durumunu elma motifi ile çözen derviş, çocuklar büyüyünce onlara Tahir ile Zühre adlarını koymuş ve birbirlerine de nişanlamıştır. Fakat çocuklar büyürken yine bu durumu bilmezler; onlar aynı okula giderken birbirlerine sevdalanırlar. Bu hikâyede hem beşik kertmesi motifi hem de aşka dönüşen mektep arkadaşlığı motifi görülmüştür.

Hikâyelerde beşik kertmesi yapılan çocuklar büyüdükten sonra beşik kertmesi olduklarını bilmeksizin birbirlerine aşık olmuşlardır (AZH), (KEH). Muhammed ve Peri Hanım daha doğmadan beşik kertmesi yapılmıştır (MPHH). Ancak ikisi de birbirinden habersiz büyürler ve Muhammed Peri Hanım'ı bahçede görerek aşık olur.

1.2. Destekleyici Unsurlar

Kahramanın aşık olup gurbete çıkmasıyla başlayan macerasında engeller peşini bırakmaz. Bunlar kimi zaman parasızlık kimi zaman yol bilmeme olabilir. Kahraman dara düştüğünde yardımına yetişen Hz. Hızır, yakın bir arkadaşı, dağ başında karşılaştığı çoban ya da sevgiliye ulaştığında onun sevgili ile görüşmesine yardımcı olan bir cariye destekleyici unsurlardandır.

Çoban Süleyman (**ÇSPSH**), iş aramak için gurbete çıktığında yolda karşılaştığı bir ihtiyar ona iş bulabileceği bir kapı söyler. Burada Perişan'a aşık olur ancak aşkını içinde saklayıp ağasına ihanet etmiş olmamak için oradan ayrılır. Süleyman'ın sevdiğine kavuşmasında en büyük destekleyici unursa Tahir Bey'dir. İki gencin ızdırabına dayanamayan Tahir Bey Süleyman'ın yerini bulur ve Perişan'ın gelin gideceğini anlatır. Bunu duyan Süleyman sevdiğine kavuşmak için geri döner.

Necip'in (**NTH**) en büyük destekleyicisi askerdeki komutanları Onbaşı Ali ve Ahmet Paşa olmuştur. Necip'e hem askerlik süresince destek olurlar hem de Telli'yi Kara'nın elinden kurtarmak için askerleriyle birlikte gelip Kara'nın evini basarlar. Hatta Necip o kadar hastadır ki komutanları yardımına gelmesi Telli'ye kavuşamayacak ve son nefesini verecektir.

Hızır bir çok hikâyede, darda kalan kahramanın yardımına yetişir. Mirza Han (**RBH**), memlekete annesinin yanına dönerken gece karanlıkta kaybolur ve yolunu bulamaz; tam o sırada Hızır gelir ve kahramanı göz açıp kapayıncaya kadar memleketine getirmiş olur (tayyi zaman tayyi mekan motifi). Hz. Hızır'ın yardım edip bir anda sevdiği kızın sarayına götürdüğü başka bir kahraman da Uzakelli Garip Şah'tır (**UGŞH**). Yine Hz. Hızır Garip Şah'a bir yüzük ve mendil vererek, Güzel Sultan'la rüyalarında birbirlerine aşık olduklarını; bu yüzük ve mendilin de Hz. Hızır tarafından her iki aşığa da verildiğini ispat eder. Aynı hikâyede Hz. Hızır üçüncü kez kahramana yardım etmek için ortaya çıkar. Garip Şah zindana atıldıktan sonra Hz. Hızır gelir ve zindanın kapısını açarak kahramanı kurtarır.

Yardımcı unsurlar ele alınırken kahramanın atı da unutulmamalıdır. Hikâyelerde kahramanın çocukluğundan beri yanında olan hatta bazen kahramanla beraber doğan atlar, kahraman gurbete çıkarken de yanındadır. Bu atlar çok hızlı koşan, her yolu aşan, düşmanla karşılaştığında kimsenin tutamayacağı kadar güçlü olan atlardır. Kirman Şah'ın atı Karakaytaz (**KŞH**), dağları bile aşabilen, en uzun yolları hiç durmadan kateden hatta tırnaklarının gücü sayesinde kale duvarlarına bile tırmanabilen bir at olarak anlatılır. Kirman Şah, sevdiğini kurtarmak için geldiği devin kalesine nasıl çıkacağını bilemezken Karakaytaz kale duvarlarına tırmanmış ve böylece iki sevgilinin kavuşmasını sağlamıştır.

Anlatılarda sevdiğine kavuşamayan ve engeller karşısından çaresiz kalan kahramanların daha güçlü birinden yardım istedikleri görülmektedir. Ali İmran Bey (AKABH), oğlunu zindana atan Kenan Bey'e karşı, Çamlıbel'e gelip, Köroğlu'ndan yardım ister. Köroğlu, Kenan Bey'i yenerek iki genci kavuşturur.

İki gencin kavuşmasında yardımcı unsurlardan olan Lala, Abdullah Bey'in (ABCHH) yetişmesinden aşık olmasına, sevdiği kızı bulmasından yaşadığı engelleri aşmasına kadar her anında kahramanın yanında olmuştur. Cihan Sultan'ın babası kızını vermekten vazgeçip o memleketi terk ettiğinde; Abdullah Bey Lalası sayesinde kızın izini bulur ve yine Lalanın sayesinde kızın babası ikna edilir. Lalanın kahramana yardımcı unsur olarak görüldüğü diğer hikâyeler de (LŞH), (KHH), (TZH)'dir.

Hikâyelerde, kahramanlar gurbet çalışmaya gitmek üzere yola çıktıklarında genellikle bir çobanla karşılaşır ve bu çoban kahramanın hem karnını doyurur hem gideceği yolu tarif eder. Bazen de çobanla kahramanın karşılıklı saz çalarak dertleştikleri olur. Mecnun (LMH), Leyla'yı aramak için dağlarda gezerken artık açlıktan ölmek üzere olduğu anda bir çobanla karşılaşır. Mecnun'un başına kuşlar yuva yapmış perişan bir haldedir. Burada çoban, Mecnun'a süt içirir, karnını doyurur ve Mecnun kendine gelir. Daha sonrasında da Mecnun, Leyla'dan vazgeçip Allah aşkına kavuşur ve dağlarda yaşamaya devam eder. Çoban da her geldiğinde Mecnun'a yiyecek ve süt verir.

1.3. Güzellik Tarifleri

Hikâyelerde kahramanların özellikleri anlatılırken genelde hem kızın hem erkeğin olağanüstü güzellikte olduğuna yer verilir. Bundan başka erkek kahraman çok iyi at biner, çok iyi bir pehlivandır. Bazı hikâyelerde kadın kahramanın da güreş tuttuğu, kahraman gelinceye kadar kimseye yenilmemişliği anlatılır.¹⁷

---

¹⁷ Erkek gibi güçlü kadın tipi ve evleneceği erkeği güreşerek seçme motifi konusunda Nerin Köse'nin makalesi önemlidir. Köse, makalesinde altmıştan fazla hikâyeyi incelemiş bunların on üç tanesinde sevdiğini yenerek alan genç kız motifine rastladığını söylemiştir. (Köse 1994)

Süleyman'ın (**ÇSPSH**) kimsede olmayan bir güzelliğe sahip olduğu söylenir. Hatta o kadar güzeldir ki Mahmut Ağa bu güzellikte bir delikanlıyı çoban yapmak istemez.

Kahramanların aşık oldukları kızlar da mutlaka çok güzeldir. Tasvirler yapılırken kalıp ifadeler kullanılır ve özellikle boy, yüz güzelliği, edası ve saçları anlatılır. Gülizar'ın güzelliği anlatılırken (**RBH**); “Sen doğma ben doğayım diyor aya, sen çıkma ben çıkayım diyor güneşe. Elma yanaklı, boy bir seksen, omuz genişliği seksene seksen, tarifi mümkün değil.” ifadeleri kullanılmıştır. (a.g.h.: 74)

Şeyh Senan'ın (**SSH**) güzelliği doğduğu andan itibaren dillere destan olmuş hatta bir cazı nene çocuğu satmak düşüncesiyle kaçırmıştır. Kahramanın güzelliği şöyle ifade edilir: “... öyle bir yüzü var ki, sanki aya diyor sen doğma, ben doğayım, güne diyor sen doğma, ben doğayım. Ya Rabb ül Âlemin, acaba bunu yarattığı zaman Yusuf-u Kenan'a yirmi dört güzellik verdin, yarısını buna mı bahşetmişsin.” (a.g.h.: 189)

İlk görüşte âşık olan kahraman sevdiğinin güzelliğine vurulur. Daha sonra araştırınca huyunun da çok güzel olduğunu öğrenir. Ancak yapılan güzellik tariflerinde daha ziyade fizikî özelliklere değinilir. Ahmet Şah (**KŞH**), tebdil-i kıyafet gezerken gördüğü Mahbup Hanım'a ilk görüşte âşık olur. Mahbup Hanım'ın güzelliği anlatılırken yüzü, gerdanı, boyu, saçları, huyu, endamı gibi bir çok özelliğinin dillere destanlığından bahsedilir: “... balkonda nazenin bir sultan ocağın batmasın, sanki yüzü ayın on dört günlük şekli gibi! Saçlarını örmüş, dökmüş gerdanına. Boyu, bukunu, yapısı, yöndemi, endamı her şeyi yerinde. Dili dillere destan, huyu dillere destan, boyu dillere destan! Padişah buna gönülden gönüle âşık oldu.” (a.g.h.: 105)

Hikâyelerin kadın kahramanları genellikle bey ya da padişah kızı olmaları sebebiyle, bunların yanında kırk kız ya da kırk cariye denilen yardımcıları bulunur. Bu kızların hepsi birbirinden güzel olsa da asıl kadın kahraman tüm kızların içinde güzelliyle seçilir. Kenan (**KHH**) da Hanzade'yi kırk kızın arasında görmüş ve güzelliği karşısında büyülenmiştir. “Kenan baktı ki, havuzun başında, yirmi kız bir yanda yirmi kız bir yanda oturmuş. Bir nazenin sultan da, ocağın batmasın, örülmüş zülfünün yedisini sağ omzundan, yedisini sol omzundan asmış arkasına. Uzun boylu, duduk dilli, ince belli bir güzel. Dertlere derman mıdır, bir mâh-i taba mıdır, mühr-ü Süleyman mıdır, Yusuf-ı

Kenan mıdır? Gezdiği, bastığı toprak bile dile geliyor: Ey güzeller güzeli, Allah'ını seversen, ayağını bir de benim üstüme bas da, ben de güzellik tohumu alayım! diye.” (a.g.h.: 76)

“Kızının ismine Sümbül Hanım derlerdi. **(EHSHH)** Sümbül Hanım ocağın batmasın! Adı gibi, Cenabıallah o kadar güzel yaratmıştı ki; göğün yıldızıydı, yerin çiçeği idi. Uzun boylu, ince belli, elma yanak, kiraz dudak! Yanaklarının rengi, elmanın kırmızısı gibi; dudaklarının rengi kirazın rengi gibiydi. Saçlarını örüp arkaya attığı zaman, salınıp giderken herkes buna bakar, yüreğinden yağlar erirdi.” (a.g.h.: 401)

Hikâyelerde kadın kahramanların güçleştiği ve ata bindiği de görülür. Sümbül Hanım'ın **(EHSHH)**, güzelliğinden başka çok iyi at binmesi de özelliklerinden biridir. Mahbup Hanım **(YMH)**, o kadar iyi güçleşti tutmaktadır ki, Mahmut'tan önce kimseye yenilmişliği yoktur. Akgavak Beyi'nin kızı **(BBH)** da, evleneceği kişiye seçerken pehlivanlıkta kendisini yenen kişiyle evlenebileceğini söyler.

Kahramanlar fizikî özelliklerinin yanı sıra terbiye olarak da olağanüstü niteliklerde anlatılırlar. Emir Han **(YMH)**, hikâyeye boyunca ahlakı ile övülmüştür. “Doğruluğu, dürüstlüğü, ahlâkı, kişiliği her şeyi tamdı. Arkadaşlarını başına toplar, her gün bir ziyafete, bir meclise giderdi. Nerde bir fakir varsa onun yardımına koşardı. Onun derdine deva bulurdu.” (a.g.h.: 403) “Emir Han, öyle bir delikanlıydı ki, iki göz ister seyretsin! Yapısıyla, yöndemiyle, ahlâkıyla, huyuyla, soyuyla, boyuyla huzura geldiği zaman, öyle bir selam verdi ki; usulü, erkânı hepsi tam!” (a.g.h.: 414)

Kahramanların çok iyi bir eğitim aldıkları, devrin en iyi medreselerine gittikleri, bunun yanı sıra silahşorluk ve ok atma gibi konularda da eğitildikleri hikâyelerde anlatılmıştır. Bedri Bey **(BSMH)** bu özelliklerin hepsine sahip olan bir delikanlı olmuştur. “... Bedri Bey on yedi yaşlarına girdiğinde din ilmini ikmal etmiş, öyle bir babayiğit olmuştu ki memlekette adı şöhreti şanı söylenmekteydi. Tahsilini kendi derecesine kadar almıştı. Tahsilin sonu yoktur ama bu kendi derecesine kadar almıştı. Kendi beyliğini yürütebilirdi. Bunda en mühim olan bir şey vardır. Neydi? Ok atmak, at binmek, kılıç kuşanmak.” (a.g.h.: 251)

1.4. Rakip

Hikâyelerde en önemli unsurlardan biridir. Çünkü rakip hikâyelerde imtihan ve mücadele epizotlarının belirleyicisi sayılır. Kahraman, genellikle sevdiği kıza ulaşmak için kendinden daha güçlü olan rakibi yenmek durumunda kalır. Rakip ve kahraman bazen savaşarak, bazen güreşerek bazen de âşık atışması yaparak birbirlerini yenmeye çalışırlar. İncelediğimiz hikâyelerde kahramanın rakibi yenmesi kaçınılmaz bir sonudur. Yenilen rakip genellikle kızın yanında olan cariyesini zevceliğe alır.

Çoban Süleyman (**ÇSPSH**) rakibi Kahraman Bey'i saziyla yenmiş hatta Kahraman Bey'in babası Süleyman'ı evlat sayıp Perişan ile düğünlerini yapmıştır. Kahraman Bey'de Perişan'ın cariyesi Telli ile evlenmiştir.

Hikâyelerin genelinde, kahraman sevdiği kızı istedikten sonra rakip unsuru ortaya çıkmıştır. Bu da kızını kahramana vermeyen babasının, kızı başkasına nişanlamasıyla olur. Uzakelli Garip Şah, (**UGŞH**) Güzel Sultan'a aşık olduğunda ise kız zaten nişanlıdır ve Garip Şah kızın kapısına geldiğinde Güzel Sultan'ın düğünü yapılmaktadır.

İki kardeşin aynı kızı severek birbirlerine rakip olmalarına iki hikâyede rastlanılmıştır. Muzaffer ve Zafer kardeşlerin ikisi de (**ZBMH**) vezirin kızı Sümbül'e aşık olurlar; ancak hikâyenin asıl kahramanı Zafer Bey, babası tarafından memleketlerinden uzaklaştırılır. Muzaffer Sümbül ile evlendirilir; Zafer Bey ise başka bir kıza aşık olur. Bir başka hikâyede Osman ve kardeşi Kahraman Bey de (**HFH**) amca kızları olan Hasret'e aşık olurlar. Aslında Osman Bey ile beşik kertmesi yapılan Sümbül Hanım iki kardeşi de istememektedir. Kardeşinin de Sümbül'ü sevdiğini öğrenen Osman, Kahraman'ı öldürerek hapse girer burada da intihar eder. Bu hikâyede rakip olan iki kardeş de sevdikleri kıza kavuşamamıştır.

Sevdiği kızı bırakıp gurbete çıkan kahramanın ardından kızın başkasına verildiği durumlar yaşanmıştır. Âşık Garib (**HAGBK**), sevdiğine incinip yedi yıl mühlet ister ve gurbete çıkar. O gittikten sonra kızın babası ölür ve kızı bir padişahın oğluna sözlerler.

İkisinin düğünü olurken yetişen Âşık Garib, türkü söyleyerek rakibini etkiler ve rakip, ikisini ayırmamak için düğünden vazgeçer.

Sevdiği kızla nişanlanan kahraman, nişandan sonra ortaya çıkan rakiple mücadele etmek durumunda kalabilmektedir. Bedri Sinan Bey (**BSMH**), Mahperi ile nişanlanır ancak bunu duyan haramibaşı Kanlı Kasım kızın babasına savaş açar. Bedri Sinan, Mahperi'nin babası Maksut Bey ve askerleri Kanlı Kasım'la savaşır ve galip gelirler. Ancak Kanlı Kasım'la mücadele burada bitmez. Mahperi'nin ağabeyi Bekir'in ölümünü fırsat bilen Kasım, Mahperi'yi kaçıtır. Bedri Sinan, Kanlı Kasım'ın izine düşer ve senelerce il il gezerek sonunda Mahperi'yi bulur. Burada rakip unsurunun tüm hikâyenin kurgusunu etkilediği, mücadele ve engel epizotlarının başlangıcını oluşturduğu görülmektedir. Halk hikâyelerinde rakip motifi bazen hikâyede önemli bir varlığa sahip değilken bazen de, bu hikâyede olduğu gibi, hikâyenin neredeyse tamamını kapsayacak kadar etkili bir unsurdur.

(**LMH**)'da, Mecnun Leyla'ya aşık olmadan önce, Leyla'nın amcaoğlunun da Leyla'ya aşık olduğu yer almaktadır. Bu hikâyede, başka hiçbir hikâyede rastlamadığımız bir imtihan çeşidiyle karşılaştık. Leyla, amcasının oğlu ile Mecnun'u aynı anda imtihan ederek ikisinin de kendisiyle evlenmek için ya kollarını ya ayaklarını kesmelerini ister. Amcasının oğlu bu şartı kabul ederken, Mecnun Allah'ın verdiği vücuduna zarar getiremeyeceğini söyler. Leyla bu cevabı beğenir ve amcasının oğlu da herhangi bir zorluk çıkarmadan aralarından çekilir.

Sevdiği kıza kavuşmak için rakiple güreş tutan Seyyad Bey (**SBGKH**), aslında Taştan Pehlivan'ın karşısında çok güçsüzdür. Güreşe çıkacağı günün gecesinde zindanda nuranî bir dervişin verdiği kudret suyunu içer. Güreş meydanına çıktığında rakibini yener.

1.5. Engelleyici Unsurlar

Engelleyici unsurlar kızın annesi, oğlanın kötü analığı, arabozuculuk yapan cazı nene ya da kahramana ihanet eden yakın arkadaşı olarak karşımıza çıkmıştır. Her hikâyede bulunmasa bile çoğunda bu engelleyici tiplere rastlanır. Bunlardan başka haramiler,

dev, ejderha, geçit vermeyen dağ, denizde fırtınaya yakalanma gibi durumlar da vuslatı geciktirdiği için engelleyici unsurlar arasında sayılabilir.

Süleyman'a aşık olan Perişan'ın (**ÇSPSH**), sevdiğine kavuşmasındaki en büyük engel annesidir. Süleyman çoban olduğu için kızını ona layık görmeyen kadın, Perişan'ı bir beyin oğluna sözler. Yine kızını sevdiğine vermek istemeyen anne tipi (**AKH**)'de de görülür. Arzu'nun annesi, kızının halasının oğlu Kamber'i sevdiğini öğrenince Kamber'i evden uzaklaştırır Arzu'yu da zengin bir bey oğluna nişanlar.

Hikâyelerde bazen ihanet eden arkadaş tipine rastlanır. Bu ihanet kimi zaman kıskançlıktan kimi zaman da kahramanın sevdiğini elinden almak amacıyla yapılır. Hüseyin (**HSH**) gurbetteyken yakın arkadaşıyla arası bozulur bunun üzerine arkadaşı Hüseyin'in ailesine mektup yazarak oğullarının öldüğünü söyler. Bu haberi alan Hüseyin'in babası, yedi yıldır eşini bekleyen Senem'i bir arkadaşının oğluna gelin eder.

İhanet eden arkadaş tipine bir örnek de Kara'dır. (**NTH**) İlk başta Necip'e yardım eden Kara, Necip askere gittikten sonra eşini elde etmek ister. Yine aynı hikâyede diğer engelleyici unsur da Telli'nin babası Karaca Bey'dir; kızını Necip'e vermek istemeyen Karaca Bey, çok sonra pişman olarak iki gencin arasından çekilir.

Kahraman, fakir bir ailenin çocuğu iken sevdiğı kız bir padişah ya da bey kızıysa, ailesinin fakir birine kız vermek istememesi durumu görülmüştür. Bu durumlarda da kahraman, kızın babası tarafından zindana atılır. Pervane (**PH**), Gül Sultan'ın babası olan padişahın karşısına çıkmış ve kızına talip olmuşsa da padişah, Pervane'yi zindana attırılmıştır.

Atına binip sevdiğini aramaya giden kahraman bazen de geçit vermeyen bir ormanla ya da bir nehirle karşılaşır. Bu durumda ya atı yol bulup kahramanı oradan çıkarır ya da Pervane'nin de yaşadığı gibi (**PH**), bir hayvan kahramana yol gösterir. Pervane, geçilmesi mümkün olmayan bir ormanla karşılaştığında bir ceylan gelir ve onu bu ormandan çıkarır.

Harami motifine hikâyelerde sıkça rastlanmıştır **(PH)**, **(KHH)**, **(KŞH)**, **(İHTKH)**, **(LŞH)**, **(KHH)**, **(MPHH)**, **(BSMH)**. Bu motifin özelliği ilk başta engelleyici unsur iken sonrasında kahramanın en büyük destekleyicisi olmasıdır. Kahraman, yolunu kesen kırk harami ve haramibaşını yendikten sonra haramilerin dostluğunu kazanır ve başı sıkıştığında haramiler mutlaka yardımına gelir.

Kötü analık tipi kahramanın hem çocukluğunda hem aşık oluşunda hem de evliliğinden sonra engelleyici unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Annesi ölen kahramanın babası, başka biriyle evlenir ve gelen analık çocuğu istemez, bu sebeple kahraman ya bir akrabasının yanına sığınır ya da gurbete çalışmaya gider. Garip Şah **(UGŞH)**, kendisini istemeyen analıktan kurtulmak için dayısının yanına yerleşir. Çeşitli zorluklardan sonra sevdiği kızı alıp baba evine döndüğünde de yine analığın kötülüklerine maruz kalır. Analık Hilal Hanım, sihir ve büyü yaptırarak Garip Şah ve hanımını öldürmeyi amaçlar. Burada da yine Hz. Hızır'ın yardımıyla kötü analıktan kurtulurlar.

Sevdiği kızın dev tarafından kaçırıldığını öğrenen kahraman, hem sevdiğini almak için devı yenmek zorundadır hem de aynı zamanda kızın babasına karşı bu imtihanı kazanmak durumundadır. Kızın babası, devin elinden kızını kurtaran kişiyle kızını evlendireceğini söyler ve kahraman bu mücadeleye girer. Kirman Şah **(KŞH)**, Mahperi'nin dev tarafından kaçırıldığını tellallardan öğrenir ve Mahperi'yi devin kalesinden kurtarır.

Bağdat Hanım ile nişanlanan Hafız'ı **(BHHH)** etkisiz duruma getirmek ve Bağdat'ı elde etmek isteyen Deli Osman, cazı neneyi işe sokar. Cazı nene Bağdat'a iyilik gösterip yaklaşır ve iki nişanlının kavuşmasını engeller. Cazı nene ya da cazı karı, hikâyelerde sıkça karşılaşılan arabozucu tiptir.

Akraba çocuklarının birbirini sevdiği hikâyelerde en büyük engelleyici kızın babası ya da annesidir. Bunlar ya oğlanın fakir olmasından dolayı ya da kızlarına yan gözle bakıldığı düşüncesiyle iki gencin kavuşmasına karşı çıkarlar. Züleyha'nın babası **(AKABH)**, kızını Küçük Ali Bey'e vermez ve Ali Bey'i de hapse attırır.

Keloğlan tipi hikâyelerde hem kahramanın yakın arkadaşı hem de düşmanı olarak karşımıza çıkmıştır. Bazı hikâyelerde ise kahramanın yakın arkadaşı olan Keloğlan daha sonra kıskançlık sebebiyle kahramanın sevgilisine kavuşmasını engellemeye çalışır. Lâtif Şah (**LŞH**), Mihriban Sultan'a kavuşmak için türlü zorluklardan geçerken yakın arkadaşı olan Keloğlan onu kıskanır ve Mihriban Sultan ile Lâtif Şah'ın buluştuklarını kızın babasına söyler.

Hikâyelerde kimi zaman da verilen sözlerin tutulmadığı görülür. Çocukken beşik kertmesi yapılan iki çocuk büyüüp evlenmek istediklerinde verilen sözün terk edildiği olur. Asuman, Zeycan ile (**AZH**) beşik kertmesi olduğunu öğrenir ve evlenmek ister. Asuman'ın babası, Zeycan'ı babasından ister ve geçmişte verdikleri sözü hatırlatır. Ancak kızın annesi bu sözü bozar ve Asuman ile ailesini oradan sürgün eder. Yine çocukken beşik kertmesi yapılan Kahraman ve Elmas (**KEH**), büyüüp evlenmek istediklerinde Elmas'ın babası sözünü tutmaz ve kızını vermekten vazgeçer. Zühre'nin babasının verdiği sözden caymasının sebebi ise (**TZH**), Tahir ile Zühre'nin mektepteyken aşklarını belli etmeleri ve Zühre'nin babasına laf getirmeleridir. Ethem Şah, mektep hocası Alaaddin Hoca'nın kızı hakkında iyi şeyler söylememesi üzerine sinirlenir ve Tahir'in namussuzluk ettiğini düşünerek kızını vermemeye yemin eder.

Sihir ve büyü, iki aşığın kavuşmasını engellemek ya da kavuştuktan sonra onları ayırmak amacıyla sıkça başvurulan bir yöntemdir. Büyüyü yapan genellikle rakip unsur tarafından görevlendirilen Cazı karıdır. Mahmut, Mahbup'u memleketine getirip evlendikten sonra (**YMH**), cazı karı bunları ayırmak için kıza büyü yapar ve Mahbup büyüünün etkisiyle aklını kaybederek Mahmut'u terk edip babasının evine gitmek üzere yola düşer.

Gurbete giden kahramanın, eşini yakın arkadaşına ya da bir büyüğüne emanet etmesi durumuna hikâyelerde rastlanmıştır. Bu kişiler bazen emanete iyi bakmış bazen de emanete sahip olmaya çalışmışlardır. Diligam Yahya Bey ise (**DYBYHH**), para kazanmak için gurbete giderken Yemen Hanım'ı kırk senelik çalışanları olan neneye emanet eder. Hikâyenin engelleyici unsuru da burada ortaya çıkar. Yahya Bey gittikten sonra Yemen Hanım'ın yedi erkek kardeşi kız kardeşlerini zorla evlerine götürürler. Nene, bu duruma karşı çıkmışsa da engel olamamıştır. Yahya Bey memleketine

döndüğünde de yedi kardeş, iki aşığın kavuşmasını engellemeye çalışır ancak sonunda rıza gösterir ve aradan çekilirler.

1.6. Mücadeleler ve İmtihanlar

Hikâyelerin en uzun kısmını kahramanın verdiği mücadeleler oluşturur. Kahraman bazen çocukluktan ailesini yitirerek ya da bir doğal afete maruz kalarak mücadelesine başlar, çalışmak için gurbete çıkar; bazen de aşık olup sevdiğini aramak için yola çıkan kahramanın başına türlü olaylar gelir. Sevdiği kızın babasına karşı verdiği mücadele, rakibe karşı verdiği mücadele, para kazanmak için verdiği mücadele bunların başında yer alır.

Çoban Süleyman'ın (**ÇSPSH**) mücadelesi aşıklığından önce başlar, kimsesiz kalan kahramanımız para kazanmak için gurbete çıkar. Burada aşık olup bulunduğu yerden ayrılan Süleyman yol iz bilmediği için çeşitli sıkıntılar çeker ve sevdiğinin başkasına verileceğini duyunca geri döner. Yakalanıp çarımha gerilen Süleyman son anda söylediği türkülerle rakibi vazgeçirip canını bağışlatır.

Sevdiği kızın alana kadar amcası Karaca Bey'e karşı mücadele veren ve bu sırada iki amca oğlunu öldüren Necip'in (**NTH**) mücadelesi, sevdiğini aldıktan sonra da devam eder. Yedi seneliğine askere giden Necip silaya döndüğünde eşini başkasıyla evlenmiş olarak bulur ve ölümcül hastalığa tutulur. Artık öleceği vakit Telli'ye kavuşunca birden iyileşir ve ikinci kez düğünleri yapılır.

Hikâyelerde çeşitli mücadelelerin yanı sıra bazen de imtihan motifi görülür. Bu kahramanın aşkını sınamak için verilen zor bir görevdir. Gülizar'ın babası (**RBH**), kızını Mirza Han'a vermek için oğlanın Bayburt'a gidip İrşadî Baba'nın türbesinden toprak getirmesini şart koşmuştur.

Sevdiğini aramak için yola çıkan kahramanın karşısına haramiler, geçit vermeyen dağlar, akarsular çıkabildiği gibi bazen de kahraman olağanüstü bir varlıkla mücadele etmek zorunda kalır. Lâtif Şah'ın (**LŞH**) karşısına da ejderha çıkmıştır. Lâtif Şah o

kadar kuvvetlidir ki ejderha onu yakalasa da alıp götürememiş ve sonunda Lâtif Şah kılıcıyla ejderhayı ikiye bölmüştür.

İlk görüşte Güllü Hanım'a aşık olan Seyyad Bey (**SBGKH**), kızın babası tarafından zindana atılır ve bir imtihana tabi tutulur. Kızın babası ancak güreşte karşısına çıkacak pehlivanı yenmesi koşuluyla kızını vereceğini söyler. Seyyad Bey, güreşe çıkacağı gece rüyasında derviş elinden kudret suyu içer. Pehlivanı yenen Seyyad Bey, hem imtihanı kazanmış hem de sevdiğine kavuşmuş olur.

Halk hikâyelerinde aşk karşılıklı olsa da sevdiğine kavuşma yolunda çeşitli mücadelelere giren hep erkek kahramanlar olmuştur. Sevdiğiyile evlenebilmek için kimi zaman gurbete para kazanmaya gider, kimi zaman devlerle ejderhalar ile savaşır, en güçlü pehlivanlarla güreşmek durumunda kalır. Kadın kahraman ise genelde sarayında yaşar ve sevgilisinin gelmesini bekler. Bu durumun tersi bir örnek olan Üreyzenise Hanım (**KHH**), sevgilisi Hüseyin'i görmek için Hüseyin'in çalıştığı dükkanın altına tünel kazar. Her gece sarayından bu tünele girer ve dükkanın altında sevgiliye buluşur.

Kahramanın sevgilisine kavuşmak için kızın babası tarafından çeşitli imtihanlara sokulduğunu söylemiştik. Bu imtihanlar bazen de maddî istekler olarak görülür. Mustafa Bey, kızı Elmas'ı Kahraman'a vermek için (**KEH**), Kahraman'ın bir konak ve bir çeşme yaptırmasını şart koşar. Bunun üzerine Kahraman gerekli parayı temin edebilmek için yedi yıl gurbette çalışır. Kızın babası tarafından imtihan edilen Muhammed'in (**MPHH**) imtihanı ise, yedi yıl kızın babasının yanında kölelik yapmak bu sırada da ailesi ile görüşmemektir. Muhammed, bu imtihanı başarıyla geçer ve ondan sonra sevdiğine kavuşur.

Halk hikâyelerinde mücadele ve imtihanlar iç içe girmiş kompleks motifler olarak görülür. Mücadeleler birkaç epizottan meydana gelebilmekte hatta hikâyenin önemli bir kısmını kapsayabilmektedir. Tahir (**TZH**), Zühre'ye kavuşmak için büyük mücadelelere girmiş, gurbette gezmediği yer kalmamış, sevdiğiyile evlenme çabasıdayken anne ve babasını kaybetmiş, çeşitli yerlere sürülmüştür. Hikâye uzunluk olarak en uzun hikâyelerden biridir. Kızını Tahir'e vermeyen Ethem Şah, önce oyun kurarak Tahir'in anne ve babasının boynunu vurdurur sonra da Tahir'i dağ başında

ölüme terk eder. Bundan sonra Tahir'in mücadelesi başlar. Tahir hem hayatta kalabilmek için hem de Zühre'ye kavuşabilmek için mücadele eder. Dağlardan bir yol bularak İspanya Kralı'nın yanına geldikten sonra Kralın yardımıyla sıkıntıdan kurtulur. Ancak daha sonra Zühre'nin yanına gelen Tahir burada da yakalandıktan sonra tekrar gurbete çıkmak zorunda kalır. Daha doğru bir ifadeyle saklanmak amacıyla girdiği sandık Tahir'i Mısır'a kadar götürür.¹⁸ Mısır padişahının kızının, Tahir'i bulması ve ona aşık olması ancak Tahir'in önce Zühre ile evlenmeyi şart koşması üzerine; Mısır padişahı Tahir'i Zühre'ye kavuşturur sonra da kendi kızıyla evlendirir.

Halk hikâyelerinde kadın kahramanların da güreş yaptıklarını, iyi at bindiklerini de yukarıda örnekleri ile vermiştik. Bey ya da padişahın kızıyla evlenmenin şartı olarak kızla güreşme imtihanı (**BBH**)'de karşımıza çıkar. Bal Böğrek, Akgavak kızı ile evlenmek için üç imtihana sokulur. Birinci imtihanda Akgavak kızı ile güreş yapan kahraman, kızı yenerek ikinci imtihana çekilir. Bunda da atına kırk arşın boyunda kırk arşın derinliğindeki hendeği atlatması söylenir. Bal Böğrek bu sınavı geçtikten sonra ok atma imtihanında da başarılı olur ve kızla evlenmeye hak kazanır.

1.7. Vuslat

Hikâyeler genellikle iki aşğın kavuşması ve kırk gün kırk gece süren düğünlerinin yapılmasıyla sonlanır. Bazı hikâyelerde ise vuslat gerçekleşmez; kahramanlar ya kavuştukları anda ölümü tercih ederler ya da hiç kavuşamazlar.

Hüseyin (**HSH**), yedi sene sonra memleketine döndüğünde Senem gelin olmuş başkasının evine gidiyordur. Hz. Hızır'ın yardımıyla yetişen Hüseyin Senem'i geri alır ve yerine kız kardeşini gelin eder. Böylece bu hikâye de mutlu sonla biter.

Yedi sene memlekette ayrı kalma motifi, bir çok hikâyede karşımıza çıkmaktadır. Necip, yedi senelik askerlikten sonra (**NTH**) memlekete döndüğünde karısını başkası almıştır. Ancak komutanının ve arkadaşlarının yardımıyla Necip tekrar eşine kavuşur, vuslata ererler.

---

¹⁸ Sandığa koyarak denize atma motifi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Şimşek 1997)

İmtihan edilen kahraman, hikâyelerin hemen hepsinde bu imtihanı başarıyla geçer ve sevdiğine kavuşur. İrşadî Baba'nın türbesinden toprak getirme şartını yerine getiren Mirza Han (**RBH**), Gülizar'la evlenebilmiştir.

Hikâyelerin hiçbirinde tek taraflı aşk söz konusu değildir. Bu yüzden kahraman zindana da atılsa ya da bir imtihana da tabi tutulsa, sevdiği kız mutlaka ona yardım eder ve sonunda ailelerin rızasının olmasıyla veya kaçarak kavuşurlar (**PH**).

Sonuç epizodu, incelediğimiz hikâyelerde genellikle ayrıntılı şekilde anlatılırken bazen de sadece iki sevgilinin kavuştuğu söylenilerek bitirilir. Şeyh Senan (**SSH**), tam darağacına çekileceği sırada birden bire iki sevgilinin kavuşup ülkelerine döndükleri söylenerek hikâyeye bitirilmiştir.

Sevdiğine kavuşup mutlu olma ya da aynı anda ölümü tercih etme durumları hikâyelerde karşımıza çıkmaktadır. Ancak İrfanî Hoca'nın (**İHTKH**) yaşadığı durum başka hiçbir hikâyede görülmemiştir. Melek Hanım'ın peşine düşen İrfanî, yolda gördüğü başka bir kız Melek Hanım sanarak kaçıtır, hatta kızla evlendikten sonra onun Melek Hanım olmadığını anlar. Hikâyenin sonunda bu kızla evlenip bir köye yerleşen İrfanî'nin, Türkmen kızı Melek Hanım'ı hiç unutmayarak yaşadığı ve ruhunu teslim ettiği söylenmiştir.

Sonu iyi bitmeyen hikâyelerden biri de (**BHHH**)'dir. Burada suda kaybolma motifiyle vuslata erememe söz konusudur. Bağdat'ın yanına gitmek için gölde yüzmeye başlayan Hafız, Bağdat'ın yaktığı çerağın arabozucu unsur tarafından söndürülmesiyle sularda kaybolur. Hikâyeyi anlatan âşık Hafız'ın bedeninin daha sonra kayalıklarda bulunduğunu aktarmıştır.

Aşıklar kavuştuklarında genelde kırk gün kırk gece süren bir düğün yaparak evlenirler. Bu düğünün her gecesini başka bir âşığın gelip saz çaldığı da hikâyelerde yer alan bir unsurdur (**ABCHH**), (**PH**), (**KHH**), (**KŞH**), (**HAGBK**), (**SBGKH**), (**EHSHH**), (**CBİSH**), (**BBH**). Bundan başka yedi kat davul çaldırarak evlenme motifi de görülmektedir (**İHTKH**).

Hikâyelerde aynı anda ölüme giden kahramanlara rastlıyoruz. Kamber'e kavuşamayan ve başka birine gelin olarak giden Arzu (**AKH**), Fırat Nehri'ni geçtikten sonra Kamber'i görmüş ve iki genç birbirlerine kavuşma arzusuyla aynı anda nehre atlamıştır ve ikisi de bu sulara kaybolup gitmiştir. Hikâyeyi anlatan âşık, iki gencin suya atladıkları anda yeşil ve al bir dumanın suyun üstünde birbirine karıştığını rivâyet eder.

Kavuşamayan aşıkların aynı anda ölümü tercih etmelerinden başka tek taraflı ölüm epizodu da bir hikâyede yer almıştır. Yasemen Hanım (**GTH**), gelin olup sevdiğinin köyüne giderken yolda önlerini Yedi Deli Kardeşler keser. Yasemen Hanım bunların elinden kurtulamayacağını anlayınca dua edip Allah'tan taş olmayı ister ve orada taş kesilir. Hikâyeyi nakleden âşık, Kars yöresinde bulunan geline benzeyen kayanın aslında Yasemen Hanım'ın taş kesilmesiyle oluştuğunu söylemiştir.

Vuslata ermek için imtihan edilen kahramanlar, hikâyelerin büyük çoğunluğunda görülmektedir. Bu imtihan bazen de kahramanı bir başka saz âşığı ile atıştırarak söz ustalığını ölçmekle yapılmıştır. Asuman (**AZH**), gurbete çıktıktan sonra tekrar köyüne döndüğü sırada Zeycan'ın babası tarafından bir âşıkla imtihan edilmek üzere meydana çıkarılır. Ancak burada durum biraz farklıdır çünkü Asuman'ın atışacağı âşık sevgilisi Zeycan'dır. Asuman âşıklıkta Zeycan'ı yener ve hem cellatların elinden kurtulur hem de Zeycan ile kavuşurlar.

İki âşığın kavuşamadığı hikâyelerinde dinleyici bu duruma çok üzülür. Hikâyeci âşık da iki kahramanın cennette birbirlerine kavuşacaklarını, gerçek vuslatın orada olacağını anlatır. Mecnun, Leyla'yı ararken Allah aşkına erişmiş sonra da canını teslim etmiştir. Hikâyeci burada, iki âşığın cennette kavuştuklarını ve kırk gün kırk gece düğünlerinin yapıldığını söylemiştir.

SONUÇ

Halk edebiyatının tüm ürünleri bugüne kadar yayıldığı her coğrafyada farklı insanlardan, farklı kültürlerden ve farklı yaşamışlıklardan etkilenecek gelişmiştir. Halk edebiyatının en önemli türlerinden olan halk hikâyeleri de Türk kültürünün önemli öğelerindedir. Sözlü kültürün önemli bir parçası olan halk hikâyelerinin özünü millî gelenek, örf, inançlar ve âdetler oluşturur. Hikâyelere baktığımızda kimi olağanüstülükler bulunsa da genel olarak günlük hayatın anlatıldığını ve bunun insanımızın duyguları ile dile getirildiğini görürüz. Bize ait ortak değerler, özellikle sözlü kültürde yer almış ve anlatmaya dayalı ürünlere de yansımıştır.

Halk hikâyelerinin toplumda hoşça vakit geçirmek amacıyla anlatıldığı söylenile gelen bir durumdur. Ancak halk hikâyeleri sadece hoş vakit geçirmeyi sağlayan ürünler değildir; onlar içlerinde millî unsurlar taşıyan, çeşitli mesajlar içeren, insanlarda birlik beraberlik gibi duyguları kuvvetlendiren eserlerdir (Alptekin 2010: 5). Hikâyenin icra ortamına toplanan dinleyiciler, hikâye anlatılırken adeta kahramanla birlikteymiş, olayları birlikte yaşıyormuş hissine kapılır. Hikâyeleri dinlerken kıssadan hisse çıkaran dinleyici, sabırla mücadele edilirse istenilen şeye ulaşılacağını öğrenir. Hikâyelerde genel olarak iyiler kazanır ve kötüler cezalandırılır; bunu dinleyen insanlarda bir algı, bir şuur oluşur.

Halk hikayeciliği, geçmişî İslamiyet öncesi döneme dayanan bir gelenektir. Ancak geleneğin bugünkü durumuna bakıldığında eskisi kadar ilgi görmediğini anlıyoruz. Âşıklık geleneğinin en büyük temsilcilerini çıkaran Kars, Erzurum, Sivas ve Adana illerinde yaşayan âşıkların bir çoğu hayatını kaybetmiş, yaşayanlar ise çok yaşlanmış ve âşıklığı da bırakmış durumdadır.¹⁹ Değişen sosyal şartlar köylerden kentlere göçü hızlandırmış, âşıklar da büyük şehirlerde sanatlarını icra edemez olmuşlardır. Köyünde kalan âşıklar ise kahvehanelerin kapatılmasıyla ve dinleyicilerin azalmasıyla, bildikleri bir çok hikâyeyi; hatta irticalen söyleme yeteneklerini de kısmen kaybetmişlerdir (Yılmaz 2011a: xxiii).

---

¹⁹ Âşıklık geleneğinde devam eden ve kaybolan unsurlar için bkz. (Özarlan 2001: 351-357)

Bugüne kadar araştırmacılar hikâye derlemesi yapmaya önem vermişse de, bu derlemeler doğal icra ortamında olmadığı için geleneğin yapısı tam olarak ortaya koyulamamıştır. Bununla birlikte sözlü olarak yaşayan unsurlar, geleneğin kendi bünyesindeki değişim sebebiyle yapı, içerik ve işlev açısından da değişime uğramıştır. Eski dönemde yazıya aktarılan hikâyeler geleneksel yapılarını korurken, sadece sözlü olarak aktarılan hikâyelerin kimi tamamen unutulmuş kiminin de özellikle nazım bölümleri kaybolmuştur.²⁰

Yapı ve icrasına bakıldığında diğer sözel türlerden farklılık gösterdiği gibi ve aynı zamanda diğer türleri içinde barındıran halk hikâyeleri; iç içe geçmiş birçok motif ve epizot halkasından oluşmaktadır. Motifler, bir çok hikâyede yer alması sebebiyle aynı motifin farklı hikâyelerde nasıl kurgulandığı ya da varyant <eş metin> metinlerde motiflerin nasıl değişikliğe uğradığı konusu araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Bugüne kadar yapılan çeşitli akademik çalışmalarda, halk hikâyelerinde kadın, imtihan, zindan, sayı ve renk motifleri araştırılmıştır. Ancak aşk motifi tüm yönleriyle ele alınmamıştır. Çalışmamız, bu eksikliği gidermek adına bir adım mahiyetindedir.

Bu çalışmada âşıklardan derlenmiş yüzün üzerinde hikâye incelenmiş; bunlardan konumuz için en fazla malzeme çıkarabildiğimiz otuz dört tanesi dahil edilmiştir. Ele alınan hikâyelerin önce epizot yapıları ortaya koyulmuş daha sonra hikâyede tespit edilen tüm motifler hikâyedeki sıralarıyla verilmiştir. Çalışmamızın esas amacı olan aşk motifi incelemesine geçmeden önce Türk edebiyatında ve halk edebiyatında aşk temasının nasıl işlendiğine değinilmiştir.

Çalışmamızın asıl konusu olan “Halk Hikâyelerinde Aşk Motifi” ayrıntılı şekilde ele alınmış; aşkın doğuşundan itibaren engeller, yardımcıları, imtihanlar, mücadeleler ve kavuşma unsurları ayrı başlıklarda gösterilmiştir. Çalışmada izlediğimiz yöntem ve ulaştığımız sonuçlar aşağıda belirtilmiştir:

---

²⁰ Hikâyecilik geleneğini canlı tutmak için önerilerini İsmet Çetin, makalesinde anlatmıştır. (Çetin 1991: 59)

1. Toplamda otuz dört tane (34) hikâye incelenmiştir. Bunlardan yirmisi (20) Kars [(ÇSPSH), (NTH), (RBH), (PH), (AHPHH), (DYBYH), (ŞSH), (UGŞH), (KHH), (KŞH), (İHTKH), (BHHH), (ABCHH), (HFH), (SBGKH), (GTH), (EHS HH), (CBİSH), (KUHH), (MPHH)]; sekizi (8) Erzurum [(HSH), (ZBMH), (AKABH), (AKH), (KEH), (CŞH), (BSMH), (LMH)]; beşi (5) Sivas [(LŞH), (HAGBK), (AZH), (YMH), (TZH)]; biri de (1) Adana [(BBH)] yöresine aittir.

2. Bu otuz dört hikâye, on altı farklı hikâyeci âşıktan derlenen hikâyelerden oluşmaktadır:

Âşık Şeref Taşlova (Kars): (KHH), (KŞH), (İHTKH), (BHHH), (SBGKH), (GTH), (EHS HH), (CBİSH).

Âşık Mevlüt İhsani (Erzurum): (ZBMH), (AKABH), (AKH), (BSMH).

Âşık Sabri Yokuş (Kars): (ÇSPSH), (NTH), (PH), (HFH).

Âşık Ali Rıza Ezgi (Kars): (AHPHH), (DYBYHH), (ŞSH).

Âşık Berdarî (Sivas): (AZH), (YMH).

Âşık Veysel Karanî Yıldız (Erzurum): (HSH).

Âşık Mahmut Karataş (Kars): (RBH).

Âşık Bayram Denizoğlu (Kars): (UGŞH).

Âşık Aladdin Zamanoğlu (Kars): (ABCHH).

Âşık Ahmet Bozkurt (Sivas): (LŞH).

Aliyar Yürük (Kars): (KUHH).

Âşık Meramî (Erzurum): (KEH).

Mevlüt Güney (Kars): (MPHH).

Âşık Gafilî (Sivas): (TZH).

Âşık Mustafa Köse (Adana): (BBH).

Behçet Mahir (Erzurum): (LMH).

İki hikâyenin kimden derlendiği kaynaklarda gösterilmemiş; sadece yöreleri hakkında bilgi verilmiştir. (HAGBK) Sivas, (CŞH) Erzurum yöresinden derlenen hikâyelerdir.

3. Otuz dört hikâyenin on bir (11) tanesinde ilk görüşte aşk motifine rastlanmıştır: (ÇSPSH), (RBH), (AHPHH), (ZBMH), (ABCHH), (HFH), (SBGKH), (GTH),

(EHSHH), (KUHH), (CŞH). Halk hikâyelerinde ilk görüşte aşık olmanın yeri genellikle bir çeşme başıdır. Ava çıkan kahraman bir çeşme başında dinlenirken güzel bir kız görür ve orada birbirlerine aşık olurlar. Bazen de çeşme başı olması bile yine bir yayla ya da dağda kaya dibinde, ağaç altında ilk görüşte aşk gerçekleşir. İlk görüşte aşık olma motifine rastladığımız on bir (11) hikâyenin dördünde (4) ilk karşılaşma çeşme başında **(RBH), (SBGKH), (GTH), (EHSHH)**; ikisinde (2) koyun sağarken **(ÇSPSH), (HFH)**; ikisinde (2) kahramanın çalıştığı dükkanda **(ZBMH), (KUHH)**; birinde (1) ağaç dibinde **(AHPHH)**; birinde de (1) kaya dibinde **(ABCCHH)** olmuştur. Birinde (1) ise ilk karşılaşma yasaklı kapının açılmasıyla olur **(CŞH)**. Bu hikâye Binbir Gece Masalları kaynaklı bir hikâye olduğu için aşkın doğuşu da yaşandığı yer de hatta aşık olunan unsur da olağanüstülük taşımaktadır. Diğer halk hikâyelerinde olduğu gibi gerçek dünyada gerçekleşmemiştir.

4. Onunda (10) bade içerek âşık olma vardır: **(PH), (SSH), (UGŞH), (KHH), (KŞH), (İHTKH), (BHHH), (CBTSH), (BSMH), (LMH)**. Bade içerek âşık olma motifi rüya motifinin içinde yer almaktadır. Rüyasında Hz. Hızır, ak sakallı pir ya da yediler, kırklar elinden bade içen âşık, artık çocukluktan çıkar ve evlenmek arzusuyla sevdiği kızın peşine düşer. Bu rüyayı gördükten sonra günlerce baygın yatan kahraman çeşitli hekimlerin derdini anlaması üzerine deli olmuş sanılır. Kahraman başında saz çalındığında uyanır ve o da artık saz çalabilen bir badeli âşıktır. Böylece hem rüyasında gördüğü kıza aşık olmuş hem de saz âşığı olmuştur.

5. Beraber büyüyen çocukların birbirlerine aşık olması iki (2) hikâyede karşımıza çıkmıştır: **(NTH), (AKH)**. İki hikâyede de çocukların birbirlerini kardeş sanmaları söz konusu değildir.

6. Beddua sonucu âşık olma yalnız bir (1) hikâyede görülmüştür: **(AKABH)**.

7. Güreştiği kızı yenerek, onunla evlenmeyi hak etme durumu iki (2) hikâyede yer almıştır: **(YMH), (BBH)**.

8. Giyaben aşık olma iki (2) hikâyede karşılaşılan bir durumdur: **(LŞH), (HAGBK)**. İki hikâyede de ilk önce kadın kahramanın aşık olması söz konusudur. Latif Şah

Hikâyesi'nde, Latif Şah'ın yiğitliğini duyan Mihriban Sultan'ın aşkı; Hikâyet-i Âşık Garib ve Bezirgan Kızı'nda ise Âşık Garib'in saz sesini duyan Bezirgan kızının aşkı görülmüştür.

9. Beşik kertmesi motifi dört (4) hikâyede karşımıza çıkmıştır. Bu hikâyelerin hepsinde kahramanlar, beşik kertmesi olduklarını bilmeden büyürler. **(TZH)**, **(AZH)**, **(KEH)**, **(MPHH)**. Bunlardan Asuman ile Zeycan Hikâyesi'nde bade içme; Muhammed ile Peri Hanım ve Kahraman ile Elmas Hikâyeleri'nde birbirinden habersiz büyüyen çocukların ilk görüşte aşık olmaları; Tahir ile Zühre Hikâyesi'nde ise küçüklükten beri birbirini sevme motifleri yer almıştır. Beşik kertmesi motifine rastladığımız hikâyelerin ikisinde **(TZH)** ve **(AZH)**, çocukları olmayan iki aile Hz. Hızır verdiği elmayı yedikten sonra çocuk sahibi olurlar. Bu çocuklar büyüdüktan sonra Hz. Hızır çocuklara isim vermek için tekrar gelir ve bu sırada iki çocuğu beşik kertmesi yapar. Beşik kertmesi durumu görülen diğer iki hikâyede ise **(KEH)** ve **(MPHH)**, çocuklar babaları tarafından beşik kertmesi yapılmıştır.

Dört hikâyede de çocuklar beşik kertmesi yapıldıklarını bilmeden büyümüşlerdir. Bu hikâyelerde esas sorun çocuklar büyüüp evlenme çağına geldiklerinde, ailelerden birinin nişanı bozmasıyla ortaya çıkar.

10. İki (2) hikâyede ise aşkın nasıl doğduğu anlatılmamıştır: **(HSH)**, **(DYBYHH)**. Hüseyin **(HSH)** evlenme çağına geldiğinde babası oğluna uygun bir kız arayışına girmiş, sonunda Senem'i beğenerek oğluna gelin olarak almıştır. Diligam Yahya Bey **(DYBYHH)** ise erişkin olduğu zaman annesine Yemen Hanım ile evlenmek istediğini söylemiş; aşık oluşuyla ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.

11. Hikâyelerin büyük çoğunluğunda birden fazla engel unsuru görülmüştür. Sevdiği kızı bulmak için yola çıkan kahraman, yolda çeşitli engellerle karşılaştıktan sonra kızı bulur ancak burada da genelde kızın babasının ya da annesinin engeliyle karşılaşır. İncelenen hikâyelerin varyantları mukayese edildiğinde engellerin sayısında ve çeşidinde değişiklikler olduğu görülmüştür. Buradan tahmin yürütmek gerekirse, anlatıcının hikâyeyi uzatmak istediğinde yeni engeller üretmiş olabileceği söylenebilir. Hikâyelerin engel epizodu, varyantlaşma için müsait yapıdadır.

12. Otuz dört hikâyenin yirmi dokuzunda (29) mutlu son gerçekleşmiş, sevgililer birbirlerine kavuşmuştur: (ÇSPSH), (NTH), (RBH), (PH), (AHPHH), (DYBYHH), (SSH), (UGŞH), (KHH), (KŞH), (ABCHH), (HFH), (SBGKH), (EHS HH), (CBİSH), (KUHH), (MPHH), (HSH), (ZBMH), (AKABH), (KEH), (CŞH), (BSMH), (LŞH), (HAGBK), (AZH), (YMH), (TZH), (BBH).

13. Bir (1) hikâyede iki âşığın nehre atlayarak kaybolup gitmelerine (AKH); bir (1) hikâyede kendisine kötülük gelmemesi için dua ederek taş kesilen kadın kahramana (GTH); bir (1) hikâyede sevgilisini görmek için suda yüzmeye başlayan kahramanın ateşin söndürülmesiyle boğulmasına (BHHH); bir (1) hikâyede de sevgilisi bulma yolunda mücadeleler verirken kendinden de sevgilisinden de vazgeçip İlahî aşka erişen kahramana (LMH) rastlanmıştır. Bir (1) hikâyede ise sevgilisini ararken ona çok benzeyen başka bir kıızı sevgilisini sanıp onunla evlenen kahraman (İHTKH) karşımıza çıkmıştır.

14. Hikâyelerin hemen hepsinde kadın ve erkek kahramanların fiziksel tasvirleri yapılmış ve ikisinin de kusursuz güzellikte olarak anlatıldığı tespit edilmiştir. Kadın kahramanlar uzun boylu, uzun saçlı, aydan ve güneşten daha güzel, geniş omuzlu, endamı yerinde, huyu ve dili güzel olarak betimlenmiştir. Erkek kahramanlar ise Yusuf-ı Kenan güzelliğinde, ahlaklı, yardım sever, tahsilli ve yiğit olarak anlatılmıştır.

Halk hikâyelerinde aşk motifi, kahramanın aşık olması noktasından başlanarak sonuç epizotuna kadar ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Çalışmanın sonunda aşk konusu ve bu konu etrafındaki unsurlardan yola çıkılarak sonuç bölümü oluşturulmuştur. Çalışmaya başlarken amaçladığımız, halk hikâyelerinde aşk konusunu detaylandırarak hikâyelerde aşkın nasıl doğduğu, kahramanın saz çalma yeteneğine nasıl sahip olduğu, bu aşkın yaşanmasını engelleyen ve destekleyen unsurları ortaya koyma fikri gerçekleştirilmiştir. İncelediğimiz halk hikâyelerinde dört tip aşk motifiyle de karşılaşmış; hikâyelerin sonunun çoğunlukla mutlu bittiği gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- ACAR, A. (2007). *Binbir Gece Masalları*. İstanbul: Nergiz.
- ALBAYRAK, N. (1993). *Dinî Halk Hikâyelerinden Geyik, Güvercin ve Deve Hikâyeleri*. Marmara Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Doç. Dr. Mustafa Uzun. İstanbul.
- ALPTEKİN, A. B. (2005). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ.
- ALPTEKİN, A. B. (2010). Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği. *Milli Folklor*, Sayı 86, s. 5-19.
- ALPTEKİN, A. B. (2012). *Efsane ve Motifleri Üzerine*. Ankara: Akçağ.
- ALTUN, I. (2007). *Âşık Mevlüt İhsanî'nin Aşk Konulu Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, Halkbilim Dizisi.
- ARAS, E. (2000a). Settar Han Hikâyesinin İncelenmesi I. *Milli Folklor*, Sayı 47, s. 56-62.
- ARAS, E. (2000b). Settar Han Hikâyesindeki Motifler ve Formel Unsurlar II. *Milli Folklor*, Sayı 48, s. 37-42.
- ARTUN, E. (1997). Adana Âşıklık Geleneği ve Âşık Fasılları. 5. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri 1. Cilt*. s. 41-52.
- ARTUN, E. (2001). *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan.
- ARTUN, E. (2002). Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı. *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 11, s. 593-604 (Yeni baskıda s. 1120), Ankara: Yeni Türkiye.
- ARTUN, E. (2006). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*. İstanbul: Kitabevi.
- ARTUN, E. (2013). *Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri*. Adana: Karahan.
- ASLAN, E. (2001a). Doğu Anadolu ve Azerî Sahasında Halk Hikâyesi Anlatma Geleneği. *Erdem Dergisi Türk Halk Kültürü Özel Sayısı*, Sayı 37, s. 53-69.
- ASLAN, E. (2001b). Halk Hikâyelerinde İmtihan Motifi Kompleksi. *Millî Folklor*, Sayı 51, s. 5-14.
- ASLAN, E. (2007). *Çıldır Aşık Şenlik Hayatı, Şiirleri, Karşılaşmaları, Hikâyeleri*. Ankara: Maya.
- ASLAN, F. (2007). Kars Yöresi Âşıklarının Usta Çırak Geleneği Bakımından Değerlendirilmesi. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı 35, s. 41-78.

- BALKAYA, A. (2008). Kerem ile Aslı Hikâyesinde Kerem'in Sevgili Tasvirleri Üzerine bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 1/4. s 89-101.
- BARS, M. E. (2010). Kerem ile Aslı Hikâyesinde Olağanüstülük Motifleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 3 Issue 1, s. 21-30.
- BAŞGÖZ, İ. (1949). *Biyografik Türk Halk Hikâyeleri (Kahramanları, Teşekkürleri, Saz Şairlerinin Eserleri ile Münasebeti)*. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.
- BAŞGÖZ, İ. (1986a). Türk Halk Hikâyelerinde Düş Motif Zinciri. *Folklor Yazıları*. İstanbul: Adam. s. 24-38.
- BAŞGÖZ, İ. (1986b). Türk Halk Hikâyelerinde Söz Kalıpları. *Folklor Yazıları*. İstanbul: Adam. s. 29-48.
- BAŞGÖZ, İ. (1998). Türk Halk Hikâyelerinin Yapısı. *Folklor Edebiyat*, Sayı 14. s. 85-99.
- BİLGİR, K. İ. (2013). *Elif Şafak'ın Romanlarında Aşk Teması*. Kafkas Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Yrd. Doç. Dr. Meheddin İspir. Kars.
- BORATAV, P. N. (2012). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- BOZDOĞAN, M. (2013). *Türk Halk Hikâyelerinde İmtihan Motif Üzerine Bir İnceleme*. Niğde Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Doç. Dr. Nedim Bakırcı. Niğde.
- CEMİLOĞLU, M. (1997). Azerbaycan ve Anadolu Halk Hikâyelerinde Kahramanların Âşık Olması ile İlgili Motifler ve Bunların Yapısı. *TDK Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 3, s. 62-91.
- ÇETİN, İ. (1990). Türk Halk Hikâyelerinin Tarihi Gelişmesi. *Milli Folklor*, Sayı 1 (6), s. 35-36.
- ÇETİN, İ. (1991). Türk Halk Hikâyeleri Konusunda Yapılan Çalışmalar Hakkında Düşünceler. *Milli Folklor*, Sayı 12, s. 59-63.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2012). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ.
- DERMAN, S. (2009). *Mesnevilerde Şehzadelerin Resmi Görüp Aşık Olma Motifi*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ömer Demirbağ. Van.
- DOĞAN, M. N. (2004). *Divan Şiirinde Aşk*. Ankara: Doğu Batı.

- DUYMAZ, A. (1996). *Nevruz Bey Hikâyesi*. Aydın: Milli Folklor.
- DUYMAZ, A. (2001). *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- DÜZGÜN, D. (1990). Aşık Şenlik'in Latifşah Hikâyesi Üzerine Bir Deneme. *Milli Folklor*, 1 (5), s. 12-14.
- EBERHARD, W. (2002). *Güneydoğu Anadolu'dan Âşık Hikâyeleri*. (Çeviren: Müfide Kocaoğlan Van Der Hoeven). Ankara: TDK.
- EKİCİ, M. (1995). *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*. Ankara: AKM.
- EKİCİ, M. (2004). *Halk Bilgisi Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel.
- ELÇİN, Ş. (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- GÖKŞEN, C. (2011). Dede Korkut Hikâyelerindeki Ozan Tipi Bağlamında Kars Âşıklık Geleneği. *Turkish Studies*, Volume 6/4, s. 149-161.
- GÖNEL, H. (2010). Divan Şiirinde Sevgiliye Dair. *Turkish Studies*, Volume 5/3, s. 208-222.
- GÖRKEM, İ. (2000). *Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*. Ankara: Akçağ.
- GÜLTEKİN, M. (2014). Popüler Roman ve Türk Halk Hikâyeciliğinde Ortak Unsurlar. *Turkish Studies*, Volume 9/6, s. 409-417.
- GÜNAY, U. (2005). *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ.
- HANÇA, B. B. (2012). Tanım mı? Tarif mi? Halk Hikayesinin Tanımlanması Meselesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5, Issue 8, s. 693-699.
- HEZİYEVA, Ş. (2010). Tarihi Süreç İçinde Türkiye'de Âşıklık ve Âşıklık Geleneği. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, s. 81-89, İzmir.
- KAYA, D. (1993). Tahir ile Zühre Hikâyesi. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, s.169-194.
- KAYA, D. (2000). Divan Şiiri ve XIX. Yüzyıl Halk Şiirinde Güzel Tasviri. *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, s. 243-266.
- KAYA, D. (2003). Latif Şah Hikâyesi. *Dil ve Edebiyat Makaleleri*, Sayı 3. s. 1-95.
- KAYA, D. (2008). İlbeylioğlu Hikâyesinin Türk Kültürü İçindeki Yeri ve Sivas Eşmetni. *Uluslararası Gaziantep Araştırmaları*. (Sözlü Kültür, Dil Ve Edebiyat) Sempozyumunda (Gaziantep, 10-12. 04.2008) bildiri olarak sunulmuştur.

- KAYA, D. (2010). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- KEKEÇ, N. (2011). Sözlü Edebiyattan Tanzimat Romanına Giderken Anlatı, Anlatıcı ve Aşk Olgusunun Dönüşümü. *Milli Folklor*, Sayı 92, s. 27-33.
- KÖPRÜLÜ, F. (1966). *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: TTK.
- KÖPRÜLÜ, F. (2007). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Akçağ.
- KÖSE, N. (1994). Sevdiğini Yenerek Alan Genç Kız Motifi ve Türk Halk Hikayeleri. *Milli Folklor*, Sayı 23, s. 24-30.
- KÖSE, N. (2000). Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Halk Hikâyeleri. *Milli Folklor*, Sayı 45, s. 22-39.
- KÖSE, N. (y.y) Türk Halk Hikâyelerinin Tasnifi Hakkında. *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri II*, s. 97-104.
- MAZIOĞLU, H. (1983). Eski Türk Edebiyatı. *Türkler Ansiklopedisi*. Cilt 32, Ankara.
- NUTKU, Ö. (1976). *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*. Ankara: AKM.
- OĞUZ, M. Ö. (1995). *Âşık Efgan Hikâyesi (İnceleme-Metin)*. Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Doçentlik Takdim Tezi. Ankara.
- OĞUZ, M. Ö. (2008). *Halk Hikâyeleri*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Kültür Eserleri.
- ÖZARSLAN, M. (2001). *Erzurum Âşıklık Geleneği*. Ankara: Akçağ.
- ÖZARSLAN, M. (2006). *Ferhat ile Şirin Mukayeseli Bir Araştırma*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- ÖZCAN, H. (2007). Mevlana'da Aşk ve İlim. Mawlana Jalaluddin Rumi, Uluslararası Sempozyumu'nda (2007) bildiri olarak sunulmuş, *Yağmur Dil Kültür ve Edebiyat Dergisi*'nde yayınlanmıştır. Sayı 36.
- ÖZCAN, R. (2008). *Türk Romanında Aşk*. Kırıkkale Üniversitesi SBE, Doktora Tezi. Danışman: Prof. Dr. İbrahim Şahin. Kırıkkale.
- POYRAZ, Y. (2014). Fenâfillâh Mertebesinden Bekâbillâh Makamına Mevlânâ'da İlahî Aşk. *Turkish Studies*, Volume 9/9. s. 871-895.
- SAÇKESEN, A. (2003). *İzmir'de Yaşayan Âşıklardan Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma*. Ege Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Metin Ekici. İzmir.

- SAKAOĞLU, S. (1988). Bay Böyrek Hikâyesindeki Kıyafet Değişirme Motifi ile Diğer Bazı Motiflerin Anadolu Masallarında Görülmesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 129-139.
- SAKAOĞLU, S., DUYSMAZ, A. (1996). *Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- SAKAOĞLU, S. (2011). *Halk Hikâyeleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayınları.
- SEVÜK, İ. H. (1943). Edebiyat Bilgileri. İstanbul: (y.e.y)
- ŞENESEN, OKUŞLUK, R. (2009). *Adana Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği Geleneği*. Adana: Altınkoza.
- ŞENOCAK, E. (2000). *Leyla ile Mecnun Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*. Fırat Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Doç. Dr. Esmâ Şimşek. Elazığ.
- ŞİMŞEK, E. (1987). *Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*. Fırat Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Ali Berat Alptekin. Elazığ.
- ŞİMŞEK, E. (1990). Mani Şeklindeki Şiirlerle Teşekkür Eden Halk Hikâyeleri Var Mıdır?. 4. *Millî Türk Halk Edebiyatı Folklor Kongresi Tebliğ Özetleri*. Konya.
- ŞİMŞEK, E. (1997). Halk Anlatmalarında Sandığa Koyarak Denize Atma Motifi Üzerine. *Millî Folklor*, Sayı 36, s. 34-41.
- ŞİMŞEK, E. (2002). Halk Hikâyelerinde Kullanılan “Epizot” Terimi ve Türkçe Karşılığı Üzerine. *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı*: Kültür Bakanlığı Yayınları. s. 657-664.
- TAŞLIOVA, M. M. (2006). *Kars'ta Sözel Hikâyecilik ve Hikâyeler*. Hacettepe Üniversitesi SBE Doktora Tezi. Danışman: Prof. Dr. Dursun Yıldırım. Ankara.
- TAŞLIOVA, M.M. (2010). *Festival Yapısıyla International Storytelling ve Türkiye Gezici Halk Hikâyeleri*. Çorum: Lider.
- THOMPSON, S. (1975). *Motif Index of Folk Literature*. TDK Kütüphanesi'nde Fil.A/7020 yer numarasıyla kayıtlıdır.
- TÜRKMEN F. (1974). *Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Ankara: Akçağ.
- TÜRKMEN, F. (1983). *Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

- TÜRKMEN F., CEMİLOĞLU, M. (2009). *Âşık Mevlüt İhsanî'den Derlenen Halk Hikâyeleri*. Ankara: TDK.
- TÜRKMEN, F., TAŞLIOVA, M., TAN, N. (2008). *Âşık Şeref Taşlıova'dan Derlenen Halk Hikâyeleri*. Ankara: TDK.
- YILDIRIM, D. (1998). Sözlü Kültür ve Folklor Kavramları Üzerine Düşünceler. *Türk Bitiği*. Ankara: Akçağ. s. 37-42.
- YILDIRIM, S. (2012). Kazak Türklerinin Toponomik Efsaneleri. *Turkish Studies*, Volume 7/1, s. 2101-2121.
- YILMAZ, T. (2011a). *Yaşayan Âşıklık Geleneği, Âşıklardan Halk Hikâyeleri I. Kültür ve Turizm Bakanlığı 'Yaşayan Âşık Hikâyeleri Projesi'*. Ankara: Eğiten.
- YILMAZ, T. (2011b). *Yaşayan Âşıklık Geleneği, Âşıklardan Halk Hikâyeleri II. Kültür ve Turizm Bakanlığı 'Yaşayan Âşık Hikâyeleri Projesi'*. Ankara: Eğiten.

İNCELENEN HİKÂYELER

1. Çoban Süleyman ile Perişan Sultan Hikâyesi (ÇSPSH)
2. Hüseyin ile Senem Hikâyesi (HSH)
3. Necip ile Telli Hikâyesi (NTH)
4. Rıza Bey Hikâyesi (RBH)
5. Pervane Hikâyesi (PH)
6. Alihan Hükümdar ile Peri Hatun Hikâyesi (AHPHH)
7. Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım Hikâyesi (DYBYHH)
8. Şeyh Senan Hikâyesi (ŞSH)
9. Uzakelli Garip Şah Hikâyesi (UGŞH)
10. Kenan ile Hanzade Hikâyesi (KHH)
11. Kirman Şah Hikâyesi (KŞH)
12. İrfanî Hoca ile Türkmen Kızı Hikâyesi (İHTKH)
13. Bağdat Hanım ile Hafız Hikâyesi (BHHH)
14. Zafer Bey ile Mahifiruz Hikâyesi (ZBMH)
15. Amasyalı Küçük Ali Bey Hikâyesi (AKABH)
16. Abdullah Bey ile Cihan Hanım Hikâyesi (ABCCHH)
17. Hasret ile Ferhat Hikâyesi (HFH)
18. Lâtif Şah Hikâyesi (LŞH)
19. Arzu ile Kamber Hikâyesi (AKH)
20. Hikâyet-i Âşık Garib ve Bezirgan Kızı (HAGBK)
21. Seyyad Bey ile Güllü Kız Hikâyesi (SBGKH)
22. Gelin Taşı Hikâyesi (GTH)
23. Emir Han ile Sümbül Hanım Hikâyesi (EHS HH)
24. Celal Bey ile İpek Sultan Hikâyesi (CBİSH)
25. Kul Hüseyin Hikâyesi (KUHH)
26. Asuman ile Zeycan Hikâyesi (AZH)
27. Yaralı Mahmut Hikâyesi (YMH)
28. Kahraman ile Elmas Hikâyesi (KEH)
29. Muhammed ile Peri Hanım Hikâyesi (MPHH)
30. Tahir ile Zühre Hikâyesi (TZH)

31. Cihan Şah Hikâyesi (CŞH)
32. Bal Böğrek Hikâyesi (BBH)
33. Bedri Sinan ile Mahperi Hikâyesi (BSMH)
34. Leyla ile Mecnun Hikâyesi (LMH)

EK

METİNLER

Uzakelli Garip Şah Hikâyesi

Anlatan: Âşık Bayram Denizoğlu

Derleyen: Timur Yılmaz

Tarih: 17 Nisan 2009

Kaynak: Yaşayan Âşıklık Geleneği, Âşıklardan Halk Hikâyeleri I, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yaşayan Âşık Hikâyeleri Projesi. (2011).

Yürek gördüm dolu yara
Buna aklım erer sultan
Sanma seni görmeyen var
Elbet bizi görer sultan

Kul eylesin duasını
Mevla'm bilir arzusunu
Kuşun kurdun yuvasını
Yaradanım kurar sultan

Garip Şah da garip kuldur
Allah hazinesi buldur
Halini mevlaya bildir
Bir de bizi görür sultan

Garip Şah böyle der ve Ana Sultan'ın kolundan tutar, onu saçaklıktan içeriye götürür. Takdiri ilahidir yetiren, menziline yetirir. Çıktı, o gün için kahvaltı yapmadan sarayına gitti. Sarayına gidip tahtında oturunca o anda Allah'a yalvarıp yakarmaya

başladı: “Allah’ım, hanımım doğru diyor; ben orada yalan söyledim, ama hanım da doğru diyor. Kırk kırk beş yaşına geldik, çocuğumuz yok hâlâ. Ama ben de Ana Sultan’ın üzerine, mümkün değil, evlenemem. Allah’ım, sen bize bir çare yetir,” dedi.

Her mahallede, her köyde, Allah’ın kimi has kulları vardır, siz de görmüşsünüzdür, onlara biz bazen deli deriz, ama veli de olabilirler. İşte Garip Şah her gün sarayına giderken, böyle bir zatın yanından geçiyordu, o gün de o adamı gördü, ona dönüp “Allah senden razı olsun adamım.” dedi, sonra da “Bugün nasılsın?” diye sordu. Adam da Garip Şah’a, “Allah senden razı olsun Padişahım.” diye karşılık verdi.

Garip Şah saraya geldi, makamında oturdu. O arada Vezir içeri girdi, baktı ki Padişahın yüzünde bir gülümseme var:

— Padişahım sağ olsun, ne oldu, diye sordu.

— Yahu, her şey bugün tersine döndü sanki. Her gün benim adamım, bu yolda gördüğüm efsane insan bana söylerdi, bugün ben ona söyledim “Allah senden razı olsun.” diye; o da geri dönüp bana aynı şekilde karşılık verdi. Onun için güldüm. Bugün ne kadar yoksul, fakara, mazlum gelirse buraya, hepsinin rızasını, gönlünü kazan, ne isterlerse ver, sonra da sav.

— Başım üstüne, dedi Vezir.

Yarım saat sonra sanki kendi dediği muammaya kendisi düştü. Elinde bir baston, yaşlı bir adam titreyerek kapısını çaldı:

— Selâmünaleyküm, ey Garip Şah!

— Aleyküm selâm, buyurun, oturun, dedi Garip Şah.

— Hayır, ben yoldan gelmiş seferi bir adamım, çok uzaktan geldim. Ben sizi ziyarete geldim. Orası sana aittir, ben oraya oturamam. Ben yolcuym, yerimi yurdumu bilirim.

Bir köşeye oturunca, Garip Şah şöyle bir baktı ki bu adam ne bu yörenin insanıdır ne tanıdığı biridir. Dedi ki:

— Uzak yerden geldiğine göre, bizden ne arzun var, bize ne diyeceğin var?

— Sizden hiçbir arzum yoktur Padişahım. Allah’ımı bil. Dostların dar gününde gelirmiş. Sana benim bir diyeceğim var.

— Buyur, dedi Garip Şah.

— Senin hanımın bugün ağladı mı?

— Evet, ağladı, dedi.

— İşte onun ağlaması dünyayı bir araya getirdi de senin haberin yok. Şimdi sana müjde veriyorum: Ben sana bir elma vereceğim. Bugün götüreceksin, hanımınla yiyeceksin. Bir oğlunuz olacak, adını ben koyacağım.

Kesin kesin konuşuyor.

Garip Şah dedi ki:

— Baba, yeter ki bizim öyle bir durumumuz olsun, adını kim koyarsa koysun.

Baba:

— Gel, beni biraz sarayın çevresinde gezdir, saray meraklısıyım, dedi. Garip Şah dışarı bir çıktı ki yanına baktı, adam yok.

Geriye döndü geldi; dedi:

— Vezir, ocağın batsın, nerede o yaşlı adam?

— Padişahım seninle geziyordu.

— Yahu, olur mu, adam kayboldu.

— Görürsün bugün, dedi Vezir.

Garip Şah elmayı götürür, hanımı Ana Sultan'la yer. Kısa anlatıyorum. O zaman tabii bir doktor yok söz değımine göre, Ana Sultan hamile kalır; hamileliğı üç aylık ve altı aylık olduğunda birer kurban kesilir.

Garip Şah'ın bir oğlu olur. Adını koyacaklar. Kim koyacak? O yaşlı adam adını ben koyacağım, demişti, ama şimdi ortalıkta görünmüyordu. Garip Şah “Ya Rabbi, ya Resulullah, o adam kimdi, ne zaman gelecek, bu iş nasıl olacak?” diye yakarıyordu. Üç ay geçti, oğluna isim koymadılar.

Vezir etrafındakilere dedi:

— Kardeşim, bu böyle olmaz. Üç ay olmuş, Şah'ın çoluğuna çocuğuna bir isim konulmadı. Yani biz bu yörede Garip Şah'ın çocuğuna bir isim koyacak durumda değilssek, neye yararız?

Garip Şah dedi:

— Koyalım, ama acele etmeyelim; hele bir altı ayı çıksın, bir yaşına gelsin, ne var.

Adam diyemiyordu ki biri gelecek diye.

Garip Şah'ın oğlu üç yaşına girdi, isimsizdi daha. Hiçbiri olmuyor; Ahmet diyorlar, Ali diyorlar, isim koyuyorlar, olmuyor.

Bir gün, Lala, Vezir erkânı toplanır, Padişah'a rağmen, "Olmaz, biz toplanacağız, çocuğa isim vereceğiz." dediler. Vay başımıza gelenler! İsimler koyulmaya başlanınca, Garip Şah'ın gözü o adamı aradı:

— Ey Allah'ım, o adam kimdi? Sakın o adam Hızır olmasın, gitti de gelmedi, benim başımı böyle bir belaya koydu. Çocuğuma isim koyamıyorum. Ne zor duruma düştüm.

Bakalım, o toplumun içerisinde, gelmeyen yaşlı babaya neler söyler Garip Şah:

Yıllar evvel bir dervişle tanıştım

Beni bir sevdaya selen gelmedi

Bu akşam da derdi gamla alıştım

Gitti ikrar ile yalan gelmedi

Bahanesi var

Şahın da bahanesi var

Kul gider Hızır gelir

Bunun ne bahanesi var

Gönüllerin gönül sözü yanmazdı

Muhabbeti ehli şiir sanmazdı

Sadık dostlar ikrarından dönmezdi

Dönen ikrarından yalan gelmedi

Sabaha kaldı

Doktor yaram anlamaz sabaha kaldı

Şimdi bir isim koyan

Murat sabaha kaldı

Garip Şah da sözün söyler derinden

Bugün de dumanım çıktı serimden

Ben çekerim derdi gamı serimden

Eğledi bir bağrımı talan gelmedi

Sesi var
Dalda menekşesi var
Yayla benim ev benim
Köyde kuzu sesi var

Garip Şah'ın bu sözleri bitince isim koyulmaya başlandı. Çocuk kucaktan kucağa dolaşıyordu. O anda kapı açıldı, yaşlı adam içeri girdi:

— Selâmünaleyküm, dedi yaşlı adam.

— Aleykümselâm, diye cevapladı Garip Şah.

— Vay, Allah senden razı olsun, Aha ben bunlara deseşdim ki bir adamı bekleyeceğiz, bunlar beni reddederdi.

— Oğul, ben çok uzak yerden geldim.

— Tamam, gün sözü...

O anda heyecanla etrafındakilere döndü Garip Şah:

— Bir de şu yaşlı adama soralım, o ne diyecek bakalım.

Yaşlı adam aldı çocuğu kucağına, yüzüne baktı. Dedi ki:

— Aya benzer ay parçası, güne benzer gün parçası, uzak yerden gelmiş amcası, adı Uzakelli olsun.

Adam uzak yerden gelmiş, Uzakelli koyuyor çocuğun adını.

Dediler ki “Yahu, Uzakelli nedir?”

Garip Şah dedi ki:

“Uzakelli demişse, Uzakelli olsun.”

Çocuğun ismini Uzakelli koydular. Uzakelli aşağı, Uzakelli yukarı. Kurban kesilir, düğünler çalınır, açlar yer, çıplaklar giyer, davul çalar, âşık söyler.

Orada herkes birbiriyle şen, bir şeyler paylaşır; o günün ortamında şenlikler yapılır ki çocuğun adı Uzakelli oldu. Anası sevinir, Ana Sultan, pay dağıtır gelinlere.

İşte, takdiri ilahi, ömrünün kısa olacağını Ana Sultan nereden bilsin?

Çocuk yedi sekiz yaşına varınca anası derde tutulur, on bir yaşına girince de anası ömrünü sizlere bağışlar. Ana Sultan toprağa verildikten sonra, o güzelim Uzakelli'nin üstüne -Allah size göstermesin- sanki bir karanlık çöker, bir perişanlık başlar.

Garip Şah'ın gözünün yaşı kurumaz: “Allah'ım, bir oğul verdin, o da yetim kaldı. Bunun üstüne evlensem bir yara, evlenmesem nasıl olacak?”

Garip Şah dört yıl bekâr gezdi. Yine Lalası, Veziri, orada olan insanlar, toplumun insanları toplanır, “Padişahım sağ olsun; böyle olmaz, bu sana yakışmaz, evleneceksin.” derler. İşte o zaman Garip Şah yine onların baskısından kurtulamaz, “Kimi alırsanız alın, ben karışmam.” der. Garip Şah’ın gönlü üzerine, Lala ile Vezir giderler, ararlar ve Garip Şah’a bir eş bulurlar. Asil diye bilip Garip Şah’a aldıkları Hilal Hanım’ın meğer yılan hanım olacağını nereden bilsinler? Bir güzel gelin alırlar, ama yılanmış, nereden bilecekler? Getirirler, kırk gün kırk gece davul zurna çalarlar, âşık çalar, söz yetişir zamanına, herkes erer, âşık gider, Padişah erer muradına, ama belaya düştüğünü hiç bilemez.

Ana Sultan’dan sonra ilk kez eve bir ana gelmiş, Uzakelli, güya anasının elinden bir çay içmek istermiş seneler sonra; ama bilmezdi ki ilk çay, son çay olacaktır.

Hilal Hanım baktı ki bir çocuk dolaşüyor sarayın içinde:

— Bu kimdir, diye sordu Garip Şah’a.

— Canım, sana söylemediler mi, bu bana Ana Sultan’dan yadigâr, gözümün ışığıdır, dedi Garip Şah.

— Ana mana anlamam ben, benim olduğum yerde ana mana olmaz.

— Ya ne olur?

— Benim olduğum yerde bir ben olurum.

O zaman, zavallı çocuk o aklıyla anasının hayalini gözünün önüne getirerek, dedi ki “Benim babamın padişahlığı üç gün sonra fesholur.”

Akşamleyin Garip Şah eve geldi, herkes evine gitti, çocuk eve gelmedi. Ertesi günü yine çocuk eve gelmedi, üçüncü günü de eve gelmeyince, Garip Şah, adamlarına emir verdi:

— Gidin, oğlumu bulun getirin.

Adamlar gidip Uzakelli’yi getirirler. Gözleri yaşlı, ağlamış, iki gözü iki çeşmeydi. Niye? Çünkü “Ben babamın huzuruna çıkarsam babamın evi bozulur, babamın yuvası yıkılır. Bir gelin getirdi, evlenmeyip ne yapsın adam, benim bu diyardan gitmem lazım.” diye düşünmüştü.

Kime gideceksin? Çok yakında kendi anasının babası ve dayıları olan çok kıymetli insanları vardı. “Ben, dayılarıma gidersem babam bu zulümden kurtulmuş olur.” diye düşünmüştü. Yüreğine danıştı ve öyle yaptı. “Ne yapmam lazım, onu anlatmam lazım.” dedi.

Padişahlık geleneğinde ve Türk geleneğinde bu vardır: Âşıklar vardır padişahın meclisinde. Çocuklar anasından doğduğu zaman beşiğine konulan üç hediyesi vardır; kılıç koyarlar, saz koyarlar, ok ve yay koyarlar. O da aynısını yaptığı için, Uzakelli, on bir yaşında saz çalmaya başladı. Ama babasının karşısına çıkacak, ona türkü söyleyecek kapasitede değildi.

Dedi ki:

— Yahu, madem gidiyorum, babamın yanından bir âşık gibi ayrılacağım.

Şimdi durun bakalım, o yavru, babaya ne diyor; ben söyleyeyim, Allah sizi var etsin:

Bugün bana dün göründü

Baba bana müsaade ver

Ayrılacak gün göründü

Baba bana müsaade ver

Garip Şah acayıp oldu:

— Oğlum, sen ne söylüyorsun, diye sordu.

Uzakelli dedi ki:

— Baba, dinle.

Yetimlik her şeyden zordu

Bu kara günleri gördü

Evime analık girdi

Baba bana müsaade ver

Uzakelli sözüm haktır

Yalanım yanlışım yoktur

Benim derdim senden çoktur

Baba bana müsaade ver

Babasından ayrılan oğul, gün geldi, on dört yaş dedi, dayılarının evinde. Takdiri ilahiye bakın, bir gün, rüyayı âlemde, ona ismini koyan aynı insan, Hızır, onun yatağının yanına geldi, onu uyandırdı:

— Kalk bakalım, Uzakelli,

Kalktı, baktı ki yanı başında biri duruyor. Biraz da karanlıktı, Uzakelli korktu:

— Niye korktun oğul, senin beni tanıman lazım, dedi Hızır.

— Böyle deyince sesinden tanıdı onu. Seneler sonra görmüştü ya, biraz şaşırıldı.

— Ben senin sadık dostunum oğul. Şimdi sana bir emanetim var, dedi Hızır.

Hızır bir vesiledir, bir emanet veriyordu.

— Nedir, diye sordu Uzakelli.

— Şimdi görürsün.

Çocuğu uykuya daldırdı. Uzakelli rüyasında bir baktı ki ne baksın; karşısında bir saray. Hani derler ya, âşıkların bazıları öyle der: Üç kadeh verdi; biri o habibin aşkına, biri o sevdiği kızın aşkına, biri de âşıklığının aşkına. Hızır da öyle deyip badeyi Uzakelli'ye verdi. Kız kimdir; Azerbaycan'da Bayraktar Hükümdarın kızı Güzel Sultan. Bayraktar Hükümdarın kızının ocağı batsın, adam o kadar şer adamdır, kapısından geçemezsin. Bayraktar Hükümdarın kapısından geçilmez, Bayraktar Hükümdarın kızı istenmez; adam öyle biri.

Takdiri ilahi işte, kim istiyor o kızı; bir yetim. Ama babası kim, Garip Şah... Bunu ne Bayraktar Hükümdar bilecek, ne de âşık söyleyecek.

Hızır Aleyhisselam kızın ismini söyleyince Uzakelli'nin başı dolandı.

— İsmi neydi, diye sordu Uzakelli.

— Bu kızın adını unutma; ismi Güzel Sultan.

Allah'ın sırrı işte, aynı gece Güzel Sultan'ın da rüyasında göründü Hızır, ona da aynı şeyleri söyledi.

Allah'ın hikmeti, Hızır Aleyhisselam, aynı anda, rüyasında kızı Uzakelli'ye, Uzakelli'yi de kıza gösterdi.

Açtı gözünü Uzakelli, baktı, deminki adam burada. Dedi:

— Yahu, sen hiç gitmedin mi bir tarafa, ben dünyaları dolandım?

— Nereye gideceğim oğul, dört gün sonra Güzel Sultan'ın düğünü var, ben olmazsam seni kim ona satacak?

Hızır Aleyhisselam onu atına bindirdi. Göz açıp kapayınca kadar Bayraktar Hükümdarın kapısının önündeydiler.

— Buyur, dedi Hızır.

Uzakelli attan indi.

— Bundan sonrası sana aittir oğul. Kıza töreli âşıklık yap, benim adımlı öz adınla kara etme. Dara düştün mü beni çağır oğul, önce Allah'ı çağır, sonra beni çağır, dedi Hızır.

Uzakelli'yi rüyasında gören Güzel Sultan, kapının önünde onu görünce, cariyelere seslendi:

— Onu durdurun, onu durdurun; o dün gece rüyamda gördüğüm oğlan, dedi. O arada Uzakelli içeri girmişti. Baktı ki tellallar bağıyor:

— Bayraktar Hükümdarın kızı Güzel Sultan'ın düğünü var, âşıklara duyurulur, herkese duyurulur.

— Ulan, vallahi yetiştim, Bayraktar Hükümdarın kızının düğünü varmış. Ben de oraya giderim, çok güzel olur. Üç beş kuruş da para alırım, ne olacak, dedi kendi kendine.

Orada bağırarak tellallardan biri şöyle bir baktı ki sarayın kapısının önünde bir genç, elinde de saz:

— Yavrum, sen kimsin, diye sordu tellal.

— Benim adım, Uzakelli'dir.

— Bırak şimdi uzağı muzağı oğlum, yakın olsan ne olur?

— Öyle şey olur mu ağabey, benim adım bu, Uzakelli. Beni o konağa kadar götür Allah aşkına.

Tellala beraber geldi ki, padişah meclisi kurulmuş, âşıklar sırayla dizilmiş, karşılıklı atışırılar. O da meclise dâhil olur.

Âşıklar çalıyor söylerler. O arada dediler ki:

— Yahu aramıza bir çocuk gelmiş, âşıkmiş, o da söylemek istemiş.

Kim söyleyecek peki? Korkusundan kimse Bayraktar Hükümdara diyemiyor ki bu çocuk söyleyecek diye. Çocuk ya. Vezire dediler:

— Burada bir uşak var, o da bir şey söyleyecek.

Vezir baktı Uzakelli'ye:

— Oğul, sen misin âşık? diye sordu.

— Evet,

— Yahu, padişah var burada, vezirler var, senin aklından zorun mu var? Bak, yanlış bir şey dersen, sonra başın belaya girer, Bayraktar Hükümdar'ın şerrinden kurtulamazsın. Bir şey biliyorsan çık söyle, yoksa benim başımı belaya sokma, ben de sana sahip çıkamam.

— Dayı, ben böyle söylemem ki toy sahibi gelsin.

— Ne demek oğlum, ne istiyorsun?

— Kızı çağır, dedi.

Hani derler ya, ölüm gezen. Sükût gezdiğine bakma, ölüm geziyor.

— Sen hakikaten akıllı mısın oğlum, ne demek şimdi bu? diye sordu Vezir.

— Benim huyumdur, ben toy sahibine gelirim. Toyum kime oluyorsa o gelsin.

Vezir gitti, Bayraktar Hükümdara dedi ki:

— Hükümdarın, bu âşığın bir huyu varmış, toy sahibi gelmeden söyleyormüş.

— Onun toy sahibiyile ne işi olur, kalkıp söyleyecek.

O arada Güzel Sultan’la anası Sinem Sultan, giyinip kuşanmışlar, çıkageldiler, saçaklığın arkasına durdular. Hemen Bayraktar Hükümdara dediler ki:

— Kızın gelmiştir, arzu sizindir, âşık ne diyecekse buyursun.

O esnada Uzakelli, kendi kendine, “Yahu, ben padişah falan anlamam, beni Hızır getirmiştir buraya, ben sevdaya düşmüşüm üç dört günden beridir. Benim işime bak, benim gücüme bak, hele bunların derdine bak. Ben bu kıza bir türkü diyeyim; bunun ne kadar adamı varsa, ya beni öldürürler ya da kızı bana verirler.” diye düşünüyordu.

— Söyle türkünü, diye emretti Bayraktar Hükümdar.

— Ben size türkü söylemem, dedi Uzakelli.

— Ya, peki, ne söylersin.

— Ben derdimi söylerim.

— Ne söyleyeceksin?

— Düğünü çalınan kız benim karşımda oturacak.

— Yavrum, sen hasta mısın? diye çıkıştı etraftan birkaç kişi.

— Ben öyle âşığım, öyle istiyorum, yoksa giderim, dedi Uzakelli.

O böyle deyince, Vezir, Padişah’a dönüp dedi ki:

— Bayraktar Hükümdar, bu çocuktur, bunun kusuruna bakma, bırak, ne diyorsa desin.

Güzel Sultan içeriye girdi ki, bizimki sazı elinde orada duruyor. Güzel Sultan onu gördü; “Yahu, bu âşıkmiş. Hay Allah! Ya bizim rezilliğimizi ortaya dökerse, bana maşukam falan derse, ben rüyamda onu gördüm derse sormayın halimi. Ben bunu rüyamda gördüm, bu da hakikaten beni rüyasında gördüyse, bunu ortaya açacak, Bayraktar Hükümdardan ölüm alacak.” diye düşündü.

Kız, emin olmak için, Uzakelli’ye dedi ki:

— Senin adın nedir?

— Benim adım Uzakelli'dir, senin adın da Güzel Sultan.

— Vallahi doğrudur, dedi kız.

— Hah, o zaman tamam.

Bunun üzerine kızın babası, Bayraktar Hükümdar, Uzakelli'nin yüzüne baktı; “Ulan, bu delinin biri, şimdi öyle bir şey söyler ki hiç olmaz.” diye düşündü. “Oğlum, öyle bir şey söyle ki, âşıklığa uygun olsun.” diye uyardı Uzakelli'yi. Aldı sözü Uzakelli, bakalım neler söyledi:

Mevla'yı seversen bir balkonda dur
Gözümün önünden itme sevdiğim
İster baban versin ister vermesin
Sen beni bırakıp gitme sevdiğim

Bir gömlek giymiştin önü düğmeli
Âşık olan kadere boyun eğmeli
Adı Gözel övmeli mi övmeli
Beni yâdlarında tutma sevdiğim

Uzakelli senle olar bahtiyar
Gönlüm civanlıkta geçer ihtiyar
Nişane verdiğim bir de yüzük var
Ömür boyu sakla atma sevdiğim

Adam şaşırđı: “Allah Allah! Benim kızımda divanenin yüzüğü nasıl olur yahu? Bu çocuk nerelidir, biz bunu tanımıyoruz; bu benim kızıma yüzük vermişmiş.” diye söylendi:

— Ulan, ne yüzüğüdür bu? diye çıkıştı Uzakelli'ye.

— Baba, ben sözümü söyledim, yalan mıdır? diye sordu Uzakelli.

— Doğrudur, dedi kız.

Anasına döndü, Güzel Sultan, dedi ki:

— Ana, yüzük de mendil de bendedir.

Hızır Aleyhisselam ona bir yüzük, bir de mendil vermişti. Hatta dedi ki:

— Oğlan gelene kadar bunu sakla.

Olan bitene şaştı kaldı Bayraktar Hükümdar, “Benim kızımı hanlar, çok değerli insanlar istiyor, şimdi de bir âşık parçası gelmiş buraya, güya benim kızımı istiyor. Ona şimdi bir oyun oynayayım da görsün.” dedi kendi kendine:

— Oğlum, dedi Uzakelli’ye.

— Buyurun Padişahım, dedi Uzakelli.

— Bu gece öyle bir türkü söyleyeceksin ki daha önce hiçbir âşıktan duymamış olacağız.

Uzakelli ayağa kalktı; “Bu padişah adamdır, özüne kahraman adamdır. Gerçekten ben buna ne söyleyeyim? Yalan söylesem, yalanı o benden daha çok bilir. Ben buna doğruyu söylesem, hoca meclisine gelmiş, bunu hoca söylemiş, hoca çağırılmış desem, bu hocayı da benden iyi bilir. Ben ne diyeyim bu Bayraktar Hükümdara ey yokları var eden?” diye düşündü.

O demeye kalmadı, bir de baktı ki kapı açıldı.

— Selâmünaleyküm.

— Aleyküm selâm.

Kim girdi içeri, Abbas Pehlivan. Ocağı batsın.

— Ne oluyor burada, diye sordu Abbas Pehlivan. Hepsi adamın yüzüne baktı, korktu; adam yüz otuz kiloluk, çok kuvvetli.

Dediler ki:

— Bu gece burada Bayraktar Hükümdar’ın kızı Güzel Sultan’a elçiler gelmiş, onlar düğüne çıkacaklar.

— Öyle şey mi olur canım; beni yıkmadan kız almak var mı? O yiğit kimse çıksın meydana, dedi Abbas Pehlivan.

Kim çıkacak; bir uşak mı çıkacak karşısına? Olacak ya:

— Bana bak delikanlı, dedi Padişah, Uzakelli’ye

— Buyur.

— Az önce kız istiyordun. Abbas Pehlivan geldi, de bakalım hadi.

— Kim gelirse gelsin, Padişahım, Abbas Pehlivan geldiyse, Allah razı olsun, gelir, sabahleyin ben onunla güreş tutarım.

Birisi kırk kiloluk, elli kiloluk adam, birisi yüz otuz kiloluk bir adam. Birbirleriyle güreş tutarlarsa herkes güler. Ama olacağa çare olmuyor işte.

Sabah olur -cümlemizin üzerine hayırlı sabahlar açılınsın- cümle âlem toplanır, gelir bir araya, divan kurulur. Bayraktar Hükümdar'ın hükümdarlığı sallanıyor. Oğlan yıkıldıysa ölmüştür; çünkü kızının, Güzel Sultan'ın adı lekeleniyor. Yok, Abbas Pehlivan'ı yıkarsa, kızını alıp gidiyor.

Abbas Pehlivan, Kars tabiriyle dedi:

— Balam, sensen mi güreşen?

— He,

— Adın nedir?

— Uzakelli,

— Ay sen ölesin uzak! Ne uzağı, ne yakını ulan? Şu cüsseyle kız almaya gelmişsin. Hele buraya bakın, kız isteyene bakın.

Adamlar bıyığının üstünde durur; öyle koçlar gelmiş, Köroğlu gibi, Dadaloğlu gibi kahramanlar gelmiş kız istemeye. O zaman yirmi beş otuz yaşında evleniyordu delikanlılar, bıyıkları burma burma...

— Oğlum, sen bu yaşta niye düşmüşsün ortalığa, hele haline bak, dedi Abbas Pehlivan.

— Ben de evleniyorum, gönül meselesidir, dedi Uzakelli.

— Peki, şimdi Abbas Pehlivan senin hesabını verir.

Abbas Pehlivan, sanki Kırkpınar pehlivanı, yağlandı, çıktı. Bizimkini hiç gören yok tabii. Bir geldi ki, amcanın yanında böyle duruyor; hani serçe kuşu nasıl ki kartalın önünde duruyorsa, öyle duruyor. İncancınız olsun, öyle duruyor.

Güzel Sultan, anası Sinem Hanım'ın yüzüne baktı:

— Ana, sizin ocağımız batsın, bu adamın önüne bunu mu çıkarttınız? Bu benim maşukamdır, ben diyemiyorum ama boşuna, pehlivan onu yıkacak. Benim içimde o var, dedi.

— Vallah ne deyim kızım? Abbas Pehlivan'a bir kaş edelim, göz edelim, belki yıkılır, dedi.

O zaman, Abbas Pehlivan, bir döndü dolandı, Uzakelli'ye bir vurdu ki delikanlı yıkıldı, kalktı, kendi ağına düştü.

— Oğlum, senle işim yok. Senin için âşık diyorlar, türkü mürkü biliyor musun, diye sordu Abbas Pehlivan.

— Biliyorum, dedi Uzakelli.

— Hah, bana bir türkü söyle.

— Dayı, sana bir lala makamı diyeceğim. Âşıklıktan anlar mısın, anlamaz mısın bilmem, benim yüreğimden öyle geçen bir derdim var, sana söyleyeyim.

— Söyle balam.

O esnada adam başını kaldırıp Güzel Sultan’a baktı, kız öyle bir ağlıyordu ki hiç sormayın. “Ulan, ben bu kızın muradına engel olmayacağım, bu delikanlıya yenileceğim.” dedi kendi kendine, içinden öyle bir ufak nişane geçti. Dur bakalım, şimdi delikanlı ne söyler. Allah sizi var etsin.

Pehlivan kispetini yağlayıp onun yüzüne bakıyor, Uzakelli’nin de korkusundan içi katı oluyor:

Sana kurban olam Abbas Pehlivan
Ben fakirim hele dinle halımı
Benim vallah sana gücüm yeter mi?
Nerden geldin ay Allah’ın zalimi

“Bana bak ulan, acıma duygusuna getirip pehlivanın kafasını bulandırma,” dedi Abbas Pehlivan, “söyle, devam et.”

Aramıza gönül bağı girmiştir
Kızınız bizlerden gönül vermiştir
Yaradan bizlere layık görmüştür
Kırma kanadımı kırma kolumu

Abbas Pehlivan, kızın yüzüne şöyle bir baktı ki, Güzel Sultan’ın gözü yaş dolu. Dedi ki:

— Ay Allah’ım, bu çocuğu yıkma.

Kız da o arada diyor ki:

— Ay emmi, Allah’a başısla, bu adamı burada rezil etme.

Aldı Uzakelli:

Uzakelli gönüllerden yeter mi?

Ala karga bülbül gibi öter mi?

Ben fakirin gücü sana yeter mi?

Ne yapayım göze aldım ölümü

— Oğlum, dedi Abbas Pehlivan.

— Buyur, beyim, dedi Uzakelli.

— Çık da er meydanına, güreş.

— Allah'ım, beni utandırma.

Sazını bir köşeye koydu Uzakelli, Abbas Pehlivan'ın eline düştü. Abbas Pehlivan onu yere, göğe, her tarafa vurdu, ağzı, gözü kan içinde kaldı. O arada kız gözyaşlarını tutamıyor. Pehlivan, Uzakelli'yi yerden yere vuruyordu. O esnada bir kedi girdi meydana, adamın bacaklarının arasından girdi ve adamı yere yıktı. Uzakelli fırsattan istifade, hemen Abbas Pehlivan'ın üzerine çıktı:

— Oldu mu, olmadı mı, oldu mu, olmadı mı?

— Oldu, pes ettim, dedi Abbas Pehlivan.

Garip Şah'ın oğlu Uzakelli, Bayraktar Hükümdarının gerçekten yenilmeyen pehlivanı Abbas Pehlivan'ın huzurunda perişan bir haldeyken, bir kedi tarafından yenildi pehlivan. Etraftakiler, “Vay, bu işe şer karıştı.” dediler. Bayraktar Hükümdar, herkesin huzurunda dedi ki:

— Bu böyle olmaz, ben kızımı veremem buna, bunun hakkı zindandır. Bu nereden geldi de düğünümü zayi etti. Bunu atın zindana.

Vezir:

— Ulan delikanlı, ben sana demedim mi; bu Padişah akılsız adamdır, sen geldin bunun önüne çıktın, şimdi bu adam seni zindana atacak. Şimdi gel de derdin yoksa zindanlarda çürü. Yavrum, türkünü deyip, iki üç kuruş para alsaydın, altın maltın verirdi, dedi.

Uzakelli dedi ki:

— Baba, ben âşıklık yapıyorum, para derdinde değilim.

Bilmez ki adam âşığın halini, nereden bilecek.

— Peki, o zaman, götürün atın, dedi.

Kızın gözleri yaşlı, ananın gözleri yaşlı. Uzakelli'yi zindana attılar.

Zindana düşünce, Hızır Baba'nın dediği söz aklına geldi; “Önce Allah'ı, sonra beni unutma; dara düştün mü beni çağır.” demişti.

Akşam karanlığı çöker. Zindancı başı var, yüzüne bakanın işi rast gitmez.

Zindancı başı dedi:

— Ulan, sen necisin?

Uzakelli dedi ki:

— Ben âşık idim, buralara düştüm; bir kız isteyecektim güya, o da öyle oldu, elimden aldılar, beni de tuttular, içeri attılar. Allah'ı seversen, beni bırak.

Zindancı başı dedi:

— Hele bir türkü söyle, belki bırakırız.

O da alay ediyor, bakın şimdi, o da alay ediyor.

Uzakelli dedi ki:

— Sana hangi türküyü söyleyeyim?

Zindancı başı dedi:

— Ne söylersen söyle de başımı ağrıtm.

Hani derler ya, adamın bir korkusu yok ki; zindancı başı, ne korkusu olacak?

Böyle deyince, Uzakelli; “Dur hele, bu da bir yürek taşıyor, bir söyleyeyim belki acı bir makam olur; barak türünde bir türkü söyleyeyim, belki bana acır.” diye düşündü:

Dinle sözlerimi zindancı başı

Bağışla Mevla'ya göster yolumu

Ana yok baba yok gurbet ellerde

Bağışla Mevla'ma göster yoluma

Zindancı başı dedi ki:

— Nerelisin ulan?

Uzakelli:

— Ben buralı değilim, çok uzak yerden gelmişim.

— Yoksa sen buralı falancanın, filancanın oğlu musun?

Dedi:

— Yok, tövbeler olsun, ben buralı değilim.

Böyle deyince:

— Söyle yavrum, dedi.

Garibim dünyada bir muradı var

Her insanın ailesi evladı var
Yarsız bu dünyanın nede tadı var
Seversen Allah'ı göster yolumu

Uzakelli kaderinden karalı
Yedi yaşımdaydım kaldım yaralı
Anasız babasız elden aralı
Bağışla Mevla'ya göster yolumu

Zindancı başı dedi ki:

— Ulan delikanlı, bana bak, sen çok feryatlı bir türkü söyledin, ama âşıklığına mâşıklığına acımam, hele burada kalacağın gündür. Ben ne yanlış yapacağım kardeş, sen düşmüşsün, gelmişsin buraya. Bayraktar Hükümdarla benim işim olmaz.

Sabah nöbet tutacak adam yeni yeni gelmeye başlamıştı. Onun sesini duymuştu. Geldi, dedi ki zindancı başına:

— Nedir; bir feryat, bağırma vardı?

Zindancı başı, alaylı alaylı dedi ki:

— Yahu, bir çocuk düşmüş içeri, âşıkmiş; güya kendi de gelmiş, Bayraktar Hükümdarın kızını istiyor. Bu kimdir, necidir, ben de bilmiyorum.

O böyle deyince Uzakelli dedi:

— Efendim, hiç kimse bilmeseydi, Allah biliyor; ben de bir bendeyim, ne var yani?

Dedi:

— Yavrum, o zaman sen bunlarla ne davaya düşmüşsün, niye türkü söyleyip kendini yoruyorsun; senin hiç adamın yok mu, güvendiğin arkan yok mu, kimsen yok mu?

Adam böyle deyince, Hızır aklına geldi; dedi:

— Haklısınız babam, benim adamım madamım yoktur.

— O zaman yavrum, git yat, yarına Allah büyüktür.

Adamlar gittikten sonra, gecenin bir vakti olmuş, Allah biliyor, sabah namazına doğru, yatmıyordu Uzakelli, ağlıyordu, “Allah'ım, beni buralara salan sen oldun, anamı öldüren, nasibimi alan, kaderimi yapan, her şeyim sensin. Beni getirdin, Bayraktar Hükümdar gibi bir adamın kızına ocak ettin. Beni yedi yaşımda yetim bıraktın, şimdi de

getirdin, burada ortada kaldım. Hızır elimden tuttu, beni buraya getirdi, önce sana, sonra da ona sığınıyorum.” diye yakardı.

Böyle deyince, baktı ki sanki kartallar onun etrafında dolanıyordu. Hâlbuki ortalıkta ne kartal var ne de bir kuş. Ona öyle geliyordu ki sanki zindan başına yıkılıyor, sanki kuşlar onu dinliyordu. İşte o zaman, “Neredesin ey Hızır Baba?” diye seslendi. Allah sizi var etsin:

Zindana attılar beni
Nerdesin ey Hızır Baba
Taşlara tuttular beni
Nerdesin ey Hızır Baba

Akılların almadığı
Yüreklerin dolmadığı
Hiç kimsenin bilmediği
Dardayım ey Hızır Baba

Uzakelli der ağlıyım
Genç civan taze çağlıyım
Kim ne bilsin şah oğluyum
Dardayım ey Hızır Baba

Sabah daha hiçbir kimse kalkmamış, ezandan önce, karanlık zindan, kapı açıldı. Kim girdi içeri dostlar; Hızır Baba:

— Oğlum,
— Buyur, dedi Uzakelli.
— Haydi, gidelim.

Zindancı, içi geçmiş, bir köşede rahat yatıyor, sanıyor ki, öyle biliyor ki, çocuk orada uyuyor. Ama Hızır Baba kapısını açmış, çocuk kapıyı aşmış da gitmiş, nereye; babasına, Garip Şah’a. “Ben bu yükü göğüsleyemem, babamın huzuruna gideceğim, Garip Şah’ı getireceğim, bunları rezil edeceğim.” dedi kendi kendine Uzakelli.

Kimden haber vereyim; Garip Şah’tan.

Yedi senedir oğlundan bir haber alamayan baba, Gürcistan’da yas ilan etti. “Bir tek oğlum var, o da gitmiş. Her kim ki benim oğlum Uzakelli’nin geldiğini söylese, ona hayatında ulaşamayacağı mertebeyi veririm.” dedi.

Bu böyle dursun, köylüler yaslı, zaman, Allah biliyor, çayır zamanı. O zaman Uzakelli bir gelir ki ne gelsin; herkes siyah elbiseler içinde ot biçiyor, çayır biçiyor.

— Selâmünaleyküm.

— Aleykümselâm.

Baktılar ki, bir genç, elinde de sazı:

— Yavrum, ne işin var buralarda, ölüm mü senin başında böyle geziyor?

— Ne oldu ya?

— Yavrum, buradan şehre sazla girme, bizi dinle, bizim padişahımızın oğlu ölmüş, biz yaslıyız. Garip Şah yaslıdır. Böyle girme, bu şehri viraneye çevirme.

— Yahu baba, sen ne söylüyorsun, ben, Garip Şah’ı görmeye gidiyorum.

— Oğlum, etme, Garip Şah yaslıdır, biz yaslıyız.

— Baba, sen beni tanımadın mı?

— Tanıyamadım oğul, dedi yaşlı adam.

Adamın bir hanımı vardı; ömrü boyunca, iki şeker bulsa, üçüncüyü bulamıyor, üç tane ekmek bulsa, dördüncüsü yoktu, kadın dedi ki:

— Yahu, ocağı batası adam, uşağı ne sorguya çekiyorsun, koysana bir otursun. Bir adama Allah verdi mi, hepsini birden verir.

Uzakelli oturdu. Kadın önce Uzakelli’nin önüne biraz ekmek koydu:

— Yavrum, ye. Olanımız budur, kusura bakma.

Baktı, ekmeği var, peyniri yok; su var, çay yok. Böyle bir durum...

Dedi:

— Ana, senden Allah razı olsun, sen ne iyi bir insansın.

— Oğul, neyimiz vardır ki vermeyelim? Ben bu adama da bir senedir gelmişim, ocağı batasının evinde bir karnımız doymadı. Oğul, bana bir türkü söyle, ben evli bir kadını, beyim de dinlesin.

Dedi:

— Ana, sen arıfsın. Beyini ata bindir, atını hazırla, ben senin beyine bir türkü söyleyeyim.

Anladı ki, onu orada ölü biliyorlar; eğer onu götürürlerse babası bunları zengin eder. Sanki kalbine doğmuş.

Dedi:

— Oğul, neyiz var ki?

— Ana, atını hazırla, ben türkü söyleyeyim, bunu göndereceğim, dedi. Çünkü duyar, bir akıllı gider, müjdeye gider. O arada kadın onun atını ayarlamada olsun, kadının gönlünden gelen şeyler yapılırken, oğlan da babaya diyordu. Bakalım, ne diyordu:

Ben bu köylü değil miyim

Beni dinle hele baba

Evim aynı yurdum aynı

Ben buralı değil miyim

Yüksek dağın kalasıyam

Güzellerin lalasıyam

Garip Şah'ın balasıyam

Ben bu yerli değil miyim

Uzakelli aha geldim

Yatmışım sabaha geldim

Müjde verin Şaha geldim

Ben bu yerli değil miyim

Bunları duyunca kadının aklı hemen başına geldi, kocası ise hemen atına binip sarayın yolunu tuttu. Ne demişler al elini sakla derdini, Adam Garip Şah'ın sarayına yetişir, hiç kimseye de söylemez, girer kapıdan. Sarayın sual taşı var, biliyorsunuz, dilek taşı, murat taşı, o taşa oturur.

Garip Şah hemen sorar:

— Bu adamın ne arzusu var, neden oturuyor sual taşında?

Kapıdaki adam der ki:

— Buyur, ne arzun var?

— Şahıma bir dileğim var, der adam.

Kapıdaki görevli der ki Garip Şah'a:

— Şahıma bir dileği varmış.

— Gelsin, der Garip Şah.

Adam pejmürde bir halde gelip Padişahın huzuruna çıkar:

— Şahım, bundan sonra sana da bize de kara giyinmek yaraşmaz.

— Niye?

— Senin oğlun geldi.

— Eğer senin bu söylediğin doğruysa, dile benden ne diler sen.

— Şahım, yalanım varsa canımı koyacağım senin önüne.

Kadın, Uzakelli'nin gönlünü almış, orda ekmeğiyle, aşıyla, suyuyla onun nazını çekerken, adam da yetişip Garip Şah'a haberi verdi:

— Söz zamanına erişsin, benim balam buraya gelsin, arzun tamamdır, dedi Garip Şah.

Bu arada kadın, Uzakelli'ye sordu:

— Oğlum, sen kimin oğlusun?

— Ben, Garip Şah'ın oğluyum.

Kadın inanmadı:

— Sen Ana Sultan'ın mı oğlusun?

— Evet, ben onun oğluyum.

O böyle deyince, kadın başladı ağlamaya, çünkü Ana Sultan analar anasıydı. Uzakelli'nin aklına çocukluk günleri geldi:

— Ana, ağlamaya gerek yok, benim öyle şaddık günlerim oldu ki haberin yoktu, ben bu anda beladan çıkmışım. Ağlamayacağım, sen de ağlama ana. Hele dur, benim geldiğimi senin erin desin gelsin, sen kalanına karışma.

— Ne karışacağım oğul?

— Dinle, ana, dinle.

Uzakelli sazı çalmaya başladığında etrafta çalışanlar toplandılar başına, cemaat oldular, dediler:

— Hele bırakın tırpanı, tırmığı, dirgeni canım, şunu bir dinleyelim.

İçeri giren, bir köşeye oturdu, âşık söyler burur kenarlarında. Derler ya, otlardan burur yapıyorlar. İşte o zaman, dur bakalım, cemaatine ne diyordu:

Gidin şah babama deyin

O sevdiğin balan geldi

Kederli kalmasın babam

O sevdiğin balan geldi

Yollarıma halı sersin
Padişah murada ersin
Çifter çifter kurban versin
Uzak yerde kalan geldi

Uzakelli dert çobanı
El uşağı gün ozanı
Muhabbeti dertli canı
Sırdan bulan kalan geldi

Bütün millet, demini dediğimiz gibi:

— Ulan, Garip Şah'ın oğlu gelmiş, ne duruyorsunuz; atlarınıza binin, müjdeye koşun, dedi.

— Ama atın ne kadar güzel olursa olsun, senden önce cıvıl adam çıktı gitti.

— Ulan, ne oldu?

— Ne olacak; siz hiç boşuna atı sürmeyin, ben bu ananın adamını gönderdim. Bu da fukaraymış, hele Allah büyüktür.

— Ulan, iyi oldu, demek ki bu fakirlikten kurtuldu, dediler.

Garip Şah, lalasını, vezirini yanına alarak, oğlunu karşılamaya geldi.

Elinden öpen Uzakelli, babasına şöyle bir baktı ki babasının saçları ağarmış.

“Eyvah! Demek ki benim anam babama ne yaman günler veriyor. Analığım bizim eve düştükten sonra hele benim babamın haline bak. Ben çektim gittim, babam kurtulur diye; ama kurtulamamış, daha kötü olmuş.” diye düşündü.

Neyse, kurbanlar kesilir, müjdeler verilir, o haber veren adam da ayrı. Garip Şah emri ferman buyurdu:

— Bu akşam bütün herkes bizden yiyip içiyor; köyümüzde, şahlığımızda, Gürcistan'da, bütün şehrimizde yas kalktı. Âşıklar gelsin, meydan kurulsun; Oğlunun âşık olduğunu da hâlâ bilmiyor. Bakalım, benim oğlum da içinde bunlara ne diyor.

Herkes gelir. Bir tek kim gelmez; analık gelmez. Analık gelmeyince, Garip Şah hemen oğluna baktı, oğlu da babasına baktı.

Dedi:

— Baba, anam nerede?

— İşi varmış, gelemedi yavrum.

— Yok, eğer benim anam gelmezse ben türkü söylemem, dedi. Çünkü ona demesi lazım.

O yürekli baba, o ağlayan baba, analık içeri girince, sanki oğlunu hiç tanımaz bir hale geldi, yüzü değişti, şekli değişti. Avradına hoş gelsin diye sıyrıldı. İşte o zaman Garip Şah'ın sıyrılışını gören Uzakelli, bakalım, babasına ne diyor.

Millet toplanmıştı. Uzakelli, anasının odasına girdi. Babasının bütün otağlarını dolaştı, geldi; her şey yerindeydi, sadece ana yok. O anayı o anada yaşamak istiyordu; ama ana nerede ki? O, ana değil, taş ana.

Dedi:

— Gene de gelsin; anamdır, onu görerek söyleyeyim.

Kadın gelmedi. Baktı ki, onun söylemesi hep boş. Buraya geldiğini de millet anlasın, niye gelmiş.

Aldı, aldı Uzakelli:

Ata diyarını gördüm cana geldim ay baba
Ruhum yine tazelendi cana geldim ay baba
Beni koynunda gezdiren anamın diyarına
Yıllar sonra arz eyleyip gene geldim ay baba

— Ata diyarımı gördüm, cana geldim ay baba, deyince Padişahın gözünden yaşlar döküldü.

Bakalım, daha ne diyordu:

Özü rahmetine gitti, beni koydu yanına
Hele bir bak bu haldeyim neler geldi sonuma
Yaradan nasip eyledi babamın mekânına
Uzakelden arz eyleyip gene geldim ay baba

Uzakelli söz söyledi şirindi dillerine
Yaradan'ım lütuf eder her zaman kullarına

Uzaktan gelen balanı baba bassana kollarına
Ruhum tazededen canlandı cana geldim ay baba

Efendim, demin ne dedik; analık gelmemişti. Hemen dedi ki, “Eyvah, Eyvah!
Benim analığım gelmedi, babam da gördü yahu.” Türküler devam ediyordu.

Garip Şah:

— Oğlum, senin ne derdin vardı ki böyle ağlayarak türkü söyledin, beni de
ağlattın?

— Baba, bildiğin gibi değil.

— Ne oldu?

— Bilmem duydun mu Bayraktar Hükümdarı; onun kızını istemeye gittim, başımı
belaya koyup gelmişim.

— Ne olmuş?

— Bayraktar Hükümdarın kızını dedim ya baba.

Çok hoşuna gitti duydukları. Garip Şah dedi:

— Yahu, sen aşığım diyorsun, telle söylesene oğlum. Yeter ki benim oğlum
evlensin; Bayraktar Hükümdar değil, dünyanın hangi hükümdarı da olsa, alırım. Peki,
ne için geldin?

— Baba, dinle:

Dinle sözlerimi ay benim babam
Yüce dağlarında karım var benim
Padişahlar ferman buyurur derler
Yol bekleyen nazlı yarım var benim

Zindana salmıştı zindancı başı
Hızır Baba orda etti teftişi
Melekler saldı da güzünün yaşı
Anlatılmaz gizli sırrım var benim

Uzakelli der ki sana gelmişim
Onun için bu divana gelmişim
O yar için yana yana gelmişim

Yol bekleyen intizarım var benim

Garip Şah dedi:

— Oğlum,

— Buyur baba,

— Yavrum, sen bu gece kal, bütün millet, herkes eğlensin, yesin içsin, âşıklar çalsın. Sen han babanın han yurdunda dur hele.

Herkes yer içer, âşıklar çalar, devran kurulur, gider, üzerinize hayırlı sabahlar olsun, onlarla beraber. Bir sabah açılır ki, hayırlı olur inşallah.

— Oğlum, artık durma zamanı değil; bundan sonra Bayraktar Hükümdarına ben gideceğim, dedi Garip Şah.

Uzakelli buna sevindi. Ama hemen sonra babası dedi ki:

— Yok, oğlum, yok, Bayraktar Hükümdara sen gideceksin.

— Nasıl olur yahu, Bayraktar Hükümdara ben babamı gönderiyorum, babamsa beni gönderiyor. Nasıl olur bu?

Genç, aklına hiç gelmiyor; babasının padişahlığını oğluna vereceği hiç aklına gelmiyor ki.

— Oğlum, senin adın neydi?

Uzakelli dedi:

— Benim adım Uzakelli baba, daha yeni mi duyuyorsun?

— Ama unuttun mu oğlum, Hızır ne demişti; Uzakelli Garip Şah demişti. Şimdi ben unvanımı değiştirdim, tahta sen oturacaksın. Bundan sonra sana Uzakelli Garip Şah desinler de, görelim hele Bayraktar Hükümdarı.

Bizde “Baba, oğluna bağı kıyar; oğul salkımı kıymaz.” tabiri vardır, hakikaten, baba, servetini, tahtını verdi oğluna, niye, mahcup olmasın diye.

— Bana bak yavrum, dedi Garip Şah.

— Buyur, dedi Uzakelli.

— Bugünden itibaren vezirin, lalanın, herkesin haberi olsun; Uzakelli Garip Şah vardır artık, Garip Şah çekiliyor.

— Baba, ben nereden öğreneceğim bu işleri?

— Sen karışma yavrum, bana bırak.

Hemen lalalarına, vezirlerini çağırdı Garip Şah:

— Bana bakın, bundan sonra Şah oğlumdur; Uzakelli Garip Şah. Beni artık unutun.

— Başımız üstüne, dediler.

Hemen makamını verir, tahtına oturtur. Beşinci günü kervan kuruldu. Deve kervanları, otuz deve yükü altını, mücevheratı kervanlara yükledi, oğluna dedi ki:

— Bayraktar Hükümdarın kapısına gideceksin, onu parayla satın alacaksın. Seni kime benzetmiş o, kime kızını vermiyor?

Uzakelli, böyle bir yan baktı babasına, bir de geri döndü, dedi:

— Allah Allah! Yahu, kapıdan kovulan adamın, zindana düşen adamın haline bakın hele.

Kendi kendine, “Gene gideceğim, gene orada bana gülecekler.” diyordu. Hakikaten, Uzakelli Garip Şah, deve kervanlarıyla, lalaları, vezirleriyle gelir Bayraktar Hükümdarına. Bir köşeye çadırları kurulur. Hükümdara haber gider:

— Ey Bayraktar Hükümdar, haberin olsun, Gürcistanlı Uzakelli Garip Şah geldi.

Uzakelli ismi adama bir şey hatırlatıyor, ama Garip Şah ismi unutturuyor onu.

— Kim geldi, diye sordu Bayraktar Hükümdar.

— Uzakelli Garip Şah, Gürcistanlı, dediler.

— Gelsin, hoş geldi sefa geldi. Ne güzel bir mutluluk ki benim kızıma bir şah elçi gelmiş.

Uzakelli'nin lala ve vezirleri kıza elçi giderler. Güzel Sultan dedi ki:

— Lala olsun, vezir olsun, kim olursa olsun; ben, Uzakelli'den başka kimseye gitmem. Uzakelli'ye giderim, şahı mahı bilmem.

O böyle dedi de, kime anlatacak derdini; anasına:

— Ana, bana bir adam geldi buraya, ona sahip olamadım; benim başım üstüne, o benim maşukamdı. Götürüp zindana attınız. O zindanda öldü mü, kaldı mı, gidin getirin, ben başkasına gitmem.

Güzel Sultan zindana haber gönderdi.

Güzel Sultan'ın gönderdiği adam zindancı başına gitti; zindancı başı dedi:

— Ocağınız batsın, adam çıkmış, kaçmış gitmiş.

— Kim gitmiş?

— Zindana attığım adam sabahleyin yok olmuş.

— Nice olmuş?

— Bilmiyorum, adam yok işte.

O yanı, bu yanı derken, yavaş yavaş sır çözülyordu. Orada yok, burada da yok; ne olmuş bu adam? Onu araştırıyorlar.

Kendisi de çadırında uzaktan seyreder, hiç çıkmaz dışarıya; lala, vezir gönderir.

Dedi:

— Ana, ocağınız batsın. Yahu, bu adamı bu Abbas Pehlivana perişan ettirdiniz. Benim maşukamdı. Ben onu görmeden yaşayamam ana. Bana bir müsaade edin, zindana ben gideceğim.

Güzel Sultan balkon saçaklığından aşağıya inip, cariyeleriyle beraber zindana gittiğini gören Uzakelli Garip Şah dedi ki:

— Kispetimi değiştirin, ben de bakacağım, o kız nereye gidiyor bakalım.

Değiştirdi üstünü, padişahın kispetinden çıktı, normal adam gibi giyindi.

Güzel Sultan zindana girdi, baktı ki zindancı başı orada:

— Zindancı başı, o delikanlı ne oldu; saz çalıyordu hani, nerede o?

— Kızım, ne olacak; öyle bir gecede kayboldu ki bu ne beladır, ben de anlamadım. Zincirli kapılardan nasıl çıktı bu adam?

Güzel Sultan dedi ki zindancı başına:

— Sen onun Hak vergisi olduğuna inanmadın mı?

— Yahu, ne Hak vergisi, ne işi; Hak vergisi mi var yahu?

Zindancı böyle acayip sert konuştu.

— Yahu, sen ona niye öyle dedin? Allah dostudur o. Bak, öyle laf söyler ki dilin tutulur, aklın durur, gidersin padişahın önünde yanlış konuşursun, dedi Güzel Sultan.

— Yok, bize öyle bir şey olmaz, dedi zindancı başı.

Uzakelli de o ara gelmiş, bir köşeye sığımış onları dinliyordu.

Güzel Sultan, tekrar saçığın altından geçip saraya doğru giderken şöyle bir baktı ki duvarın dibinde biri var, hemen tanıdı Uzakelli'yi:

— Ulan, neredesin sen, diye sordu.

— Dur hele, benim başıma geleni hele söyleme. Sen iyi diyorsun, ben bunu bir rezil edeyim, seyret.

Padişahın fermanı aklına geldi, zindancı başının sızılması aklına geldi. Dedi:

— Ben buna öyle bir oyun oynayayım ki, dediği gibi, bunun dili mili lal olsun, padişaha öyle kâr olsun.

Dinle sözlerimi zindancı başı

Felek seni salsın Şer ayağına
Sen benim başıma fitne kurardın
Allah seni salsın zor ayağına

Gördüm cemalini vallah mayilem
Sevdiğimin her haline kayilem
Senin bütün dertlerine eğilem
Seni asacaklar zor ayağına

Uzakelli gönüllerde zarı var
Âşıkların yüreğinde narı var
Her sevdalının sevdiğine yarı var
Seni rezil etsin pir ayağına

— Seni rezil etsin pir ayağına.

Bu, çok ağır bir konuşmadır; ama zindancı başı için önemli değildi.

— Tamam, mı yavrum?

— Tamamdır.

Uzakelli Güzel Sultan'a şöyle bir baktı. Güzel Sultan'ın rengi bembeyaz olmuştu. Niye? "Ulan, ben böyle bir oğulla evlenecektim, beni geldi padişahlar istedi, benim yurdumu yuvamı bozar gibi bu çocukla aramı bozdular. Bu Şerre düşmüş; bu ne etmiş, benim babam bundan ne istiyor ya Rabbi, ya Resulullah?" diye feryat ederken, arkasına sütanası geldi.

— Kızım.

— Buyur.

— Kızım, anan seni arıyor yavrum; ortalıkta ne dolaşıp duruyorsun bu oğlanın peşine? Sana vezirler, lalalar gelmiş, elçiler gelmiş; hele gözün aydın olsun, Uzakelli Garip Şah seni istemeye gelmiş, dedi.

— O kimdir yahu; o nedir, o kimin nesidir?

— Ben ne bileyim; adam otuz tane deve kervanıyla gelmiş. Ayrı bir yere indirmiş adam kendini; lalası, veziri durmadan kapıya girip çıkıyor, o da seni istemeye gelmiş, dedi.

— Adı da ne acayip... Uzakelli vardı, Garip Şah da nereden çıktı?

— Ben ne bileyim; adamın soyadı Garip Şah'mış, dedi.

Bayraktar Hükümdar. Öyle bir nasibi bir daha nereden bulacak?

Vezirleri dedi:

— Ocağın batsın; padişahların hiçbirine vermedin, Uzakelli Garip Şah'a ver bari.

Otuz tane deve kervanıyla gelmiş, içi hep altın dolu.

Vezirler böyle deyince:

— Ulan, o âşığı getirin bana, dedi.

Bayraktar Hükümdar bir düşünüyor kendi kendine: “Ulan, bu deve kervanları benim kapıma geldi, bu kadar insan benim kapıma geldi, otuz kırk zengin adam geldi. Ben deli miyim yahu kızımı buna vereceğim; daha iyi bir kısmet bulurum.”

Bayraktar Hükümdar seslendi:

— O âşığı bana getirin, dedi.

— Yahu, o âşık da kim?

Şimdi o veziri, lalayı, hepsini unuttu, âşık geldi aklına:

— Eğer o âşık o gece meydana çıkıp, Abbas Pehlivan'la güreş tutuşmasaydı, kızımı istemeseydi, o işlere düşmeseydi, ben kızımı birine verecektim, ona razı olacaktım. Beni âşık ondan kurtardı. Bana o âşığı getirin, dedi.

İçeriye girdi, baktı ki, âşık geldi. Dediler:

— Âşık geldi.

— Buyur.

Ama âşık önceki âşık değil, âşık çok değişmiş.

Padişah olmadan önce normal bir adamdı, indi Uzakelli Garip Şah olarak geldiğini ne bilsin; adamda bir değişiklik yoktu, özünü biliyordu, fermanı cebinde çünkü. Böyle baktı ki, o eski âşık değil, sükût gezmiyor, sert geziyor.

— Buyurun beni çağırılmışın padişahım, sağ olsun, dedi.

— Yok, ben çağırmadım, ben söylemedim, dedi Bayraktar Hükümdar.

— Ben, kızını istemeye gelmişim vezirlerimle, lalalarımla beraber, dedi.

— Seni ben çağırmadım, seni her zaman da destekledim. Ben seni çağırmadım yavrum. O zaman, seni çağırmanı soracaksın.

— Kim çağırdı beni? deyince; o yiğit adam, Bayraktar Hükümdar, korkudan, “Ben çağırdım” diyemiyor. Meclisin içinden de biri diyemiyor ki, “Bu çağırdı.”

Dedi:

— Yahu, beni buraya biri çağırmış; kim çağırdı buraya?

Biliyorlar da, diyemiyorlar. Sonunda dayanamadı, dedi:

— Oğlum, ben çağırdım.

— Sen mi?

— Evet, ben çağırdım.

Bayraktar Hükümdara dedi ki:

— Neyine güvenerek çağırdın? Sen beni getirdin buraya, ben bir âşıklık yaptım, başıma bin türlü işler çıkardın. Yine mi çıkaracaksın?

Dedi:

— Yok, oğlum, yok. Ben sana ödül vereceğim, altın; bin kese altın benden.

Hükümdar verir, vezirler verir, lalalar verir:

— Niye veriyorsunuz?

— Yahu, senden Allah razı olsun oğlum. Sen geldin, kızımın adamları fazlalaştı, lala, vezir doldu burası, padişahlara yurt oldu. İndi senin bir dileğin var mı benden, söyle. Öyle bildi ki, para diyecek.

Dedi:

— Dur hele.

Buralarda bitkin düştüm bir zaman

Yüce dağlar yara yara getirdim

Padişahlar gelsin sultanlar gelsin

Rakibem sevdiğim yara gelmişim

Atılam da gönüllere atılam

Dertlilerin kervanına katılam

Baba dağ taşlardan atılam

Dere tepe yüksek yara gelmişim

Uzakelli der ki zulüm de olsa

Padişah fermanı ölüm de olsa

Arkalı dağdalı zalim de olsa

Yüreğim ortada yara gelmişim

— Oğlum,

— Buyur, dedi.

— Yavrum, biz sana zulüm ettik. Bizim aslında niyetimiz kötü değildi; ama biz seni kızımıza layık görmedik. Kusura bakma. Bizim kızımız hanlara layık, bizim kızımız beylere layık, vezirlere layık, padişahlara layık. Kusura bakma, senin nereli olduğunu da bilmiyoruz, Uzakelli deyip duruyorsun; biz bir âşığa kız veremeyiz. Âşık parçasının, bir âşığın bizim okumuş, bizim bilmiş, bizim yazmış, bizim yüksek tahsillere gönül vermiş, geleceğe mekân kurmuş kızımızla ne işi olabilir?

Bayraktar Hükümdar böyle deyince, Uzakelli adamlarına şöyle bir göz kırptı, “Benim padişah olduğumu buna söylesem, o vakit bu deli olacak ha.” diye fısıldadı.

Dedi ki:

— Bayraktar Hükümdar.

— Buyur yavrum.

— Bana kızmazsın, değil mi?

— Yok, kızmam, dedi.

— Benim Hak âşığı olduğuma inanır mısın?

— Yok, inanmam, dedi.

— Ama kızın inanır.

Gene belaya düşüyor:

— Delikanlı, bu kızımı bırak. Kızımın elçileri var, güzel insanlar toplanmış buraya. Para alacaksan, üç beş kuruş verelim, git oğlum.

Dedi:

— Yok, onu demiyorum. Kızına sor, sen pişman olursun.

Adam uyandı bir anda. Hanımına haber gönderdi, dedi ki:

— Sinem Sultan’a söyleyin, buraya gelsin.

Geldi hanımı, kapının arkasından:

— Buyurun, fermanınız nedir Bayraktar Hükümdar? diye sordu.

— Hele bir sor bakalım benim kızıma, müneccim midir, nedir, bu adam ne biliyor birbirlerinden haberdar olduklarını? Bu kimdir, hiç tanımıyorum.

Gitti kızının yanına. Baktı ki, Güzel Sultan’ın yüzünde güller açıyor:

— Ana, gözün aydın olsun ay ana.

— Ne oldu ki kızım?

— Ne olacak; senin beğenmediğin oğul padişaktır ana.

— Ne diyorsun kızım, aklını mı üşüttün sen?

— Yok ana.

— Nereden biliyorsun yavrum?

— Beni bu derde salanı nereden biliyorsam, indi de ondan biliyorum.

— Niye?

Dedi:

— Dinle ana, dinle.

Şimdi dur bakalım, anaya ne söyler:

— Yavrum.

— Buyur, dedi Garip Şah, böyle bir yüzüne baktı.

Bayraktar Hükümdar dedi:

— Oğul, sen hakikaten âşık mısın?

— Evet.

— Hak âşığı mısın?

— Evet.

— O zaman, kızımı çağırın o perdenin arkasına, bu âşık bir söylesin.

Kızını çağırırlar:

— Kızım.

— Buyur baba.

— Yavrum, ananı al, bu perdenin arkasında otur. Bu adam âşıkmiş. Hele bakalım, bu ne söyleyecekmiş senin hakkında, sana nasıl bir âşıkmiş? Biz bunu bilemedik; siz nerede âşık oldunuz yavrum? Buralı da değilmiş.

Güzel Sultan dedi:

— Baba, bizim sırrımızı açma. Ama istiyorsan, Uzakelli sana söylesin.

Uzakelli dedi:

— Söyleyeyim.

Bakalım, ne söylüyor? Vekâleten ben söyleyeyim, Allah sizleri var etsin. Sağ olun, var olun.

Dinle sözlerimi ay Gözel Sultan

Hızır Baba bize sır vermedi mi?

Bade verdi Yaradan'ın aşkına

Gönül bahçemize bar vermedi mi?

Enine giymiştin âlemler hası
Üstüne giymiştin güllü libası
Seher vakti kuşluk ötüşen sesi
Gönülden gönüle sır vermedi mi?

Uzakelli öldüm ben bu yaradan
Şahidimdir yeri göğü yaradan
Kainatlı bu varlığı yaradan
Seni defterinden yar vermedi mi?

Hani biz az önce dedik ki, bunun parmağında bir yüzük vardı, bir de buna nişan için bir tül vermişti. Bunu ömür boyu saklayacaktı.

Güzel Sultan dedi:

— Baba.

— Buyur kızım.

— Baba, sen bu âşığı o kadar zorladın ki, o âşık ruhundan geleni söyledi, ama edebi, arı varmış; bak, bu yüzük de alıntı.

— Kızım, sen ne diyorsun; sen hayal dünyasında mı yaşıyorsun, el âlemin parmağının yüzüğü bizde ne arar?

Güzel Sultan dedi:

— Baba, Hızır Aleyhisselam sen duymadın mı; bizi gönlümüze yar eyledi. Onun için bu yüzük benim parmağımdadır. Öldüğüm gün çıkar. Lütfen, şahlar senin olsun, padişahlar senin olsun, Uzakelli benim olsun.

O böyle deyince, Uzakelli Garip Şah dedi ki:

— Güzel Sultan, sen biliyorsun, ama baban bilmiyor. Ben söylesem ayıp olur, sen söyle.

Bunun üzerine Güzel Sultan dedi ki:

— Baba, hele bizim bu ortamımızda, bu demimizde, hele bir de senin gibi Bayraktar Hükümdarın çocuğu, kızı olarak, çıkıp önünde söz söylemeyi asla düşünmedim. Ama takdirin önüne de geçilmez baba. Senin affına sığınıyorum. Sana bir şey söyleyeceğim, bana üzülme.

— Buyur yavrum, doğruları söyleyeceğine ben inanıyorum.

— Evet baba. Biliyor musun, Garip Şah dediğin bu adamdır.

— Allah Allah! Kızım, bunun adı Uzakelli'dir.

— Evet, ama sen bilmiyorsun; bu, Gürcistanlı Garip Şah'ın oğlu Uzakelli Garip Şah'tır.

Bayraktar Hükümdar bunu duyunca dedi ki:

— Yavrum, bu kervan bunun mu?

— Tabii baba. Bu vezirler bunundur baba. Ama o kadar asil ki, sen bunu âşık görmüşsün diye, bu senin huzuruna padişah gelmedi, aynı âşık geldi.

Güzel Sultan bunu deyince, Bayraktar Hükümdar dedi:

— Oğul, padişah unvanını göreyim, gönülden inanırım.

Kim; lalalar, vezirler, Garip Şah'ın huzurunda giyinmiş olduğu elbiselerin daha hasını, kispetinin daha hasını Uzakelli'ye getirdiler. Enine giyindi. Bir padişah endamı vardı, bir endazesı vardı, babasının on katı yakışıklı. Öyle bir güzellik sahibi ki, ortamdaki herkes buna hayran kaldı. Ki o huysuz olan adam, Abbas Pehlivan bile buna hayran kaldı.

Abbas Pehlivan geldi, dedi ki:

— Ey hiç kimseyi dinlemeyen, hiç kimseyi önünde konuşmıyan Bayraktar Hükümdar; beni kedi nasıl yıktıysa, seni de Şahım öyle yıktı.

— Yahu, ne söylüyorsun?

— Beni kedi nasıl yıktıysa, seni de Padişahım öyle yıkar, dedi.

O zaman, Bayraktar Hükümdar:

— Oğul, senin anan baban yok mudur? Senin baban gelseydi, elçi gelseydi, benim kızımı alsaydı, deyince; dedi ki:

— Sana ar mıdır? Bir zaman sen beni âşık görüp, kızını vermiyordun. Babam sade adam oldu, ben padişahım. İstersen senin ayarında onu göndereyim.

O böyle deyince, lalalar, vezirler:

— Hayır, Bayraktar Hükümdar, ahlaksız ve asılsız olmamalı. Doğru söylüyor; babalar ayağa gelmez, padişah da olsa ayağa gelmez. Adam unvanını oğluna vermiş, oğlu da padişah olarak kızını istiyor, dediler.

Onlar öyle deyince, Güzel Sultan:

— Ana, Yaratana şükür olsun ki, babam beni bu yerde mahcup edemedi, dedi.

İşte o zaman güzellikler kurulur, ortamlar düzelir, âşıklar çalar, düğün olur, Uzakelli Garip Şah ile Güzel Sultan evlenir. Gerçekten ihtişamlı bir düğün tutulur. Düğün biter

üç gün sonra, yolculuklar başlayacak, Güzel Sultan anasından ayrılacak diye gözlerinden yaş dökülmeye başlar.

Uzakelli Garip Şah dedi:

— Güzel Sultan.

— Buyur.

— Ben seni zorla almadım, kendin geldin, ben de götürüyorum; bu gözyaşı nedir?

Gören de diyecek, kızı herhalde zorla vermişler.

Dedi:

— Yok, benim anladığım kadar, senin ismine göre, sen Uzak yerlisin, ben bir an gelemeyeceğini düşündüm.

O böyle deyince:

— Sen de bir eve, güzel bir yurda gidiyorsun. Seni götüren adam başka bir yerden gelmemiş. Akıllı başlı ol, sözümü dinle, dedi.

Sabahın erken saati, kecabalar düzülür, Güzel Sultan karşıda; bakalım, Uzakelli Garip Şah ne söyler. Allah sizi var etsin:

Güzel Sultan ağlamaktan geç balam

Balam gidek bizim elin şehrine

Üç gün huzuruna gelem de anam

Görk olacak Gürcistan'ın şehrine

Yetim kaldım hiç de yüzüm gülmedi

Ne dilek tuttumsa asla olmadı

Felek bizi bir sırada almadı

Haydi, gidek bizim elin sehrine

Uzakelli Garip Şah'a belendim

El içinde diyar diyar dolandım

İpliklere döndüm ey iğnelendim

Felek beni saldı sevda behrine

— Güzel Sultan.

— Buyur, dedi Güzel Sultan.

— Ağlamanın çağı değil, dedi Uzakelli Garip Şah.

Ananın elini öper, yola çıkarlar. Deve kervanları düzölmüş, geri gider... Kıza başlık olarak deve kervanlarıyla altınlar, mücevherler, top top kumaşlar, ipekler, çok has, boyna dizilen kolyeler, altınlar, kıymetli mücevherler verildi.

Deve kervanları yola çıkar. Haber kime verildi; Uzakelli'nin babası Garip Şah'a. Ama Garip Şah'ın artık sadece adı şah kaldı, kendi unvanı kalmadı.

Haber gider:

— Gelin geldi, gözün aydın Garip Şah.

Garip Şah:

— At binin, papağa gidin, dedi.

Müjde yastığı gider Uzakelli Garip Şah'ın. Gelin gelir sarayın önüne.

Bu, öyle bilir ki, kendi saraylarının üstüne saray olmaz. Bir baktı ki, hiç babasının sarayına benzemiyor; yani Bayraktar Hükümdarın sarayı onun yanında sönük kalır.

Güzel Sultan dedi:

— Ulan, ocağı bata; sen ki bu kadar bir zengin oğluydun, padişah oğluydun, bu saz neydi sen eline almıştın? Bizim oralara geldin, ne güne düştün yahu!

Uzakelli Garip Şah:

— Ben derdimi sana şimdi söyleyeceğim. Benim başıma geleni sen dinlesen, ya ağlarsın, ya deli olursun.

— Söyle, dedi.

Uzakelli Garip Şah dedi ki:

— Ben, yedi yaşında anamı kaybettim. Babam analık aldı, başıma olmayacak işler geldi. Ben, bir gecenin sevdasında sana tutulmuş oldum, Hızır Aleyhisselam benim odama geldi. Sonra sana geldim, bu işler oldu. Bundan sonrasını da görelim Mevlam neyler, neylerse güzel eyler.

Düğün kurulur, yemekler yenilir, âşıklar çalar söyler, sıra kimde; o güzel gelinde.

Dedi:

— Güzel Sultan.

— Buyur.

— Benim senden bir ricam var. Padişah hanımı olarak değil, bir Türk kadını olarak senden bir arzum var.

— Buyur.

— Babam padişahlığını bana verdi, adam benim için tahtından oldu. Senden tek dileğim var.

— Buyur.

— Bundan on sene önce anamın bir gününü babama yaşatacağsın.

— Ne yapacağım? dedi.

Dedi ki:

— Benim babam sabahları erkenden kalktığı zaman, anam Ana Sultan, babama erkenden kahvesini yapar, babam da her sabah saçaklığa geçer, kahve içerdi. Öyle bir kahve yap ona, saçaklığa geçince onu orada görsün.

— Başım üstüne.

— Elini öpeceksin, orada duracaksın.

— Başım üstüne.

— Anamı bir yaşasın, gönlü açılsın.

— Başım üstüne. Daha ne yapacağım Garip Şah?

— Benim bir analığım var, babam onu melek diye aldı, yılan çıktı. Sen onu eğiteceksin, ben sana esir olacağım. Ona insanlığı öğreteceksin.

Dedi ki:

— Benden öyle ağır bir şey istedin ki. Ama ben ki seni seviyorum, bunu da yapacağım. Başım üstüne...

Sabah erken, Garip Şah, baba Garip Şah, alışmış ya, kalktı, saçaklığa çıktı, baktı ki, Ana Sultan'ın koymuş olduğu kahve fincanı doludur.

Hele bakalım ne söyler. Allah sizi var etsin:

Değme gel dertli yaralı canım

Sabah sabah yârim geldi aklıma

Ana Sultan gezerdin buralarda

Senelerim zindan oldu aklıma

Yarın gitti balam karın özüne

İnanın ki uyku gelmez gözüme

Bir bela bulmuşam özüm özüme

Gel dertlerim bul sal aklıma

Ana Sultan bu yerlerin yıldızı
Garip Şah yıllardır unuttun bizi
Ana sultan sütüm helaldir size
Eski durum yeni düştü aklıma

Dedi, gözünden üç damla yaş düştü.

— Uzakelli.

— Buyur, dedi.

— Ulan, baban ne yaralı adammış; gördün mü ne söyledi.

— Babam benim derdimden ölme tamamdır, dedi.

Herkes geldi, analık eve gelmedi. Düğün bitti, düğün gitti, âşık gitti, padişah değişti, âşık han oldu, adı Uzakelli Garip Şah oldu, analık gelmedi.

Güzel Sultan dedi:

— Ulan Uzakelli.

— Buyur, dedi.

— Cennet anaların ayağı altındadır. O senin babanın hatırasıdır. Öyle bil ki, Ana Sultan'a gelmişiz. Haydi, bir beraber gidelim yanına, onun elini öpelim.

Çünkü demişti ki:

— Bunu yola getir, benden ne istersen iste.

Atasözü vardır, kadın, ifritle eşmiş. Değişmiş, yanına da gitsen boşmuş, yılanı dönmüş. Bunun kapısından içeri açınca... Bunun kapısından içeri girince, kadının yüzüne bir bakış baktı Güzel Sultan, kadın iki kat oldu:

— Akıllı ol, padişah budur, dedi. Çünkü hani derler ya, erkek bazen anlatamaz, kadın kadına iyi anlatır.

— Padişah budur, senin kocan değil. Seni perişan eder, kapıda seni çobancı yapar, der.

Güzel Sultan bunu deyince:

— Gel ay gelin, gel ay gelin, dedi analık.

— Sağ ol. Bak işte, seni böyle isterim, dedi.

Baktı ki, yahu senelerden beri konuşmayan analık konuştu. Sohbetten, çaydan sonra, Uzakelli Garip Şah, Güzel Sultan'a sordu; dedi:

— Yahu, Yaradan'ı seversen, bir şey diyeyim.

— Buyur, dedi.

— Yahu, bu kadın bizimle hiç konuşmazdı; sen buna ne dedin?

Dedi:

— Karışma.

Sabah, öbür gün derken, bunlar tam dost oldular. Bir gün, hiç ummadığı bir şey, analığı, Garip Şah'a gitti, dedi ki:

— Yahu, biz ne taş yürekli adammışız; oğlumuz evlenmiş de, biz ölmüş müyüz buna bir şirinlik yapmamışız? Oysa ölümünü araştırıyor şimdi, tersinden yani.

Dedi ki:

— Ne yapmamızı istiyorsun?

— Ne yapacağız; oğlumuz üzgün düşmüş, kapımıza gelmiş, bir de gelin getirmiş koca bir padişah. Öyle bir ihtişam hazırlayalım ki, el yığılsın, benim analığım da burada kalkmış olsun. Ben taş mıyım; ben de anayım, dedi.

Ama bunların Allah dostu olduğunu, bunların durumu olduğunu bilemiyor ki; bunlara her şey gelir, bunlara Hızır söyler, dostu var, işi var, bilemiyor. Ama ava tuttu mu da tutacak. Zaten adam canından yılmıştı, isterdi ki bu ölse de kurtulsam.

— Garip Şah.

— Buyur.

— Yavrurum, anan bana bir şeyde bulundu, size de söylemiş; bir güzellik yapacak size.

Dedi:

— Allah razı olsun. Ne yapacak?

— Yahu, bugüne kadar sana hiç güzel davranmamış oğul. Taze de gelin gelmiş, ta Azerbaycan'dan Bayraktar Hükümdarın kızını getirmişsin, burada garip düşmüş; ana da ben olayım ona diyor. Oğluna analık oldum, ama ona ana olayım, diyor.

— Hay Allah senden razı olsun, dedi.

İşte o zaman Garip Şah böyle bir yüzüne baktı; Güzel Sultan'a dedi ki:

— Mezarımızı kazdılar.

O öyle deyince, dedi:

— Sen hiç açığa vurma, Allah en iyisini bilir.

Bu, sihirbazlar kanalıyla, bu kızın nereden geldiğini öğrenerekten, bu kızın akılsız efsane durumuna çevirmeye kadar gitmiş olacak.

Sihirbazlar rem attılar, dediler ki:

— Bu kızı biz sana söyleyelim. Azerbaycan’da Bayraktar Hükümdarın kızıdır, anasının adı da Sinem’dir. Nedir arzunuz?

Dedi:

— Bu kızın aklını al, kalanına karışma.

O demeye kalmamıştı, kapı açılır, Hızır Aleyhisselam içeri girer.

— Oğlum.

— Buyur.

— Çık.

Dışarı çıktı. Dedi:

— Hele bu benim kolumun arasından bak. Böyle baktı ki, ne baksın; iki mezar eşiliyor, biri hanımının, biri onun.

— Ne olacak Hızır Baba? dedi.

— Ne olacak; analığın remciyi gördü, remci şimdi rem attı, Bayraktar Hükümdarın kızını belli etti. Kız az sonra aklını oynatacak, saçaklıktan da özünü atabilir, seni de onu öldürdü diye şerre salacak. Senin ne etmen lazım, biliyor musun?

— Ne etmem lazım? dedi.

— Şimdi benim dediğimi yap, sen ona karışma.

— Bayraktar Hükümdar, kızına böyle bir durum oynanacak.

Aklı şaştı.

Dedi:

— Ben demiş olayım.

— Tamam. Allah senden razı olsun.

Hızır Baba ayrılır, iki dakika sürmeden ana fitnesini yağmadan baba gelir.

— Oğlum ne âlemdesin?

Dedi:

— Baba, Allah’a ayandır, senden mi saklayacağım; biz bu anda belanın içindeyiz.

— Allah Allah! Oğlum, nerede bela var?

— Baba, beni dinle, dedi.

— Buyur.

— Anam bu anda remcileri tutmuş, içeride bizim katlimize ferman yazıyor. Ama inanırsın, ama inanmazsın.

Tık diye içeri girdi. İçeriye bir girdi ki, hakikaten remciler böyle oturmuşlar, yedi-sekiz kişi, yazıyorlar, çiziyorlar, birbirleriyle konuşuyorlar, biraz sonra kadın aklını yiyecek, onun derdine düşmüşler.

Uzakelli Garip Şah dedi:

— Baba, gözünle gördün mü?

— Gördüm.

Dedi ki:

— Bunlar doğruyu söylemezler. Şimdi dur, ben bunlara doğruyu söyleteceğim.

Girdi içeri, remci başının ismini verdi:

— Falanca adam, nasılsın, deyince; öteki dedi ki:

— İyiyim,

— Sen kimin katline ferman yazıyordun?

Adam daha da sözünü geri alamadı ki; dedi ki:

— Uzakelli Garip Şah'ın.

Dedi:

— Duydun mu baba?

— He, duydum.

Öbürüne sordu:

— Sen kiminkini yapıyordun?

Dedi:

— Buraya yeni gelen taze gelin, Bayraktar Hükümdarın kızının aklını alacaktım.

Dedi:

— Allah senden razı olsun. Baba, duydun mu ne dedi?

— Duydum.

— Şimdi ne yapacaksın?

Dedi:

— Ben biliyorum ne yapacağımı.

Dışarıya çıktılar. Allah sizi var etsin:

— Ulan, sabahın erken saatinde herkes burada olsun, dedi. Bir haber verir, bütün erkân yığılır o sarayın önüne. Toplandı cemaat.

— Oğlum.

— Buyur.

— Herkes gelmiş mi?

— Gelmiş.

— Senin bir diyeceğin var mı?

Dedi:

— Yok, baba, benim hiçbir diyeceğim yok. Sen padişahsın bu anda, sen hüküm verensin.

— Yok, oğul, padişah sensin, sen hüküm ver.

Dedi:

— Padişahlar padişahı Allah hüküm verir.

— Ne olacak?

— Karışma.

— Ulan remci, sen ne yapıyordun?

O sözünü geri alamaz ki; padişahın önünde geri mi alacak? Dedi:

— Ben onu öldürecektim.

Öbürü de dedi:

— Ben de onun aklını alacaktım.

— Duydun mu dediğini? dedi hanımına.

Dedi:

— Duydum.

— Allah sizden razı olsun. Hele cellâdı buraya çağırın, dedi.

Cellât geldi.

— Allah'ıma şükür ki, benim çocuğum yoktur; yoksa bir yetim derdi daha çekecektim. Bir oğlum var, başıma gelene bak. Sen ki şerre şer kattın, şimdi senin işin şer oldu.

Hemen cellâtlara emir verdi. Kadın cellâtlar da olurmuş o zaman, erkek cellâtlar da olurmuş. Bugün cenazelerinde bile, Allah korusun, erkeği kadından ayırdıkları gibi.

Cellât kadın geldi, sırrı kesti. Dedi:

— Yahu, sana ne desem ki? Böyle bir padişaha karı olmuşsun, bir de oğlunu öldürüyorsun. Öldürdüğünün biri han, biri şah, biri sultan... Sen hiç mi utanmıyorsun? Senin hakkın nedir?

Analık halt etmişti. Dedi:

— Benim hakkım ölümdür.

— Peki, bunu niye bile bile yapıyorsun?

Dedi ki:

— Şeytandan çok bilen yoktur, benim aslım budur.

O böyle deyince, kılıcı saldılar boynuna analığın, bütün âlem kurtuldu. Allah sizden razı olsun. Onlar da kurtuldu.

— Oğlum.

— Buyur, dedi.

Şimdi padişah geçti, ferman elinde, baba-oğulluk görevini aldı eline. Şimdi baba, şimdi oğul, hakikaten el âlem içinde anlı şanlı bir padişah oldular; ama şuraları yanık.

Uzakelli Garip Şah, hanımını götürecekt babasının yanına, ayak dönmesine. Bugünün tabiriyle el öpmeye. Ama ne yazık ki, el öpemeyecek. Öyle bir gelin.

Dedi ki:

— El öpmeye gidelim babana. Gerçekten senin böyle bir güzel varlıklı, saltanatlı baban Bayraktar Hükümdarın kızını getirdik buraya, babama, anama hizmet ettin; ama biz gidemedik.

Babasına da söyledi bu kararını.

Babası dedi ki:

— Oğul, Allah seni var etsin; yol senindir, nizam senindir. Götür hanımını, öp elini kaynatanın, ömür boyu mutlu yaşa.

Ama takdiri hiç kimse bozamaz. Kim; Hızır Aleyhisselam geldi. Kapıya çıktı Uzakelli Garip Şah, bir de baktı ki, Hızır Aleyhisselamın yüzünde zerre kadar gülme işareti yok.

Baba:

— Ulan, nereye gidiyorsun? dedi.

Dedi ki:

— Baba, Allah'a ayandır, sen sırrımı bilensin. Hanımımı babasıgile götüreceğim.

— Hanımını babasının evine götüreceksin el öpmeye, öyle mi; ay ocağı batsın, üç günlük ömrü var.

— Ne diyorsun?

— Üç günlük ömrü var; ister inan, ister inanma.

Uzakelli Garip Şah, bu sözü duyduktan sonra içeri sanki ölü girdi.

— Hayrola Uzakelli, ne oldu? dedi Garip Şah.

— Yahu, ben yanlış yapmışım, acele etmişiz; mevsiminde gidelim. Allah büyüktür, dedi.

Hesap etti ki, üç güne gitmeleri mümkün değil. Gürcistan nere, Azerbaycan nere; üç ayda ancak gidile.

Güzel Sultan'a dedi:

— Mevsimini unutmuşum, beni bağışla. Babamdan da müsaade alalım; hele görelim bakalım, yol verir mi, vermez mi?

Aklınca gerçeği gizleyecek Güzel Sultan'dan.

Dedi:

— Uzakelli, sen deme, ben söyleyeyim.

Dur bakalım, ne diyor.

Koca kartal yuvasında

Ala karga har bıraktı

Feleğin yurdu devrile

Yüreğime kar bıraktı

Uzak yollardan gelmişim

Sararmışım hem solmuşum

Hakkıma razı olmuşum

Ciğerime nar bıraktı

Güzel Sultan olmuş melek

Dertler beni eder helek

Evin yıkılsın ay felek

Kollarıma bar bıraktı

— Ula Uzakelli, sen sözden anlar mısın?

Dedi:

— Ne diyorsun; anlarım tabii.

Bunlar geldiler, babası yatıyordu. Dedi:

— Ben babama gideceğim.

Kapıyı çaldı.

— Kimdiro?

— Benim baba.

— Ne oldu oğlum bu saatte?

— Baba, biz ömür boyu gülemeyecek miyiz? Sana sırlarım var.

— Buyur oğlum.

Baba da zaten hanımı öyle perişan öldü ya, adam da olmuş perişan, sigara içip durur, yatmak yok gözüne.

Dedi:

— Yanıma otur oğlum.

Dedi:

— Baba, ömrümü verdiğim gelininin üç gün ömrü var.

— Ne diyorsun oğul?

— İnan. Ne yapalım, ne edelim; ne diyorsun? Sen bir babasın, sen bir yaşlısın, ferman sahibisin, ben bir oğulum.

Dedi:

— Oğul, ben bunu büyüklerimden duymuştum, sana söyleyeyim. Çok önemli bir söz söyleyeceğim, ama bana kızma.

— Buyur, dedi.

— Bir adam çocukluğunda gülmediyse, ömür boyu gülmez.

— Allah Allah! Babamın düşündüğüne bak. Ben hiç çocukluğumda güldüm mü; yok, gülmedim. Baba, doğru dersin. Ne yapmamı istiyorsun?

Dedi:

— Oğul, sana o yakışır; madem sen diyordun benim pirim var, benim Hızır'ım var, bunu babasının diyarına yetiştir oğul.

— Ben ne duruma düştüm, dedi kendine.

Gecenin bir yarısı, uyku saati, herkes uyuyor, keyif geziyor, âlem oluyor, kimi mutluluğunda, kimi çoluk çocuğunda, bu da bir dert içine düşmüş.

Dedi ki:

— Yahu, ben ömrümü deryaya saldım, kenara çıkmam gayrı mümkün değil. Ama bir yalvaracağız, çaremiz kesilmiş bizim.

İşte o zaman, meğerse bunlar konuşurken, Güzel Sultan da arkadan dinliyormuş:

— Baba, o zaman, benim bazı sırlarım var, sana diyemedim; sen odana çekil, karanlıkta söyleyeceğim. Işıқта çok söyledim, belki o yüzden duam tutmadı; karanlıkta söyleyeceğim.

Baba, odasına çekilir; bakalım, zavallı Uzakelli Garip Şah ne söyler son sözünü.
Allah cümlemizin sonunu hayır etsin.

Yeri göğü âlemleri yaradan
İsteseydin adil divan verirdin
Duam kabul olsun bu gecelerde
Yârim isteseydi bir can verirdim

Kader yoldaş edemedi gelinle
Kara duvaklıydı gamlı halınla
Uzak yerden gelmiş bir kara günle
Divan isteseydi divan verirdim

Uzakelli Şah da oldun sonunda
Bugün de yaralıydım dünümde
Ne kadar olmuşam mutlu günümde
Yarım olsaydı ben can verirdim

— Uzakelli,

— Buyur,

Baktı ki, bu Güzel Sultan'ın sesi.

— Ulan, bir delikanlı adamsın, özün de bir padişahsın; bir kadın için ne
bağırıyorsun bu saatte? Babanı rahatsız ettin.

— Yahu, duydun mu? Ben senin için söyledim; ama sen de bana böyle
söylüyorsun.

Güzel Sultan dedi ki:

— Biz Allah'a kurban geldik, kurban da gideceğiz; ağlamanın ne şeyi var?

Kim; Garip Şah. Bakın şimdi, olacağına bakın. Sabahın erken saati, babasına da
selam veren o garibe rastladı, selam verdi.

— Selamünaleyküm.

— Aleykümselâm. Allah senin duanı kabul etsin.

İçeri geldiler. O halde, ölecek, iki üç günü kalmış, hayaliyle dolaşırken, dediler ki:

— Duydunuz mu, köyümüze bir garip gelmiş, el âlemi oynatıyor, güldürüyor, yani tiyatro yapıyor.

Uzakelli Garip Şah, kendi kendine dedi:

— Yahu, sevdiğimin üç günü kalmış, onu da götüreyim. Padişah olduk da ne oldu, koy gitsin. Herkes gülüp oynuyor, ben de eşimi götüreceğim.

Ne padişahı, ne işi?

Dedi ki:

— Yahu, sen dünya güzelisin, baban da handır, Bayraktar Hükümdarın kızısın; ama köye bir oyuncakçı adam gelmiş, oynatıyormuş insanları; biz de gitsek, ne dersin?

Dedi:

— Yahu, niye gitmeyelim ki; dünya, üç beş günlük dünya. Haydi gidelim.

Bunlar gittiler.

Herkesin gözü karıda, karının gözü gelinde. Karı yanaştıkça gelin kaçıyor, kadın yanaştıkça gelin kaçıyor. Geldi yanına, dedi:

— Sen üç gün var diye niye korkuyorsun; yüz senelik ömrün var.

— Yüz senelik ömrün var, dedi.

— Ne diyorsun?

— Yahu, karışma; deliyi buldur.

Oynatır milleti yine böyle keyifle, millet oynuyor; ama o ikisinin derdi bir.

— Ne?

— Deliyi buldur, der.

Uzakelli'nin yanına geldi, dedi:

— Yahu, sizin burada gerçekten adam ettiğiniz akıldan zavallı biri varmış, Allah dostu, onu bulun.

— Yahu, onun ocağı batsın. Benim doğmama da vesile o; o delinin duası olmuş herhalde. Bir babama sormam lazım.

Gitti, babasına sordu; dedi:

— Baba, ben nasıl olmuşum?

Dedi:

— Nasıl olacaksın oğul; o deli vardı ya, bana selam verirdi her gün, aksine o gün ben ona selam verdim, dedi Allah senden razı olsun, aleykümselâm.

— Bugün de beni gördü. Ben ona dedim selamünaleyküm, o da dedi aleyküm selâm, Allah senden razı olsun.

— İndi ne oldu oğlum? diye sordu babası.

Dedi:

— Baba, inanır mısın, köye gelen, oynatan kadın, milleti güldüren, oynatan kadın gelinine demiş ki, senin yüz senelik ömrün var.

— Ne diyorsun oğul? Allah diledi mi, dünyayı bir araya yığar, içine deli, akıllı da katar. Allah dilemedi mi, her bir yere salar, özlediğine kavuşturmaz, dedi babası.

— Peki, ne olacak?

— Ne olacak oğlum; biz şimdi o adamı bulacağız, deliyi bulacağız, dedi.

Deliyi buldular. Böyle su gibi bir şeyin başında, çubuğuyla onu karıştırıyor, uğraşılıyor.

Dedi:

— Selamünaleyküm.

— Vay aleyküm selâm.

Dedi:

— Sen ne yapıyorsun?

— Ben seninle uğraşamam, bu anda benim elimde işim var, dünyayı dönderiyorum.

Alay etti yine, gülmek gibi.

Dedi ki:

— Yahu, siz ne kadar aptal adamsınız; yetmiş senedir benim başıma gülüyorsunuz, köyünüzün başına gelmeyen kalmadı.

— Ne yapacağız baba?

— Ne yapacaksınız; o gelini götürün, falan adamın evinde yeni bir kuzu doğdu, o kuzunun etini yedin, o dirilir.

Dediler ki:

— Yahu, bu ne söylüyor; bunda bir şey var.

Geldiler, adama dediler; adam dedi:

— Hakikaten az önce benim bir kuzum oldu.

— Kardeş, onu bize ver, Allah razı olsun. Kaç para istiyorsan iste, onu bize ver.

Adam dedi:

— Veremem; ben onu damızlık için saklıyorum.

Adam da yeni birkaç kuzu bulmuş belki de kendine, o da onun derdinde. Birinin canı gidiyor, birinin kuzu aklında.

Dedi:

— Baba, sana bir söz desem anlar mısın?

— Anlarım.

Şimdi, samimi söylüyorum, padişahın çobandan koyun istemesi olur değil mi; Koca bir padişah, kuzuyu çobandan istiyor, hem de yalvarıyor.

Baba biz yanına geldik

Yüreğinde sızı var mı?

Ölüme derman aradık

Sizde körpe kuzu var mı?

Yüreğimi delerlermiş

Gönle fit salarlarmış

Mazlumlara gülerlermiş

Ne utanmaz yüzü varmış

Uzakelli gönül nişan

Padişah olmuş devri şan

Taze gelin derde düşen

Dermanı senin kuzularmış

Adam birden uyanır:

— Yahu, öyle ya, bunlar benim yeni kuzum olduğunu nereden biliyor?

Diyor:

— Size kim söyledi?

O da diyor ki:

— Deli vardı ya bizim köyümüzde, o söyledi.

Adam gidiyor onun yanına. Bizimki gene çubuğuyla karıştırıyor orayı, bir şeylerle uğraşiyor.

— Selamünaleyküm.

— Aleyküm selâm. Allah senden razı olsun.

— Baba, sen benim koyunumun kuzusu olduğunu niye söyledin?

Diyor:

— Senin gönlünde zengin olmak yok mudur?

— Evet, var.

— O zaman, kuzuyu ver, altını al.

— Niye?

— Karışma.

Kuzuyu veriyor, adamı hiç dinlemiyor:

— Senden Allah razı olsun. Ben senden para mara da almam. Padişah bizim kapımıza gelmiş; biz senden ne parası alacağız. Alın, götürün bu kuzuyu, diyor.

Değerli insanlar; kuzu bir bahane. Gelin dirilir, o adam ömür boyu han sarayının yanında yaşar. Çünkü o gelin diyor ki:

— Bizim hayatımızı kurtaran kim ise onu çağırın, ömür boyu o da yaşasın.

Değerli dostlar; demek istiyor ki âşık, köyde deli de var, çoban da var, ağa da var, garip de var; koyun, dünya yaşasın, güzellik olsun.

Mevla'dan umut kesilmez

Çoban döner hana bir gün

Dünya böyle zindan olmaz

Döner gülistana bir gün

Padişahlar ferman eder

Eylere gönlünü gam keder

Deftere yazdıran kader

Muhabbete güler bir gün

Uzakelli şah babası

Âşıklar söylerdi sesi

Var olsun evi obası

Sözleri destana döner

Tabii, bir çay demledi sevgilisi Güzel Sultan. Kime; Uzakelli Garip Şah'a. Ben de sonunda köyümüze, hepinize hikyemizin anlatıp bitirmiŐ oldum. Bütün dostlara selam olsun. Sağ olun.

Tahir ile Zühre Hikâyesi

Anlatan: Âşık Gafilî

Derleyen: Doğan Kaya

Tarih: 31 Ekim 1992

Kaynak: Türk Halk Kültüründen Derlemeler.
Ankara (1993)

Efendim, vaktiyle Kahraman şehri diye bir şehir vardı. Bu şehrin hükümdarı Ethem Şah, abisi Ahmet de Başvezir'di.

Bunlar çok adaletli, çok dürüst kimseler olmasına rağmen, Cenab-ı Hak tarafından, ikisine de ne oğlan ne de kız ihsan edilmişti, çocukları yok idi.

Birgün meclis kuruldu, toplantı yapıldı, memleketin idaresi için ne gerekiyorsa konuşuldu. Herkes dağıldı, lâkin Vezir Ahmet orada kaldı Vezir Ahmet, kardeşi Ethem Şah'ı dalgın gördü.

— Şahım! Ne düşünüyorsun böyle kara kara dedi.

— Sorma abi, dedi. Yaşımız ilerliyor. Dâr-ı dünyadan, dar-ı bekaya hicret ettiğimizde, bizim bu köşkümüz, saltanatımız, tacımız kimlere kalacak? Kılıcı kim kuşanacak. Senin de benim de ne oğlan ne kız, hiç bir çocuğumuz yoktur.

Ahmet Vezir dedi ki:

— Kardeşim, bu Cenab-ı Hakk'ın vergisi, bizim elimizde olan bir şey değil. Bunun için üzölmeye değmez. Büyüklerimizden kalma bir söz var; bir kimse bir bağ şeneltir de içinde meyvesiyle, sebzesiyle gülleriyle, çiçekleriyle donatır, herkes bundan istifade ederse, işte o da bir nesil sayılır. Biz böyle bir şey yapalım. Memleketimizin, toprağımızın durumuna göre bir şeyler ekelim, dikelim... Bu da bize zürriyet sayılır.

O gün yattılar. Sabah olunca Lala'ya dediler ki:

— Tellal bağırttır. Bağ bahçe işinden anlayan bir mühendis lâzım bize.

Tabi, emir ferman yerine geldi. Birkaç tane mühendis müracaat etti. Bunlar, yazdılar, çizdiler... Sonunda yedi yolun çatına bahçeyi yapmaya karar verdiler. Her memleketten, her yoldan geçen buraya uğrayıp, buranın nimetlerinden faydalanacaktı. Öyle bir yer bulundu, bağı şeneltmek için kazıklar çakıldı, projeler çizildi. Herkesin gelip geçeceği bahçeyi yapıp, şenelttiler.

Aradan yedi yıl geçti. Birgün yine taht-ı hümayun dağılından sonra iki kardeş Ethem Şah'la Vezir Ahmet kenara çekilip kahvelerini içti. Bunlar bahçeyi unutmuştu.

— Abi yahu, dedi Ethem Şah. Seninle beraber bir bahçe şeneltmiştik. Şimdi ne durumdadır. Abad mıdır, virane midir? Şuraya bir gidelim.

— Gidelim kardeşim.

Sabahleyin apar topar hanımlarına haber vermeden –o zaman böyle motorlu vasıta yoktu tabi- faytonlarla gittiler oraya. Efendime söyleyim, vardılar ki, Allah sizi inandırсын, dünyanın yalancı cenneti. Bülbüller ötüyor, şadaban çağırıyor, güller kokuyor, yalan dünyanın cenneti mi cenneti. Ne meyve ararsan, ne çiçek ararsan mevcut. Girdiler bahçeye, ekmekleri, yemekleri, kahveleri geldi. Yediler, içtiler, namazlarını kıldılar. Yine bir mülâhazaya daldılar. “Ey Allah'ım bize bunu kısmet ettin, bu saltanatı verdin. Şimdi surda iki çocuğumuz da olsaydı, oynayıp gülselerdi, nasıl bahtiyar olurduk Ya Rabbi!” dediler.

O anda çile dolmuş olacak ki, Cenab-ı Hak Taala Hazretleri tarafından. Hızır Aleyhisselâm gönderiliyor. Allah, “Git, falan kullarımın muratlarını ver.” diyor. Hızır Aleyhisselâm, derviş kıyafetinde geliyor. Bunlar bu mülâhazada iken, kapıya “tık tık” vuruyor.

Kapıyı açıyorlar. Bakıyorlar ki, pir-i fani, ak sakallı bir derviş.

— Buyur Derviş Baba, diyor, Ethem Şah. Sağ koltuğuna giriyor. Getiriyor kendi koltuğuna oturtuyor. “Merhaba, hoş beş” ten sonra, sükut ediyorlar. Tabi Derviş Baba biliyor, bunların muradı ne, bunlar niye susuyor.

Diyor ki:

— Kusuruma bakmayın Padişah'ım, Vezir'im. Çok tatlı sohbet ediyordunuz, amma ben gelince kestiniz. Söyleyin ben de bileyim.

— Derviş Baba! Senden gizli olacak bir şey yok. Cenab-ı Allah'a duamız vardı. Ben Padişah'ım, abim de vezirim, Başvezirim. İkimizin de çocuğu yok. Biz de böyle bir şeye azmettik, iste görüyorsun, dünyanın cenneti. Şurada iki de çocuğumuz olsa, oynasa, gülse, “Baba” dese, daha neşelenirdik, daha mutlu olurduk. Bunu derken siz geldiniz.

— Üzülmeysin, diyor. Ben size bir tavsiyede bulunacağım. Harfiyen uygularsanız, Cenab-ı Hak, muradınızı verir.

— Buyur, Derviş Baba, diyorlar.

Derviş, bir Besmele-i şerif çekiyor. Sağ elini sağ cebine sokuyor, bir kırmızı elma çıkarıyor. Yuvarlıyor, Ahmet Vezir'in önüne. Ahmet Vezir alıp kokluyor, Besmele çekip cebine koyuyor. Derviş, bir Besmele çekiyor, sol cebine sokuyor, elini. Bir beyaz elma çıkarıyor. Onu da Ethem Şah'ın önüne yuvarlıyor. Ethem Şah da koklayıp cebine koyuyor. Diyor ki derviş, yani Hızır Aleyhisselâm:

— Şimdi buradan Taht-ı Umman'a vasıl olduğunuzda, harem dairesine vardığınızda, bu elmaları soyacaksınız, hanımlarla beraber yiyeceksiniz. Ondan sonra Cenab-ı Hak, sizin muratlarınızı verecek. Amma hanginizin oğlu, hanginizin kızı olur onu bilemem. Amma ikinizin de çocuğu olacak. Bir isteğim var sizden. Ben gelinceye kadar çocukların ismini koymayacaksınız, kesinlikle.

— Hay hay Derviş Baba! Sen bize bu muradı verdin ya Allah'ın izniyle, sen gelinceye kadar çocuğun ismini koymayacağız, diyorlar.

Derviş:

— Müsaade edin, ben bir abdest alayım, namazımızı kılalım, diyor.

Padişah, testiye eline veriyor. Derviş Baba, dış eşiğe çıkıyor. Testiyi oraya koyuyor, sırta kadem basıyor. Bunlar da gözlüyor ki, Derviş gele. Kalkıp bakıyorlar ki, kapının ağzında testi verdikleri gibi duruyor, Derviş yok.

— Hayvah kardaş, diyor. Bu gelen Hızır idi. Biz niye dünya muradı istedik? Ahret muradı isteseydik ne olurdu sanki? Hata ettik, filan diyor, Vezir Ahmet.

Biraz üzülüyorlar. Neyse akşam olunca Taht-ı Umman'a vasıl oluyorlar, faytonla. Tekrar efendime söyleyeyim köşke geliyorlar. Ahmet Vezir, öbür vezirler, Şeyhülislam hep toplanıyorlar, sohbet ediyorlar. Geç saatlerde onlar dağılıyorlar. İki kardeş baş başa kalınca. Ahmet Vezir gitmek istiyor. Ethem Şah, orada kalmasını istiyorsa da kalmıyor. Evine gidiyor.

Hanımı diyor ki:

— Vezirim, neredeydin? Bugün öğle yemeğine gelmedin. Ethem Şah'ın oraya baktırdım, orda da yoktun.

— Aman hanım! Sorma, diyor Vezir Ahmet. Bizim bir ahdimiz var idi. Filan mıntıkada bir bağ şeneltmiştik, oraya gitmiştik. Dar akşamı geldik.

— Oralar nasıl bey, diyor karısı.

— Sorma hanım sorma, dünyanın cenneti...

— Bizi de götürsene oraya.

— Öbür cumaya da sizi götürürüm, Allah izin verirse. Lâkin orada bir Dervişe rastladık, Ethem Şah'la ben. Bize iki elma verdi. Yersek ikimizin de çocuğu olacakmış.

Bu arada Ethem Şah'ın hanımı da aynı şeyleri soruyor, o da söylüyor. Bunlar Dervişin tavsiyesini yerine getiriyorlar. Derken efendim Hikmet-i ilahi işte, yaşlı oldukları halde iki kadın da çocuğa kalıyor. Dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat, dokuz dakika tamam olunca Ahmet Vezir'in bir oğlu, Padişahın da bir kızı oluyor. Müjdeciler gelip haber veriyorlar. Padişah bunların müjdelerini veriyor.

Efendim, bunlar nur topu gibi... Cenab-ı Hak övmüş yaratmış. Çocuklar yedi yaşlarına geliyorlar. Gelseler de isimleri yok. Bir gün vezir vüzera toplanıp diyor ki:

— Padişah'ım, bu çocukların ismi yoktur; ne oğlanın ne kızın. Bunlara bir isim koyalım. Siz göçerseniz dar-ı dünyadan, bunlar kılıç kuşanacak. Adlarını ne diye çağıracağız?

Kimi diyor “Ali” olsun, kimi diyor “Veli” olsun. Malum ya, insanlarda; “Benim dediğim olsun.” gibicesine bir hava var. Bir şeye karar veremiyorlar. Tam üç gün toplanıyorlar. Üçüncü gün Derviş, yani Hızır Aleyhisselâm yine aynen derviş kıyafetinde geliyor. “Tık tık” kapıya vuruyor.

— Buyurun, deyip kapıyı açıyorlar. Padişah bakıyor ki, aynen bahçede gördükleri derviş.

— Buyurun Derviş Baba, diyor.

Kendi makamına oturtuyor. Fakat ortalığı bir sessizlik sarıyor Kendi kendilerine: “Ne demek ola yahu! Şurdan bir derviş parçası. Ben vezirim, öteki ikinci vezir. Ben ordu komutanıyım, o makama oturamıyorum da, bir padişah o makama, ayağı çarıklı bir derviş oturtuyor.” diyorlar. Fakat onlar maziyi bilmiyorlar, tabi. O mübareğe malum her şey.

Diyor ki:

— Tatlı sohbetiniz vardı, cemaat-ı müslimîn. Neye kestiniz? Benim gibi cahilin bir tanesi diyor ki:

— Neye kesmeyelim? Padişah'la Başvezir'in çocuklarının ismini koyacaktık. Siz gelip başköşeye oturdunuz.

Bunlar tekrar mülâhaza ediyorlar. Ali, Veli, Hasan, Hüseyin... Padişah, durumu anlıyor. Diyor ki:

— Derviş Baba, bunlar hep nişangâhsız atıyorlar. Çocuklara siz bir isim koyun.

Derviş:

— Bir itirazı olan var mı? Kabul ediliyor mu benim koyacağım İsimler, diyor.

— Hay hay, diyorlar. Evvel Allah sonra senin kararın.

— Hey cemaat-ı müslimîn! Gıyaben isim yumurtaya konur. Olur mu öyle şey.

Çocuklar huzura gelsin, burada isimlerini koyalım.

Çocukları getiriyorlar ki, hakikaten ayın on dördü gibi uşaklar. Oğlanı sağ dizine, kızını sol dizine alıyor.

— Oğlanın ismi Han Tahir, kızın ismi Han Zühre olsun. Yalnız diyor, Padişah'ım, Vezir'im, sayın cemaat sizden bir ricam var. Allah'ın emriyle, peygamber efendimizin sünnetiyle, İmam-ı Azam'ın içtihatları üzere Padişahımız Ethem Şah'ın kızı Zühre'yi, huzurlarınızda Tahir'e namızatlıyorum. İtirazı olan var mı?

— Hay hay hiç itirazımız yoktur, diyorlar.

Derviş Baba:

— Ben bir abdest alayım, diyor.

İbrık alıp dışarı çıkıyor. Yine sırta kadem basıp gidiyor. Herkes yiyip içip dağılıyor. Tabi bu arada törenler yapılıyor. İsimler konuldu ya. Ahmet Vezir eve geliyor, yatıyor. Ertesi gün hanımına diyor ki:

— Hanım! Bizim çocuk yedi yaşını bitirdi, sekizine girdi. İsmi de konuldu. Temiz, itikatlı, güvenli bir hoca bulsak da bunu göndersek, okusa.

Hanımın da tanıdığı güvendiği Alaaddin Hoca diye biri varmış. Diyor ki:

— Vezirim! Falan yerdeki hocayı iyi tanıyorum. Dediğin gibi biri. Biz bunu ona gönderelim.

— Peki.

Apar topar hocayı getiriyorlar. Yiyip içildikten sonra diyor ki Ahmet Vezir:

— Tahir senin taleben olacak, sen okutacaksın. Seni fazlasıyla memnun ederim. Onu esen yelden doğan gündün sakınacaksın.

— Hay hay vezirim, başüstüne.

Ertesi gün oluyor. Hocayla Tahir'i faytona bindirip gönderiyorlar. Tahir gidiyor. O zamanlar tatiller cuma günü olurdu, bugünkü gibi pazar günü değildi, Tahir cumadan cumaya gelecekti.

Haberi kimden verelim Zühre'den...

Tahir, hocaya gitmeden evvel, devamlı surette köşke gelir, Zühre'nin önünde dururdu. Birkaç gün gelmeyince Padişah'ın dikkatini çekiyor. Bir gün meclis dağılındıktan sonra diyor ki, abisi olan Başvezir'e:

— Abi! Tahir üç gündür gelmiyor. Seninki oğlan, benimki kız diye mi getirmiyorsun?

— Yok, padişahım, aklına gelen şeye bak! Öyle şey olur mu? Tahir'i ben mektebe verdim.

— Kime?

— Alaaddin Hoca...

— Peki, Zühre cahil mi kalacak. O, onun namızatı, gitsin beraber okusunlar.

— Hay hay diyor Ahmet Vezir. Alaaddin Hoca'yı sesletiyorlar. Geliyor.

— Buyrun padişahım, beni emretmişsiniz.

— Otur şöyle.

Oturuyor.

— Nasıl, bizim yeğen Tahir?

— Çok iyi, ellerinden öper, hürmetler eder efendim.

Diyor ki Ethem Şah:

— Alaaddin Hoca! Zühre'yi de götüreceksin, Zühre de okuyacak orada. Aynen o da cumadan cumaya gelecek. Sair zamanlar sana. Eti sana, kemikleri bize olacak. Okutacaksın, ilimleri kuvvetli olacak.

— Hay hay şevketlim. Amma!...

— Amması ne be adam, diyor Padişah.

— Padişahım, diyor. Hani bir söz var: “Ateşle barut bir arada durmaz.”

— Lan, kes, diyor. Bizim sülâlemizde öyle bir şey olamaz. Yani bunlar ikisi bir araya gelirse, işi başka şeye dökerler mi demek istiyorsun? Asla bizde öyle bir şey olamaz, diyor.

Zühre'yi alıp götürüyorlar. Velhasıl-ı kelâm bunlar okumaya devam ediyor. Devam ediyorlar amma yedi sene. On dördü bitirip on beşinden gün alıyorlar, diplomayı alacaklar. Zühre her gün çeşmeden su getirir, Tahir onunla abdest alırdı. Yine bir gün çeşmeye gitti. Oraya vardı ki, yaşlı bir Cadı Karı oturuyor; “Kimine iman Kur'an nasip olsun; kimine de yılan, çıyan nasip olsun.” derler. Allah iyilerle karşılaştırsın. Zühre, oraya varıyor. Cadı Karı:

— Gel hele yavrum Zühre, gel hele, diyor. Hacc'a gidiyordum. Arkadaşlarımdan geri kaldım. Bir Kur'an kitabı aldım. Yazısı da ufak, gözlerim seçmiyor. Şuna bir bak hele.

Zühre yedi yıl okuyor, bütün ilimleri yutmuş... Kitaba bir göz atıyor. Meğer kitap Kerem'in kitabıymış. Bir göz atıyor ki. Kerem'le Aslı'nın başından geçen olayları, A'dan Z'ye kadar hep okuyor. Akli karışıyor. Suyu doldurmadan geliyor.

Tahir de hazır, abdest almak için. Testiyi kaldırıyor ki, su dökse. Bakıyor ki su yok.

— Ne o Zühre, diyor. Benimle eğleniyor musun?

— Kusura bakma, diyor Zühre, durum böyle böyle oldu. Okuduğum kitap beni etkiledi, onun için unuttum. Gidip doldurup geleyim.

— Dur, diyor. Anlaşıldı, ben giderim. Tahir, su testisini eline alıyor, çeşmeye varıyor. Bakıyor ki, Cadı Karı orada oturuyor.

— Gel hele yavrum Han Tahir, gel diyor. Aynı şeyleri buna da söylüyor. Kitabı Tahir'e de okutuyor. Kerem'in başından geçen serencamı, Tahir'i de etkiliyor.

— Ana, diyor. Bu Kur'an değil, Kerem'in kitabı. Kereta sana yanlış vermiş. Kaça aldın?

Neyse, cadı karısı kitabı Han Tahir'e satıyor; üç akçe, beş akçe parasını veriyor. Kitabı cebine koyuyor, suyu dolduruyor, geliyor... Abdest alıp namaz kılıyorlar. Fakat ikisinin içini de alev sarıyor, yani aşk ateşi. Şimdi, öğle zamanlarında, hani tatil oluyor ya, Hoca'nın gitmesini bekliyorlar. Artık yeme içmeyi de unutuyorlar. Hoca gidince, yeme de yok, içme de yok. Namazları da bırakıyorlar. Bunlar yerde yuvarlanıyorlar, güreşiyorlar, fenalık yok yalnız! Derken Hoca seziyor vaziyeti. Bunları nasıl yakalayayım diye, plan kuruyor. Aradan birkaç gün geçiyor. Birgün müezzine:

— Ben bugün sancıldım biraz, diyor. Rahatsızım. Namazı sen kıldıracaksın.

Kendisi mektebin kömürlüğüne gizleniyor. Bunlar da tabi cahiller, hoca gitti diye, yine gülüşmeye, sevişmeye başlıyorlar. Sarım gülüm... Hemen, Hoca kapıyı açıyor, ellerini beline koyuyor:

— Seni gidi saçı buçuk diyor, Han Zühre'ye. Ben senin babana “Ateşle barut bir arada durmaz” deyince senin baban beni mecliste cemaatın içinde hacil düşürdü. Şimdi gidip olup bitenlerin hepsini babana söyleyeceğim.

Yalvarıyorlar:

— Hocam! Sen bilirsin. Biz namızatlıyız zaten. Mektepten icazetnamemizi aldık mıydı, düğünümüz olacak, sen bilirsin. Hoca'ya yalvarma kâr etmiyor. Diyor ki Tahir:

— Hocam, sen bilirsin! Dilime İki hane geldi. Şurda söyleyim de gidersen yine git.

Aldı sazı destine, koydu dertli sinesinin üstüne. Bakalım Tahir, imansız Hoca'ya ne diyor:

Başına döndüğüm Aleddin Hoca
Ne gündüzüm gündüz ne gecem gece
Hoca yollarımız uğratın yüce
Kurban olam gidip Şah'a söyleme
Yollarımız uğratırsın sen güce
Aman Hoca gidip Şah'a söyleme

Diyor ki Hoca:

— Öyle bir gideceğim ki; derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi, öndüç almış un gibi tozup gideceğim. Arkadaş hiç yorma kendini. Aldı bakalım Han Tahir:

Hocalar hocası mollalar hası
Silinmedi yine gönlümün pası
Bize çektirirsin ayrılık yası
Aman hocam gidip Şah'a söyleme
Bize çektirirsin ayrılık yası
Kurban olam Hoca Şah'a söyleme

Tahir böyle dediyse de Hoca gaddarlaşıyor.

— Yok Tahir, kendini yorma boşuna, ben gidiyorum.

Ordan çıkıp doğruca Padişah'ın huzuruna geliyor. Vezir, vükela hep oradaydı. İçeri giriyor, eşiğin üzerine oturuyor.

— Buyur Alaaddin Hoca, diyor Ethem Şah.

— Ne buyuracağım! Ben size bundan 7-8 yıl önce demiştim ki, ateşle barut bir arada durmaz. Bana inanmadın, beni tersledin. Ateşle barut tutmuş, patlamak üzere.

— Ne oldu ki hoca?

— Kızla oğlan birbirine âşık. Fırsatladıkça alt üst oluyorlar. Hatta benim pamuk minderi bile patlatmışlar. Padişah dedi ki:

— Eğer ben kızımı, Han Tahir'e verirsem, yedi silsileme lanet olsun.

Padişah yemin ediyor. Niye dersen, Hoca'nın meclis içinde söylediği bu laflar kanına dokunuyor. Ettiği yemin, çok büyük bir yemin. Hoca, söylediğine pişman oluyor, amma ne fayda! Orada bulunan Ali Han Vezir, bunu iteleyip dışarı atıyor. Fakat o sırada orada Ahmet Vezir yoktu. O yüzden olup bitenden bî-haberdi.

Her cuma eve gelen Tahir, o cuma gelmedi. Cumartesi, pazar da gelmedi. Bir şeyden haberleri yok ya! Hanımı dedi ki Ahmet Vezir'e:

— Biz oraya gidelim. Alaaddin Hoca'ya da hediye falan götürelim, emeği geçti.

Bunlar hediyelerini hazırlayıp, faytona yüklüyorlar, mektebe gidiyorlar.

Haberi kimden verelim: Zühre'den...

Zühre Han, cuma günü eve gelmişti. Ertesi gün arkadaşları köşkün önünden geçerken Zühre'yi de çağırıyorlar. Hâlbuki gece Ethem Şah, hanımına diyor ki:

— Durum böyle böyle... Zühre'yi daha okula gönderme, durum kötü. Yeminliyim.

Kadın, kendini yerden yere çalıyor. Çalsa ne, boşa... O arada arkadaşları geliyor. Zühre'yi aşağıya çağırıyorlar. Zühre, hazırlanıp merdivenden aşağı inerken, annesi karşılıyor. Saçından tutup, iki tane sille vuruyor.

— Geç içeri, gitme yok, diyor.

Zühre anlıyor ki, Hoca gelmiş her şeyi söylemiş. Velhasıl gidemiyor. Tahir de gözlüyordu ki, Zühre gele. Grup grup öğrenciler geliyordu, lâkin Zühre içlerinde yok. Zühre'yi göremeyince, içi doluyor. Yalnız. Zühre'nin Melek Suna diye bir arkadaşı vardı. Bu, annesinin Zühre'nin saçından tutup içeri ittiğini görüyor. Zühre orada bir name yazıp aşağıya Melek Suna'ya attı. Melek Suna nameyi alıyor. Diyor ki Zühre:

Zühre yazdı gözyaşıyla nameyi

Hak kaldırsın ara yerde uğruyu

Kıyamette ya o beni ben onu

Söylen Han Tahir'e helâl eylesin

Yani; “Bizim işimiz kıyamete kaldı, görüşmemize imkân yok.” diyor. Kız, aldı nameyi, cebine koyuyor. Öbür arkadaşlarına bildirmiyor. Tahir de mektebin kapısı önünde gözlüyordu ki, Zühre gele. Melek Suna'yı görüyor. Orada efkârlanıp içi coşuyor. Atıyor eli kulağa bakalım:

Toplanıp toplanıp gelen yavrular

Neden benim Zühre yârim gelmedi
Zalim Hoca gidip Şah'a söyledi
Deli gönlüm gamın alan gelmedi

O arada Melek Suna, Zühre'nin mektubunu veriyor. Tahir hemen mektubu okuyor. Okuyunca şuurunu kaybediyor, kendini yerden yere atıyor. Orada Şahap adında fakir bir çocuk vardı. Tahir'in bu durumunu görüyor. Yeni yapılan bir mektep vardı. Tahir'i ite kaka oraya getiriyor.

Tahir'in annesi de biraz hediye filan alıp Alaaddin Hoca'nın yanına geliyor.

— Alaaddin Hoca, dedi. Nerede Tahir?

— Efendim, Tahir, üç gündür gelmiyor.

— Niye?

— Bilmem.

— Hoca sen kafayı mı üşüttün, deli misin? Tahir, gelse eve gelirdi. Gelmedi eve. Ben onun için buraya geldim.

— Hemen şimdi buldururum, gam yeme, dedi Alaaddin Hoca.

Şehre çıkıyor, tellal bağırttırıyor. “Ahmet vezir'in oğlu Han Tahir'i kim gördüyse onun dünyalığını vereceğiz.” diye. Mahallenin birine de tellal yetişmiyor, kendisi bağırtıyor. Fakat bulamıyorlar. Tahir'in annesi dövünüyor, ağlıyor, sızlıyor. O sırada Şahap geliyor.

— Teyze, niye ağlıyorsun?

Diyor ki kadın:

— Yavrum! Tahir'i tanıyor musun?

— İyi tanırım, teyze. Bana yardım ediyordu., harçlık veriyordu, yemek veriyordu. Çok seviyordu, beni. Bir kız cebinden çıkarıp bir pusula verdi. Tahir, pusulayı okudu, kendini yerden yere vurdu. Ben de öğrenci değilim ki, geleyim içlerine, koymuyorlar. Tahir'i merak etme buralarda.

Yeni yapılan mektep binasına gidiyorlar. Tahir, kapının arkasında, ağzına köpükler yığılmış öyle yatıyor. Sadece bir tek nefes var, başka şey yok. Hemen annesi üzerine düştü; sarım, görüm... Elini yüzünü siliyor, başını dizine koyuyor.

— Oğlum! Dost olan sana bunu yapmaz. Düşman olsa böyle yarı canda bırakmaz. Allah aşkına söyle şunu.

— Ana, diyor Tahir. Dille anlatsam içime ateş düşüyor. Telle anlatayım da içim rahatlasın.

Tahir'in annesi Şahab'a para verdi, saz aldırıyor. Tahir, sazı bağına basıyor.. Sanki elli senelik saz sanatkârı gibi saza düzen veriyor. Aldı bakalım annesine ne söyledi:

Aman ana canım ana
Sütün emdim kana kana
Belki bu dertten ölürem
Hakkın helâl eyle bana

— Oğlum, sana helâl olsun, neyse derdini söyle.
Aldı bir daha Tahir:

Şalım çözülmez belimden
Ayık değılem zulümden
Sunam uçurdum gölümden
Hakkın helâl eyle ana

— Oğlum, sana helâl olsun, derdini söyle.

Tahirim artıyor gamım
Deryaya ark oldu gemim
Gelmez oldu Zühre yarım
Hakkın helâl eyle ana

— Oğlum! Zühre için mi ağlıyorsun?

— Ya ne için anne? Zühre kaç gündür gelmiyor.

— Ben, yarın gider babanla konuşur, düğününü yaptırırım. Onun için yanıp tutuşuyorsan, hiç gam yeme.

Alıp Tahir'i eve getiriyor. Fakat hadiseden ne Ahmet Vezir'in ne de hanımın haberi var. Akşam, meclis dağıldıktan sonra Ahmet Vezir eve gelip bakıyor ki,

ayakkabılar ters çevrilmiş. Ayakkabıları ters çevirmek “Beni terk et” demekmiş. Ahmet vezir şaşırıyor.

— Aman hanım, sen kafayı mı üşüttün? Ne yapıyorsun öyle? Biz bunca yıllık karı kocayız. Benden ne kötülük gördün de bu işi yapıyorsun?

— Benim oğlum, kaç gündür viranelerde sürünmüş. Sen burada dem vurup devran sürüyorsun.

— Ne olmuş hanım, söyle ben de bileyim!

— Durum böyle böyle. Tahir’i bu şekilde buldum ben. Kardeşin olan Padişah Zühre’yi göndermiyormuş. Söyle de düğününü yapalım.

— Yahu! O benim küçük kardeşim, ben onun Başveziriyim. Benim bir sözüm iki olur mu?

Tabi, Padişah’ın yemin ettiğinden haberi yok.

— Sen, diyor, bu ayakkabıları eskisi gibi çevir, ben hemen gidiyorum.

Biçare adamcağız yemeğini yemeden, eşikten geri dönüp gidiyor. Ethem Şah’ın huzuruna varıyor.

— Kardaş, seninle konuşacaklarım var, diyor.

— Buyur, diyor Ethem Şah.

Diyor ki:

— Bizim çocuklarımız okulu bitirmek üzereler. Bunların düğünlerini yapsak nasıl olur?

Ethem Şah, kafasını eğip düşünceye dalıyor. “Ben yemin ettim” diyemiyor.

— Abi, bana müsaade et, hanımla bir konuşayım, diyor.

— Peki.

Ahmet Vezir eve geliyor. Hanımı merakla bekliyor.

— Ne dedi kardaşın?

— Bana hayır diyecek değil ya! Hanımıyla konuşup cevap verecek, diyor.

Yatıyorlar, sabah oluyor...

Biz haberi kimden verelim; Zühre'den...

Zühre dünya güzeli. Her ne kadar Tahir'e namızatlıysa da Kara Vezir diye çok alçak, karaktersiz bir vezir vardı. O da Zühre'ye gönül veriyor. Fakat kimsenin haberi yok.

Ethem Şah. Lala’yı gönderiyor:

— Git. Kara Vezir'i sesle, diyor.

Kara Vezir geliyor. Diyor ki:

— Yavrum. Kara Vezir! Vaziyeti biliyorsun. Dün abim geldi. Çocukların düğünlerini yapmamızı istiyor. Ben yemin ettim ki: “Kardeşimin oğlu Tahir'e veya Tahir adlı bir kimseye kızım Zühre'yi veririm, yedi silsileme sülaleme lanet olsun.” Bu herif gelmiş “Düğün yapalım.” diyor. Benim yeminim yerde kalacak, versem olmaz. Vermesem ortalık kana boyanacak. Abimin kayınları hep ordu komutanları, general, karşı koyamam.

Kara Vezir diyor ki:

— Padişahım! Mademki sen bana akıl danışyorsun, yetki ver bu işi halledeyim.

— Veriyorum, diyor.

— O zaman şu kâğıdı imzala.

“Bütün yetkilerim Kara Vezir'e...” diye kâğıdı imzalıyor Ethem Şah. Kâğıdı cebine koyuyor Kara Vezir.

— Padişahım! Ahmet Vezir, “Ne yaptın?” derse, “Kardeş, benim şu günlerde gönlüm gamlı. Kızı mahallenize götürün. Kayınların, sen, hanımın, gelininiz çalın oynayın. Kaç gün çalarsanız, düğün yaparsanız yapın.” de. Onlar buraya gelince, dört cellat hazırlarız. Önce ordu komutanlarının boynunu vurdururuz. Ondan sonra kardeşimin, hanımın boynunu. Tahir de alır başını gider.

— Öyle mi?

— Öyle.

Padişah bir hataya düşüyor ki, sorma gitsin. Ahmet Vezir, sabahleyin camiden çıkıyor, doğru kardeşinin yanına varıyor.

— Ne yaptınız, kararlaştırdınız mı?

— Abi, diyor padişah. O senin gelinin. İstedğin an götürebilirsin. Yalnız, benim bugünlerde biraz moralim bozuk. Sen, hanımın, kayınların gelin, gelinini faytona bindirip götürün, kendi mahallenizde düğününüzü edin. İster bir ay yap, ister kırk gün yap, ister kırk saat yap. Gelinini götür, orda çal, çağır...

Ahmet Vezir evine geliyor. Karısı:

— Ne yaptın, diyor.

O da olup biteni söylüyor.

— Tamam diyor, hanımı. Öyle olsun herif.

Bunlar kızı alacakları gün hepsi de atlıyorlar faytona doğru köşke geliyorlar. Hanımı Şahab'ı da getiriyor. Şahap en arkada, geriden geliyor. Bunlar merdivenleri

çıkıyor. Tam içeri girerken, muhafızlar girenin üstüne atılıp boynunu vuruyor. Şahap geriden bunları görüyor. Koşa koşa Tahir'in yanına geliyor.

— Aman Tahir, iş isten geçti. Zalim amcan, babanın da, annenin de, dayının da boynunu vurdurdu. Kaç canını kurlar. Diyor ki:

— Şahap! Evvel Allah, bu evin emaneti sana. Ben gidiyorum. Sağ dönüp de elime fırsat geçerse, Mevlâ kerimdir... Yalnız, Zühre'nin yanına kim gidip geliyor, kim ilgileniyor onunla, bana haber vereceksin. Dostumu, düşmanımı bileyim.

Oradan uzaklaşıyor. Mahalle arasından giderken, iki fakire rastlıyor:

— Bana arkadaş olur musunuz? diyor. Onlar da kabul ediyor. Bunlar şehirden çıkıp çöle aşağı gidiyorlar. Padişah, kardeşini, yengesini öldürttükten sonra Tahir'i sorduruyor:

— Tahir nerde? Bulun getirin. Kızımdan vazgeçsin, onun dünyalığını vereceğim.

Arıyorlar Tahir'i bulamıyorlar. Kara Vezir diyor ki:

— Ben onu buldururum.

— İyi, bul getir. Yalnız sağ getir, diyor.

Tahir, iki arkadaşıyla düzlük, sazlık bir yere varıyor. Aç, susuzlar... Orada balık tutup, balık kızartıyorlar. Gece vaktiymiş. Vezir de iz süre süre oraya gelmiş. Ateşi görünce; "Tamam oradalar." deyip etraflarını sarıyorlar. Onları orada yakalıyorlar. Ellerini bağlayıp, vezirin huzuruna getiriyorlar. Babasının arkadaşı Ali Han Vezir de oradaymış. Ali Han Vezir'in oğlu da generalmiş, o da oradaymış. Vezir:

— Lan, diyor. Amcasının kızına yan bakmış, hakaret etmiş Tahir, sağına bak.

Sağına bakınca, vezir, arkadaşının boynunu vurdurup düşürüyor. Kolunu çözüp onu orada bırakıyorlar. Vezir Tahir'in yanına geliyor.

— Ulan, diyor. Amcasının kızına yan bakmış Tahir, soluna bak. Solundaki arkadaşının da boynunu vurdurup düşürüyor.

— Bir kılıç da bana salla, diyor Tahir.

Vezir yapacak ya, korkuyor. Çünkü, padişah nesli. Tam vuracağı sırada Ali Han Vezir'in oğlu General Sait Paşa, karşı geliyor.

— Hoş! Arkadaşlarını vurdun, şerefsiz herif, diyor.

Tahir diyor ki:

— Dilime iki hane geldi, müsaade edin, söyleyeyim.

— Ulan! Yolun ortasında âşıklık olmaz, hadi yürü, diyorlar. Sait Paşa:

— Hadi söyle, diyor, izin veriyor.

Götürürler Ethem Şah'ım yanma
Can dayanmaz o kulların kanma
Vur boynumu kat kulların kanma
Aman Allah yordun eyle bu güzel kuluna

Tahir'i eli bağlı köşke getiriyorlar. Huzura çıkınca padişah diyor ki:

— Oğlum! Benim büyük yeminim var. Yeminimi bozamam. Kızım Zühre'den vazgeç. Seni padişah yapacağım. Hangi padişahın kızını dersen, onu alacağım. Yalnız kızım Zühre'den vazgeç.

— Amca! Söz ile geçemem, saz ile geçersen, bilemiyorum, diyor. Elinin kelepçelerini çözüyorlar. Sazı alıyor destine, koyuyor sinesinin üstüne. Katil amcasına ne diyor bakalım:

Elim bağlı divanına gelmişim
Divana bağışla beni sen emmi
Gözyaşıyla name yazmış yâr bana
Nameye bağışla beni sen emmi

Böyle deyince Ethem Şah:

— Vurun boynunu, diyor. Hâlâ Zühre'nin ismini ağzına alıyor. Ali Han Vezir ayağa kalkıyor.

— Ulan, katil şah! Lan, katil herif! Padişah nesline kılıç sallanmaz. Sen kim oluyorsun? Söyle sen oğlum.

Aldı bakalım Tahir ne dedi:

Derya kenarında yüksek adalar
Esen yeller yâr zülfünü zedeler
Bana gelsin yâre gelen gadalar
Zühre'ye bağışla beni sen emmi

— Vurun, diyor.

— Vuramazsın, diyor Ali Han Vezir. Devam et oğlum.

Tahirim söylerim yanık özümden
Bilmem talihimden bilmem yazımdan
Cellât etsen vazgeçmiyom kızından
Zühre'ye bağışla beni sen emmi

Ethem Şah, cellatlara emretse de olmuyor, atıyorlar Tahir'i zindana. Akşam oluyor, akıldanesi Kara Vezir'i sesliyor. Diyor ki:

— Yavrum, Kara Vezir! Kahraman şehri kana boyanacak. Kardaşımı vurduk. Kayınlarımızı vurduk. Kardaşımın hanımını vurduk. Şimdi bunu da vurduk muydu, şehir ikiye bölünür. Akıbetimiz kötü olur. Bir çıkar yol düşün.

Dedi ki Kara Vezir:

— Sen bana şu imzayı verdin ya tamam, daha karışma. Ben onu hallederim.

Haberi kimden verelim: Zühre'den...

Zühre, Tahir'in çöle doğru kaçtığını, halen arandığını işitiyor. Camın önünde devamlı çölü gözlüyor. Bir fincan da kahve hazırlıyor, masanın üstünde duruyor. Eğer Tahir'den kara bir haber alırsa, hemen içip zehirlenecek. Kara Vezir yanındakilere dedi ki:

— Bizim Türk hududuyla İspanya'nın arasında Tuna Yalısı diye bir yer var. Orada yüksek bir ormanlık dağ var. Tahir elimizde, oraya götürürüm, on beş-yirmi tane atıyla. Orada kurt-kuş parçalar. Hiç olmazsa kılıçtan geçmemiş olur. Böylece kurtulmuş oluruz.

Bu arada Tahir'in de elini, kolunu bağlıyorlar. On beş yirmi tane atlı götürüyor. Bereket ki, Ali Han'la oğlu Sait Paşa da orada. Tahir diyor ki:

— Ey arkadaşlar! Gidip gelmemek var, gelip görmemek var. Ben ya gelirim, ya gelmem. Müsaade edin şuradan gidelim, Zühre'nin köşkünün önünden. Ölmeden bir soğuk yüzünü göreyim.

— Hadi lan, dedi Kara Vezir. O kararı ben veririm.

Sait Paşa dedi ki:

— Hayır, buradan gidilecek.

Kara Vezir bakıyor ki, onlar on beş-yirmi kişi, kendisi bir kişi. Bir şey diyemiyor. Zühre'nin köşküne varıyorlar. Bakıyor ki Tahir, Zühre'nin gözlerinden dolu gibi yaş akıyor.

Tahir:

— Elimi kolumu çözü, kaçacak değilim ya, diyor.

Sırtında saz da takılı... Bunlar çözüyorlar Tahir'in ellerini. Tahir, saza düzen, söze özen veriyor bakalım Zühre'ye ne söylüyor?

Zühre yaşlı gördüm ela gözünü
Çöle doğru döndermişsin özünü
Gidiyorum kimler çeker nazını
Ela gözlü Hanım Zühre'm yan'ağla

deyince Zühre bakıyor ki. Tahir aşağıda. Hemen saçındaki otuz iki belikten bir tel parmağına doluyor, aşağıdaki Tahir'e bakalım ne söylüyor:

Gitme Tahir gitme gadan alayım
Ağlama gözüne kurban olayım
Yaşamayım senden evvel öleyim
Ela gözlü Han Tahir'im bir eğlen

— Ulan, diyor Kara Vezir. Sokak ortasında âşıklık olmaz, yürü. Ali Han Vezir'in oğlu karşı çıkıyor.

— Değme, söyleyecek, dedi.

Gamı def olmadı, aldı bir daha Tahir:

Senin baban öz babamı öldürdü
Dostum ağlar düşmanımı güldürdü
Elim bağlı beni sürgün göndürdü
Ela gözlü Hanım Zühre'm yan ağla

Aldı Zühre:

Kör olaydı o babamın gözleri
Aşk uğruna yandıyor bizleri
Ölenece yar yolunu gözlerim

Ela gözlü Han Tahir'im bir eğlen

Aldı Tahir:

Bir yadigâr versen ben de aparsam
Yıkıldı virane gönlüm yaparsan
Ben gidiyom düşmanıma taparsan
Ela gözlü Hanım Zühre'm yan ağla

Zühre'nin sandığa sepete eli yetmiyor. Ancak gözyaşını sildiği ibrişim mendili topaklayıp aşağı atıyor. Tahir mendili aldı, cebine koydu. Ellerini bağlıyorlar tekrar yola revan oluyorlar. Konarak geçerek, lale sümbül biçerek, uzun bir müddet gidiyorlar. Sonunda Tuna Yalısı denilen yalçın dağın başına varıyorlar.

Haberi kimden verelim: Şahap'tan...

Tahir'in yardım ettiği, elinden tuttuğu Şahap geriden atları takip ediyor. Günlerce yol yürüyor. Onlar yukarı, tepenin başına çıkıyorlar. Ormanlık, çalılık... Tahir'in ellerini, gözlerini bağlıyorlar, dönüyorlar geriye. Şahap, ormana gizleniyor, bunlara görünmüyor. Onlar geçtikten sonra, hemen varıyor Tahir'in yanına. Ellerini, ayaklarını, gözlerini çözüyor. Beline bir pağaç da ekmek almıştı. Tahir:

— Çok ekmeğinizi yedim. Fakat benim gücüm bir pağaç ekmeğe yetti, bunu getirdim sana, diyor.

— Şahap! Sen beni hayata kavuşturdu ya, daha ben ne isterim. Sen tekrar git. Bizim evi kim sahiplenecek? Zühre'ye kim sahip çıkmak istiyor. Benim arkamdan kimler tuzak kuruyor? Bunları öğren. Ben er geç inşaallah, Allah'ın sayesinde geleceğim oraya. Allah bir fırsat verirse, seni oraya hükümdar yapacağım.

Şahap, günlerce yol yürüyor, şehre geliyor, Kahraman şehrine. Şimdi, askerler belliyorlar ki: “Tamam biz onu orada bıraktık, kurt kuş yedi.”

Haberi kimden verelim: Tahir'den...

Tahir öyle bir yalçın yerin başındaydı ki, ağaçlardan tutunursa kurtuluyor, yoksa kayıp gidiyordu. Ağacın dibine pusuyor. O yana bu yana derken uyku arasında, haydi bakalım, ayağı kayınca Tuna Yalısı'nın öbür tarafına, İspanya hududuna kaydı.

Dağın eteğinde, aynı Ethem Şah'la Ahmet Vezir'in yapmış olduğu bahçe gibi, İspanya kralının bir bahçesi vardı. Aynı öyle güzeldi. Onlar da kiliseye giderken, suyu

o bahçeden alıyorlar. Kapı kilitli, geçmenin imkânı yok, Tahir oraya geliyor. O yana, bu yana dolaşüyor, bir türlü içeriye giremiyor. Diyor ki kendi kendine:

— Ben ancak bu akan ırmaktan aşağıya geçerim.

Sazını duvardan içeriye atıyor. Suya dalıyor, öbür taraftan çıkıyor. Görüyor ki, bahçenin ortasında bir köşk. Bahçe dersin, yalancı dünyanın cenneti; bahçeler, güller... Her yerden kuş cıvıltısı geliyor... Köşkten içeriye girdi. Her yer Horasan halısıyla döşenmiş. Tabi çok yorgun olduğu için orada uykuya dalıyor.

Gel haberi kimden verelim; İspanya melikinin kızından...

Bu kız babasına su götürmek için bahçeye geliyor. Kapıyı açıyor, içeri girip doğruca köşke gidiyor. Kapıdan giriyor, bakıyor ki, bir parıltı, bir ışık, bir koku... “Allah Allah! Ya Rabb'im! Bu neyin nesi? Buraya her zaman gelirim, böyle bir koku, böyle bir ışık, böyle bir güzellik görmedim.” O yana, bu yana dolaşırken, bakıyor ki, halının üzerinde bir delikanlı yatıyor. Ama öyle biri ki, doğan aya doğma, diyor. Ne kızda var, ne erkekte var öyle güzellik. Allah övmüş yaratmış. Suyu doldurmadan geliyor, İspanya Meliki de gözlüyor ki, su gelecek. Testiyi kaldırıyor, aynen Zühre'nin Tahir'e yaptığı gibi, testiden su akıyor.

— Kızım! Ne yapıyorsun, benimle mi eğleniyorsun?

— Baba, sorma.

— Ne oldu kızım?

— Ben böyle bir şeyle karşılaştım; bilmem hayalet, bilmem gerçek. Köşke bir nur doğmuş. Orada bir delikanlı yatıyor, insan değil sanki melaïke.

— Git, sesle şunu, gelsin.

Kız, tekrar bahçeye gidiyor, içeri giriyor. Bakıyor ki oğlan hâlâ yatıyor. Uyandırmaya kıyamıyor. O yana bu yana derken, nihayet ayağına usulca dokunuyor. Tahir uyanıyor. Hemen Besmele çekip kalkıyor.

— Ne istiyorsun benden?

— Seni babam istiyor.

— Baban kim, senin?

— Babamı bilmiyor musun?

— Ne bileyim baban kim? Sen benim babamı biliyor musun?

— Yooo!

— Gördün mü bak, ben ne bileyim baban kim?

— Babam İspanya Kralı.

— Haa!.. Şöyle desene. Şimdi gidelim.

Bunlar oradan çıkıyorlar, düşüyorlar yola. Kız oğlanın önden gitmesini istiyor; maksat ona bakacak. Neden dersen o da Tahir'e âşık oluyor. Öyle bir şey ki, bu kızın adı da Zühre. Neyse bunlar, şuradan buradan derken köşke varıyorlar. Kral, oğlanı görünce kızına hak veriyor. Hakikaten güzel mi güzel bir delikanlı. Kanı kaynıyor. İçinden “Allah'ım çok şükür, oğlum yoktu, bana bir oğlan gönderdin.” diyor. Oğlanı karşılıyor, buyur ediyor. Hoş beş, hal hatır ediyorlar, yiyorlar, içiyorlar.

— Oğlum, diyor kral. Sen asilzade bir evlatsın. Fakat bir hadisenin kurbanısın muhakkak. Sende bunun izleri var. Başına gelenleri anlat.

— Sorma, kralım.

— Sordum söyleyeceksin.

— Ben, diyor, Ethem Şah'ın kardeşi Ahmet Vezir'in oğluyum. Amcam babamı, dayımı, annemi vurdu. Onlara kahredip memleketten ayrıldım. Buralara düştüm. Memlekette sevdiğim vardı, adı Zühre. Düğünüm yapılacaktı. Düğünümü ertelediler.

— İyi oğlum, diyor. Benim oğlum yoktu, sen de benim oğlum ol, hem de damadım ol.

— Sayın Kralım! Ben senin bu sözüne cevabı sözle veremem, sazla vereyim müsaaden olursa, diyor.

— Sazla ver, sözle ver. Yeter ki bu işe evet de, diyor Kral. Tahir alıyor sazı, bakalım orada ne diyor:

Köşkünüzün önü düz ova yazı

Yayılr ördeği ötüşür kazı

Alacak sanıyor kralın kızı

Duysun Şah babası o bacım benim

Oradakiler şaşırıyor, Tahir'in gamı def olmuyor alıyor bir daha:

Huzuruna geldim ona bağılıyam

Yüreğim yaralı ciğer dağlıyam

Ethem Şah'ın kardeşinin oğluyam

Yıkıldı o tahtım o tacım benim

Kral:

— Oğlum! Ben seni kızıyla evlendirecektim. Mademki istemiyorsun, peki. Tacın, tahtın elden çıktığına üzülme. Ben seni memleketine kavuşturacağım. Sen burada ye, iç, gerisini düşünme.

Eskiden krallar, kervanların başında, başka memleketlere giderlerdi. Kervanlar bu sayede epey kâr ederlerdi. Bu sefer Kral, onlara gitmeyeceğini söylüyor. Kervanlar, Kralı almadan sefere çıkıyor. Ona aldıkları malı beşe satıp zarar ettiler. Hepsi bir araya geldi. Bir ay sonra Kralın huzuruna çıkıyorlar.

— Ya Melik! Bu sefer bizimle gitmedin, hep zarar ettik. Biz de vergimizi vermiyoruz. Biz kazanırsak, sen de kazan. Yoksa, neyi bölüşeceğiz?

Kral bakıyor ki, kervancılar haklı.

— Peki hazırlanın, bana da haber verin, diyor. Kervanlar hazırlanıyor. Melik'e haber veriyorlar. Kızını çağırıyor, İspanya kralı.

— Kızım, diyor. Otuz tane bahçe var. Her birinde çeşit çeşit meyve, sebze, çiçek, gül... Kuşlar da kısım kısım... Şu yirmi dokuz bahçeye gireceksin, otuzuncu bahçeye girmeyeceksin. O bahçede sadece güller, bülbüller var. O bahçeyi açma sakın. Otuzuncu gün ben buradayım.

Kervan gidiyor. Şimdi kızla Tahir, hergün bir bahçeye giriyorlar. Orada yiyip içiyorlar, her şey bol. Zühre her kapıyı açıyor, otuzuncuyu açmıyor. Tahir diyor ki:

— Bacım yirmi dokuz kapıyı açtık, yirmi dokuz gündür eğleniyoruz. Bugün de şurada eğlenelim.

— Yok Tahir, orası yasak, diyor kralın kızı Zühre.

— Niye?

— Orayı babam yasakladı.

Tahir o zaman;

— Külden tepe olmaz, elin evladı da ele evlat olmaz. Sobadan külü çek, yağ yağ, tepe olur mu? Ben de size göre elim tabi. Eğer hakiki kardeşin olsaydım, bana bunu söylemezdin.

Tahir'in bu lafı, kralın kızı Zühre'ye dokunuyor.

— Tahir, diyor. Kolumu kırmadın belimi kırdın. Buyur anahtarını.

Anahtarını veriyor, kendisi yemek getirmeye gidiyor. Altın tepsi, altın bıçak, kaşıklar, çatal hep hazırlıyor.

Biz haberi Tahir'den verelim...

Tahir, bahçeye giriyor. Görüyor ki, orası öbürlerinden daha muntazam. Oturuyor oraya, gülleri, bülbülleri seyrediyor. Hafif bir rüzgâr varmış. Rüzgâr bir gül yaprağını düşürüyor. Bir yuvada da üç tane bülbül yavrusu varmış. Anneleri aşağı iniyor, o gül yaprağını alıp yuvaya koyuyor, gül yaprağı tekrar düşüyor. Bu üç defa oluyor. Üçünde de alıp koyuyor. Bülbül tahammül edemiyor, figana geliyor. Sonra semaya çekiliyor, kanatlarını toplayıp yüzükoyun kendini aşağıya bırakıyor. Orada kuru bir gül çalısı varmış. Kendini bu çalıya vurunca, diken göğsüne girip öbür taraftan çıktı. Bülbül ağzını üç defa açtı yumuyor.

Tahir bunu görüp düşünceye dalıyor. Kendi kendine diyor ki:

— Yaaa! Bir tek gül yaprağı için bülbül canını feda ediyor, üç tane yavruyu öksüz bırakıyor. Ben nasıl bir insanım ki, Kahraman şehrinde Zühre'yi Kara Vezir'e koydum, tacı tahtı bıraktım, burada İspanya Kralı'na evlat oldum. Olmaz, ben buradan giderim.

Yerinden kalkıyor, sazı sırtına takıyor. Tam bahçeden çıkarken Zühre geliyor.

— Nereye kardaş, dedi.

— Babana selâm söyle, daha burada durmam.

— Sen bilirsin kardaş amma ayaklarının altını öpeyim. Babam gelir bana hakaret eder. O gelene kadar dur.

— Yok, dedi. Bir iki hane söyleyip gideceğim.

Sazı kılıfından çıkarıyor, elindeki gül demetlerini oraya koyuyor Bakalım orada kıza ne diyor.

Bülbül bir yumurta kuzlar

Gülün arasına gizler

On bir ay gül başı gözler

Telef etti canı bülbül

Zühre, öyle onu dinliyor. Gamı def olmuyor, alıyor bir daha:

Bülbül kanadı al olur

Uçar göğe bir hal olur

On bir ay bülbül lal olur

Telef etti canı bülbül

— Bacım Allahaismarladık, diyor. Kız yalvardıysa da kâr etmiyor.

Haberi kimden verelim; İspanya Kralı'ndan... Aradan bir şey geçmedi İspanya Kralı geldi. Zühre karşıladı.

— Kızım! Tahir nerede, diyor.

— Baba, sorma Tahir gitti.

— Niye?

Kız olup biteni anlatıyor. Kralın canı sıkılıyor. Daha atından bile inmeden, geri dönüyor. Ata hareket, kamçıya bereket, deh babam... İleride yol yediye ayrılıyormuş. Kral da istiyordu ki; “Tahir oraya varmadan yetişeyim.” Uzatmayalım, Tahir daha oraya varmadan, yetişiyor. Atı harman ediyor, önünü çeviriyor. Attan aşağı iniyor.

— Oğlum Tahir! Ben gelene kadar neye durmadın? Ben, senin bana evlat olmayacağını biliyordum. Belli bir yurdun var, fakat ben burada yokken, neye gidiyorsun? Derler ki: “İspanya Kralı dört kuruşluk vergi için, gitti evinden. Ailesi, kızı bir Tahir'e bakamadı.” Geri dön. Ben de cemaatimi toplayayım. Sen orada bir konuşma yap; başından geçenleri anlat. Ben seni yolcu ederim.

— Peki.

O diyor “Ata bin”, bu diyor; “Ata bin” İkisinin de dediği olmuyor. At, yedeklerinde şehre dönüyorlar, köşke geliyorlar. O gün yiyip içiyorlar, yatıyorlar. Sabah olunca Kral halkı topluyor. Tahir kürsüye çıkıp diyor ki:

— Ey İspanya ahalisi! Ben, Kahraman şehrinden Ethem Şah'ın kardeşi Ahmet Vezir'in oğluyum. Bir desise yüzünden buraya geldim. Birkaç aydır Kralınızın yanında kalıyorum. Sağolsun beni evlat etti. Şimdi, gönlüm sılayı arzuladı. Hepinizden de memnunum. Müsaadenizle ayrılacağım.

Onlarla vedalaşıyor. İspanya kralı bir at, bir heybe dolusu da altın veriyor. Tahir yola revan oluyor. Ata hareket kamçıya bereket yola revan oluyor. Ama ileride at çatlıyor. Bu, mecburen heybesini omuzuna alıp yola devam ediyor. Biraz gittikten sonra kendi kendine diyor ki; “Yahu! Ben bir padişah neslindenim. Tacım, tahtım ele kalmış. Bir kralın sadakasına mı kaldım?” Kaldırıp heybeyi atıyor. Saz dalısında yürüyor. Ha babam, de babam, günler geçiyor, memleketi Kahraman şehrine geliyor. Etraf sisli olduğu için, memleketine geldiğini fark edemiyor. Bir çobana rastlıyor. Çoban Tahir'i tanıyor.

— Ooo Tahir! Sen nereden geldin yahu?

— Ne Tahir'i yahu? Sen kafayı mı üşüttün?

Çoban inanmıyor.

— Bırak oğlum, nağme yapma. Seni tanımadım mı sanıyorsun? Bu sürü kimin biliyor musun? Amcan Ethem Şah'ın davarları.

— Ne Ethem Şah'ı?

— La bırak, hasta mısın, aslanım? Bu gördüğün şehir Kahraman şehri değil mi?

Artık, Tahir kendini gizlemiyor. Çobana diyor ki:

— Mademki tanıdım, bana Zühre'den haber ver.

— Zühre, diyor çoban. Kara Vezir'le evlenecek.

— Deme!

— Vallah.

O zaman Tahir kendisini daha tutamıyor. Zaten bülbülün ölümünden dolayı içi dolu. Bakalım orada çobana ne söylüyor:

Akıl ermez bu Mevlâ'nın, işine
Koçyiğitler çıplak doğar anadan
Senelerdir hasretini çektiğim
Havadisin devre aldım sıladan

Gamı def olmuyor, alıyor bir daha:

Bilmem Tahir senin halin n'olacak
Bu hasretlik kıyamete kalacak
Böyl'olursa bu dert beni alacak
İstiyorum al canımı yaradan

Çoban diyor ki:

— Korkma aslanım korkma. Sen gittiğin günden Zühre fincanla zehri hazırladı, masanın üzerinde duruyor. Bir yanlış hareket yapsalar, o an zehri içecek. Senin yolunu gözlüyor. Ben seni bu gece Zühre'ye kavuştururum.

Çoban önde Tahir arkada şehre yürüyor. Biraz gidince Tahir duruyor. Kendi kendine diyor ki: “Yahu! Bu adamın arkadaşı yok. Sürüyü buraya bıraktı, gidiyor. Biri çalsa, bir kurt kapsa, 'N'oldu çoban neredeydi?' deyip işin aslını öğrenmezler mi? Hem çobanın hayatı gidecek hem benim.”

Çoban bakıyor ki Tahir gelmiyor:

— Gelsene Tahir, dedi.

— Kardaşım, sen sürüyü bırakıp nereye gidiyorsun? Bir kurt gelse sürüyü kırsa, seni arayıp bulmazlar mı? “Tahir'i getirmiş de şöyle oldu, böyle oldu” demezler mi? Senin de boynun gider, benim de.

Çoban diyor ki:

— Bre oğlum! Ben onu öyle birine emanet ettim ki; kendi bir, ismi bin! Gel orasını düşünme.

Keçeyi değneğe takıyor, oraya diyor. Tahir anlıyor ki, çoban gerçek sıtkı bütünlerden. Yola revan oluyorlar. Çobanın deve dudaklı, muşmula suratlı, suratsız bir anası varmış. Şehrin kenarındaki mahallede oturuyorlardı. Bunlar eve gelip içeri giriyorlar. Anası kirmen eğiriyor.

— Ana, bak bunu tanıdın mı?

— Ne bileyim ben kim olduğunu oğlum.

— Ana bu Tahir, Ahmet Vezir'in oğlu.

— Haaa!..

— Ana! Bunu bu gece Zühre'nin yanına götüreceksin. Deniz kenarında kırk tane kızla kalıyor.

— Ulan, sen aklını mı oynattın? Katil Şah, benim de kafamı vurdurur. Ben götürmem.

Kadının sözleri Tahir'in canını sıktı. Çoban değneğini yağlamaya başladı ki, anasını dövecek. Dövdü mü de karı bir hafta yatarmış. Bunun üzerine çobanın anası gitmeyi kabul ediyor.

Çoban sürülerinin başına gidiyor. Kocakarı kendi kendine sokurdanıp ötüyor. Uzatmayalım, akşam karanlık kavuşuyor. Tahir'e bir elbise giydiriyor kadın. Diyor ki;

— Bak, ben götürüp seni oraya bırakırım, ötesine karışmam. Yalnız ayaklarım yürürken seyrek atma, kız gibi yürü.

— Peki.

Efendi bunu götürüyor, köşkün kömürlüğüne iteliyor. Kimse oraya kadar şüphe etmiyor. Elbiseyi soyundurup gerisine bile bakmadan oradan kaçıyor.

Haberi verelim köşktekilerden...

Akşam yemek saati geliyor, karanlık kavuştu. Herkes grup grup yemeğini yiyor. Zühre de arkadaşı Melek Suna ile.

Melek Suna:

— Sobayı bir ateşleyelim de ısınalım, diyor.

Kalkıp kömürlüğü gidiyor, odun kömür getirecek. Orada Tahir'i görüyor. Oradan çıkıp Zühre'nin yanına geliyor. Diyor ki:

— Zühre! Kömürlükte bir delikanlı yatıyor ama, gözleri tam Tahir'in gözü.

Zühre, Tahir'in adını duyunca, rahatsızlanıyordu, başına ağrı giriyordu. Yine öyle oluyor. Elini kaldırıp Melek Suna'ya bir sille vuruyor.

— Kız, benimle eğleniyor musun, ne Tahir'i?

Gelip bakıyorlar ki, hakikaten Tahir. Hemen oradan Tahir'i alıp Zühre'nin yanına getiriyorlar. Zühre başına ağrı girmiş, yerde yatıyordu. Sedirden alıp, divanın üzerine koyuyorlar. Orada, Melek Suna alıyor sazı eline, bakalım neler geliyor diline:

Sana kurban Melek Suna
Uyur gözün yuma yuma
Mevlâ'm hasret ile koma
Uyan Zühre Tahir geldi

Zühre; “Benimle eğleniyorlar.” diye aldırış etmiyor. Bu sefer Tahir sazı eline alıyor,

— Ben onu uyandırırım, diyor.

Alıyor sazı destine, koyuyor dertli sinesinin üstüne. Bakalım Zühre'ye ne diyor:

Yar yaslandım yastığının yanını
Satın m'aldın çöl uykunun kârını
Hak sakladı bu Tahir'in canım
Uyan gözlerine kurban olduğum
Arayıp da Kahraman'da bulduğum

Zühre yine; “Benimle dalga geçiyorlar.” diye düşünüyor, bir sille daha vuruyor. O zamana kadar Melek Suna:

— Yeter ettin sen, diyor.

Bunu kucaklar kucaklamaz sedire çarptı. Zühre uyanıyor ki, gerçekten Tahir gelmiş.

— Vay Tahir'im! Sana Allah kavuşturdu, diyor. Bunlar sarım dürüm oluyorlar.

Melek Suna'ya diyor ki:

— Ne ekmek istiyoruz, ne su istiyoruz, ne de ateş. Donarsak da böyle donarız, ölürsek de acından ölürüz. Kimseye Tahir'in geldiğini söyleme. Bizi baş başa bırak.

Melek Suna, kapıyı çekip çıkıyor.

Bu ikisi, birbirine başlarından geçenleri bir bir anlatıyor.

Haberi kimden verelim?

Ethem Şah'la, Ahmet Vezir'in Arife isminde bir bacıları var ama, o kadar gaddar bir kadın ki, Tahir'i istemiyor. Tahir'in geldiğini nereden sezdiyse, nereden duyduysa, toplantı anında doğruca meclise giriyor. Başından bürüğünü, eşarbi çıkarıyor. Kardeşi Ethem Şah'ın başına koyuyor.

— N'oldu deli kız Arife, diyor Padişah.

— Ne olacak? Bak kardaşının oğlu gelmiş, bugün on gün olmuş Zühre'yle düşüp kalkıyor. Karıysan bunu başından çıkarma, erkeksen intikamını al.

Padişah neye uğradığımı bilemiyor. Hemen oradan çıktı eve geliyor. Mecliste Ali Han Vezir de varmış. O da koşa koşa karısının yanına geliyor.

— Hanım diyor, Tahir gelmiş. Gaddar Arife gelip söyledi. Padişah öldürtecek. Git oraya, Tahir'i gizlesinler.

Kadın doğruca Zühre'nin köşküne gidiyor. Kapıyı Melek Suna açıyor.

— Yavrum diyor, Tahir gelmiş. Arife mecliste söylemiş. Padişah askeri kaldırdı; köşkü sardı, saracak. Tahir'i buradan kurtarın.

Melek Suna diyor ki:

— Benim bir çeyiz sandığım var, su geçirmez sandık. Bunu bir muşambaya saralım, denize bırakalım. Asker gittikten sonra çıkarırız.

Tahir'i sandığın içine koyuyorlar, sandığı kapatıyorlar. Getirdiler denizin önüne. Sandığı, bir iyice sarıp atıyorlar denize. Bu arada asker geliyor. Her tarafı didik didik ediyorlar, bir türlü Tahir'i bulamıyorlar. Padişah bacısını çağırıyor.

— Sen benimle alay mı ediyorsun, diyor. Bütün askerler girdi aradı bulamadı. Şimdi söyle bakalım; yağlı kurşun mu istiyorsun yoksa kıratın kuyruğunu mu?

Arife:

— Kurşun ciğerine rastlasın. Kırata biner gezerim, diyor.

Padişah, bunu kıratın kuyruğuna bağlatıyor. Atları kamçılıyor. Atlar bunu parça parça ediyorlar.

Haberi kimden verelim: Tahir'den...

Dalga sandığı getire götüre, getire götüre taa çıkarıyor Mısır diyarına. Mısır padişahının kızı da yalı boyunda, deniz kenarında kırk cariyesiyle eğlenceye çıkmış, gül topluyormuş. Bakıyor ki, denizin kenarında bir sandık. Geliyor gidiyor, geliyor gidiyor. Kızlara:

— Can ise bana, mal ise size, diyor.

Dalgıçlar sandığı çıkarıyor. Artık bilemiyorum yedi günde mi gitti, on iki günde mi gitti. Sandığı açıyorlar ki, bir delikanlı. Kuru bir can, sanki bir ceset. Bunu çıkarıyorlar. Zamanın usulüne göre bunun tedavisini yapıyorlar. Tahir kendisine geliyor. Padişahın kızı buna âşık oluyor. Tahir'in gözü, tabi Zühre'den başkasını görmüyor. Mısır padişahı bunu çağırıyor.

— Oğlum! Kimsin, necisin? Buraya niçin geldin? Anlat bakayım.

Tahir, başından geçeni bir bir anlatıyor. Diyor ki, padişah:

— Kızımı alırsan, bu müşkülünü hallederim.

— Evvela gider Zühre'yi alırım. Namussuz şerefsizim onu almadan, kızımı almam.

— Mert delikanlıymışsın, diyor padişah.

Hemen ordusunu donatıyor. Ethem Şah'a bir elçi gönderiyor.

— Savaşalım mı, yoksa benimle anlaşacak mısın?

Elçi, nameyi götürüp Ethem Şah'a veriyor. Padişah bakıyor ki, Tahir, Mısır ordusuyla geliyor. Kan dökülmesin diye teslim oluyor. Kara Vezir'i çağırıyor Tahir:

— Bana bak Kara Vezir, diyor. Amcamı kandırdın annemi, babamı, dayımı öldürttün, diyor.

Emrediyor, Kara Vezir'in boynunu vurdurtuyor. Padişaha dokunmuyor, Şahab'ı birinci vezir. Ali Han Vezir'in oğlu Sait Paşa'yı padişah yapıp, kendisi padişahlıktan çekiliyor. Büyük bir alayla Mısır'a gidiyor. Önce Zühre'yle, sonra Mısır padişahının kızıyla nikahlanıyor. Kırk gün kırk gece düğün yapıyorlar. Onlar eriyor muradına, ermeyen varsa onlar da ersin muradına...

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler ENSTİTÜSÜ

SAVUNMA SONRASI TEZ/PROJE TESLİM ve YAYIM İZİN FORMU

1- Tezi/Projeyi Hazırlayanın Soyadı, Adı : AY, Yasemin Büşra

2- Tezin/Projenin Derecesi

Yüksek Lisans

Doktora

3- Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

4- Tezin/Projenin Adı :

"Türk Halk Hıbjelerinde Aşk Motifi"

5- Anahtar Kelimeler : halk hıbjesi, epizot, motif, aşk motifi

6- Danışmanı : Doç. Dr. M. Melik TAŞLIOVA

7- Telif Hakkı Anlaşması

Bu anlaşma ile Tez/Proje çalışmamın, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından her türlü elektronik formatta arşivlenmesine ve kullanıma sunulmasına, tüm mülkiyet ve patent hakları ile tezimin/projemimin tümü veya bir bölümü ile gelecekte yapacağım çalışmaların (makale, kitap vb.) kullanım haklarını elimde tutmak koşuluyla, izin veriyorum.

Kabul Ediyorum

Kabul Etmiyorum

25 / 06 / 200 15

(Tezi/Projeyi Hazırlayanın)
Ad, Soyad İmza

Yasemin Büşra AY

Kabul edilmiş olan tez/proje, tamamen veya kısmen Üniversite tarafından yurt içinde veya yurt dışında yayımlanabilir. Tez/Proje Üniversite'nin yazılı izni olmadan hiçbir kişi veya kuruluş tarafından tamamen ya da kısmen yayımlanamaz.